

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Barbara Mali

Evropska kolonizacija v Aziji: primer Rdečih Kmerov

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2006

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Barbara Mali

MENTORICA: doc. dr. Cirila Toplak
SOMENTOR: redni prof. Bogomil Ferfila

Evropska kolonizacija v Aziji: primer Rdečih Kmerov

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2006

Kazalo

1. UVOD	5
2. METODOLOŠKI OKVIR NALOGE	6
2.1. Predmet naloge	6
2.2. Pristop in uporabljene metode	7
3. KOLONIALIZEM	8
3.1. Opredelitev kolonializma.....	8
3.2. Kolonialna dediščina.....	11
4. PROTIKOLONIALNA ČUSTVA	19
4.1. Ideologija protikolonialistične revolucije	19
4.2. Neskladnost med teorijo in prakso.....	24
4.3. Pojem srednjega razreda	28
5. KOLONIALNA DOBA, 1863 - 1954	30
5.1. Francoska oblast	30
5.1.1. Kolonialna ekonomija.....	32
5.1.2. Izobraževalni sistem	34
5.2. Socialna struktura v Kambodži.....	39
6. NASTANEK IN ŠIRJENJE NACIONALIZMA	42
6.1. Azijski nacionalizem.....	42
6.2. Pojav kamboškega nacionalizma	44
7. BOJ ZA NEODVISNOST KAMBODŽE	45
7.1. Nastanek komunističnih gibanj.....	45
7.2. Druga svetovna vojna	46
7.3. Proti neodvisnosti	478
7.4. Ženevska konferenca	49
8. KAMBODŽA POD SIHANOUKOM	50
8.1. Obdobje miru	50
8.2. Vojna in revolucija, 1970 – 1975.....	52
9. RDEČI KMERI	54
9.1. Vzpon komunistov	54
9.1.1. Pariški krog	54
9.1.2. Komunistično gibanje in gverila.....	55
9.1.3. Pohod na Phnom Penh	58
9.2. Demokratična Kampučija	59
9.2.1. Politična ideologija	59
9.2.2. Transformacija družbe in teror Rdečih Kmerov	61
9.2.3. Propad režima	656
9.2.4. Obračun štirih let	66
10. SKLEP	67
11. VIRI	75

*»Boj Človeka proti Moči je boj
Spomína proti Pozabí!«*

(Milan Kundera)

1. UVOD

Kot zgovorno pove že sam naslov, se bom v diplomski nalogi posvetila odkrivanju obdobja francoske kolonizacije v Kambodži in posledic, ki jih je le-ta zapustila nadaljnjim generacijam kamboškega naroda. Dr. Stane Južnič pravi, da na kolonializem z naše današnje perspektive ne moremo in ne smemo gledati kot na minulo zgodovino, saj je le-ta tesno povezan z razvojem vseh kontinentov sveta, katerim je vgradil trajne in neizbrisljive sledove. »Nič ni bilo še dokončno storjenega glede nepristranskega vrednotenja tega morda najpomembnejšega pojava in procesa moderne zgodovine, ki se tako dramatično vpleta v naš sodobni svet (Južnič, 1980)«. Kolonializem je pustil trajno dediščino v koloniziranih deželah, tako v njihovih gospodarskih in družbenih kot tudi političnih in kulturnih strukturah. Eden izmed glavnih ciljev diplomske naloge je, da prikažem nekatere od posledic, ki jih je francoski kolonializem zapustil Kambodži. Soočiti se s kolonializmom pomeni soočiti se z njegovimi pozitivnimi kot tudi negativnimi posledicami. Pri vrednotenju slednjega je seveda pomembno vprašanje točke gledišča in pa vprašanje vsakega posameznega primera kolonizacije. Glavni fokus te diplomske naloge bo osredotočen na primer francoske kolonizacije v Kambodži in vrednotenje posledic le-te bo potekalo predvsem s stališča obdobja, ki je sledilo osamosvojitvi izpod francoskega jarma, zato se ne bom ukvarjala z vprašanjem pravičnosti in etičnosti širjenja evropskega gospostva in dominacije kapitalističnega sistema, ki je bil vsiljen koloniziranim deželam. Le-to razumem kot zgodovinsko dejstvo in si ne jemljem pravice, da bi sodila o njegovi moralni in etični osnovi. Bom pa s pomočjo številnih avtorjev in strokovnjakov postavljala sodbo o recipročnosti, ki bi morala obstajati med nekdanjimi kolonizatorji in koloniziranimi, vendar je ni bilo. Sodbo o »jemanju« brez »vračanja«. Sodbo o vezeh podrejenosti in odvisnosti, ki so jih evropsko gospostvo, premoč in nadutost pustili v koloniziranih deželah po svojem umiku. Menim, da te vezi preteklosti še vedno določajo, danes tako pogostokrat slišano, mejo med razvitim in nerazvitim svetom. Zato se mi zdi razumevanje teh procesov še kako pomembno, saj nam preteklost pomaga razumeti sedanost in v nadaljevanju se zato lotevam enega koščka te velike sestavljanke.

Diplomska naloga opisuje francosko kolonizacijo, njene posledice in Pol Potovo obdobje v 70-ih letih prejšnjega stoletja. Obdobje, ki ga bom obravnavala je torej dokaj

dolgo, saj zajema dobro stoletje, vendar bo glavni fokus predvsem na obdobju kamboškega boja za neodvisnost in obdobju Pol Potovega režima, ki je prinesel grozote in trpljenje kamboškemu narodu.

V prvem poglavju se bom lotila temeljnega koncepta kolonizacije. Kaj natanko ta pojem pomeni, kaj je kolonizacija prinesla, njene posledice. Temu bo sledil daljši opis obdobja francoske kolonialne vladavine v Kambodži, ki bo zajemal predstavitev njene gospodarske, socialne in izobraževalne politike do kamboškega protektorata. Beseda bo tekla tudi o stanju v državi po osamosvojitvi, predvsem o francoski »zapuščini« na področju družbene, kulturne in politične strukture. V nadaljevanju se bom lotila obravnave antikolonialne revolucije s poudarkom na azijski antikolonialni revoluciji in zlasti na azijskem nacionalizmu.

Temu sledi opis vzpona in oblasti Rdečih Kmerov: kaj je prinesel državni udar leta 1975 in kaj je za prebivalce Kambodže pomenila vladavina Pol Pota in njegovih privržencev. Namen tega poglavja je ustvariti jasno sliko o stanju v državi v 70-ih letih in prikazati, zakaj je to poglavje kamboške zgodovine zabeleženo kot eno najgrozovitejših poglavij moderne človeške zgodovine. Skozi vsa poglavja pa se bo vlekla rdeča nit, ki sem jo omenila že na začetku tega uvoda. Ideja o prepletenosti preteklosti in sedanjosti oziroma sedanjosti in prihodnosti, odvisno pač od točke gledišča, ideja o prepletu posledic francoskega kolonializma s stanjem v državi v 70-ih letih prejšnjega stoletja, ki je privedlo do popolnega uničenja Kambodže.

2. METODOLOŠKI OKVIR NALOGE

2.1. Predmet naloge

Kot že omenjeno je predmet naloge strnjena analiza dogajanja v Kambodži v času od francoske vladavine pa do konca Pol Potovega režima, s poudarkom na družbenih, političnih in kulturnih strukturah, v katerih se najbolj kažejo ostanki in dediščina francoske kolonizacije Kambodže. Upam, da mi bo v diplomski nalogi uspelo predstaviti zgodovinski okvir omenjenega dogajanja, po drugi strani pa spisati verodostojno analizo, ki bo dala jasno in pregledno sliko prepleta sodobnosti in kolonialne dediščine.

2.2. Pristop in uporabljene metode

Cilji in namen diplomske naloge:

Osnovni cilj je predvsem v lastni želji, da se поблиžje seznanim z omenjeno tematiko. Ta osnovni cilj pa lahko razdelim na več ciljev, ki iz tega izhajajo in sicer prikazati vzpon in obdobje vladavine Rdečih Kmerov, prikazati čas francoske kolonizacije in določene segmente gospodarske, kulturne, politične in predvsem družbene dediščine, ki jih je leta zapustila Kambodži po njeni osamosvojitvi, opisati antikolonialno gibanje, opozoriti na nepripravljenost Kambodže na samoupravo, ki je sledila osamosvojitvi in predstaviti preplet francoske kolonialne dediščine in sodobne kamboške zgodovine.

Hipoteze:

V diplomski nalogi sem zastavila dve raziskovalni vprašanji oz. hipotezi in sicer.

- a) Da Francozi, po odhodu z oblasti ob osamosvojitvi Kambodže za sabo niso pustili močnega, izobraženega srednjega razreda, ki bi odigral konstitutivno vlogo pri oblikovanju in vodenju sodobne, moderne, demokratične države.
- b) Da so Rdeči Kmeri v boju proti kolonialistom promovirali predvsem evropske ideje neodvisnosti, svobode, nacionalne države in suverenosti. Torej, da so se proti evropski kolonialni oblasti borili z evropskim ideološkim »orožjem«

Pri predstavitvi zgoraj omenjenih dogodkov bom uporabila deskriptivno analizo, ki se mi zdi najbolj primeren metodološki pristop glede na obravnavano tematiko in razpoložljive vire.

Uporabila bom metodo analize pisnih virov in literature s pojasnjevanjem. Poleg strokovne literature sem pri proučevanju tematike uporabila tudi pisne dokumente z medmrežja, objavljene na straneh uglednih univerz in mednarodnih organizacij. Poudarek bo torej predvsem na sekundarnih virih, med katerimi bo uporabljena komparativna metoda.

Pri sami analizi bom uporabila zgodovinsko primerjalno, opisno in primerjalno metodo, ki se mi je glede na obravnavano tematiko zdela najprimernejša.

3. KOLONIALIZEM

Soočiti se s kolonializmom in posledično tudi s procesom dekolonizacije je zahtevna naloga, saj pravzaprav pomeni, da obravnavamo obdobje dolgo več stoletij. Lahko rečem, da je bilo to obdobje eno temeljnih v oblikovanju enotnosti današnjega globalnega sveta, zlasti v gospodarskem smislu na svetovni ravni sprejetega kapitalističnega sistema. Namen samega poglavja je podati natančnejše razumevanje kolonializma in kolonialnih odnosov, še zlasti pa predstaviti samo dediščino kolonialne vladavine, ki je tudi predmet zastavljenih tez. Vsebina poglavja bo hkrati opozorila na dialektičnost samega kolonializma, ki bo podrobno obravnavana v naslednjem poglavju, kjer bo govora o ključnem elementu te dialektičnosti.

3.1. Opredelitev kolonializma

Pri opredeljevanju kolonializma je pomembno razumevanje, da kolonializem ni zgolj polpretekla zgodovina, ampak zgodovina, ki je tesno povezana z razvojem vseh kontinentov sveta. Gre za kompleksen pojav in če ga dokaj posplošeno opredelimo, je kolonializem določena vrsta odnosov med človeškimi skupnostmi. Ti odnosi temeljijo na popolni neenakopravnosti, so hierarhizirani tako, da ena človeška skupnost, praviloma bolje organizirana, uveljavi nadzor ali neposredno oblast nad drugo skupnostjo ali večjim številom skupnosti. Nesorazmerje gospodarske, politične, vojaške in še kakšne druge moči, je torej instrument kolonialne dominacije (Južnič, 1980). Abernethy kolonializem opredeljuje kot skupek formalnih politik, neformalnih praks in ideologij, ki jih zastavi metropola zato, da bi si zagotovila koristi in ohranila kontrolo nad kolonijo (Abernethy, 2000: 22). Brookfield v svoji široki definiciji kolonializem definira kot temeljito, vseobsegajočo in namerno penetracijo agentov zunanjega sistema v lokalni sistem, katerih cilj je rekonstruirati vzorce organiziranosti, izrabo virov, cirkulacijo in cilje v povezan odnos z njihovim lastnim sistemom (Overton, 2001: 35). Zapletenost in zgodovinsko spreminjanje kolonialnih spon seveda dodatno otežuje

tipologijo kolonializma, saj gre za dinamičen pojav, ki ima dokaj dolg zgodovinski razpon. Kljub omenjeni težavnosti Južnič v svojem obširnem delu o kolonizaciji in dekolonizaciji opredeljuje tri temeljne zvrsti kolonializma in kolonizacije:

- *Prva je izhajala iz najbrutalnejšega odnosa do prebivalstva, na katero so kolonialisti naleteli na ozemljih zelenega naseljevanja. Naseljenci so staroselsko prebivalstvo namreč fizično uničili, da bi napravili prostor za svojo naselitev. Gre torej za genocid.*
- *Druga zvrst je bila do staroselcev nekoliko popustljivejša. Kolonizatorji so skušali staroselsko prebivalstvo privoliti k delu v okviru družbenogospodarskega sistema, ki so ga staroselcem vsilili. Da bi ta vsilitev bila učinkovita, so uveljavili lastno ideologijo in uničevali staroselsko kulturo in sisteme vrednot. Pogosto je bilo to povezano z misijonarsko vnetostjo, tj. z vsiljevanjem krščanstva. V tem primeru bi lahko govorili o etnocidu.*
- *Tretji tip kolonizacije je bil nekakšna kombinacija med dvema naštetima. Kolonialna sila je obvladovala kolonizirano ljudstvo s pomočjo najrazličnejših modalitet in celo adaptacij ali usklajevanj v odnosu do družbenogospodarskih in kulturnih sistemov, na katere je naletela. Predvsem se je to dogajalo tam, kamor niso bili usmerjeni tokovi neposrednega evropskega doseljevanja.*

(Južnič; 1980)

Različni načini kolonizacije so prinesli različne tipe kolonij. Glavni tipi so bili trije in sicer:

- **Naselitvene kolonije**, ko so prebivalci kolonizirajoče države migrirali in sčasoma zavzeli popolno kontrolo nad novim področjem, ki so ga naselili. S seboj so prinesli tudi tuje rastlinstvo in živalstvo. Pogostokrat so iz družbe izključili prvotno prebivalstvo ali pa ga skoraj popolnoma iztrebili bodisi v spopadih bodisi z boleznimi, ki so jih prinesli. Naselitvene kolonije so načeloma bile locirane na območjih s klimo podobno evropski. Primer naselitvene kolonije so npr. britanske kolonije v delih ZDA, Kanadi in Avstraliji.

- »**Kolonije izkoriščanja**«, poznane tudi kot tropske kolonije, niso pritegnile velikega števila stalnih evropskih priseljencev. Evropejci so se na teh območjih naseljevali predvsem kot lastniki plantaž, upravniki, trgovci ali vojaki. V tovrstnih kolonijah so tuje sile vzpostavile politično kontrolo, pogostokrat z uporabo sile, vendar niso pregnali staroselce, niti jih niso skušali pobiti. Načeloma tudi niso načrtno poskušali uničiti prvotne kulture. Našteto kaže, da so se tako geografske okoliščine kot tudi sama zgodovinska dinamika tovrstnih kolonij bistveno razlikovale od tistih značilnih za naselitvene kolonije.
- »**Sporne naselitvene kolonije**« (*ang. Contested settlement colonies*) so pojmovane kot tiste, kjer se je pomenljivo število Evropejcev permanentno naselilo. Le-ti so bili nagnjeni k razvoju lastne uprave, ki je bila neodvisna od matične države. Tovrstne kolonije so imele oblikovano tudi lastno kulturno in politično identiteto. Belo prebivalstvo je politično dominiralo prvotnemu prebivalstvu, le-to pa je ne le preživelo, ampak celo naraščalo. Kljub politični nemoči, jim je uspelo ohraniti vsaj določeno stopnjo kontrole nad lastnim življenjem. Njihovo delo je bilo hrbtenica kolonialne ekonomije. Sčasoma je prvotnim prebivalcem uspelo izpodbiti kontrolo in moč belih priseljencev. Primera takih kolonij sta Alžirija in Južna Rodezija.
- **Drugi tipi kolonij** predstavljajo tiste kolonije, ki ne sodijo v nobenega od naštetih tipov. Tako sem uvrščamo *predobstoječe imperije*, kot je bila npr. Indija pod angleško vladavino. Indija je bila takrat močna država, s številno populacijo, močno politično strukturo in sofisticirano ekonomijo. Sem sodi tudi tim. *interni kolonializem*, kjer znotraj dežele eno geografsko območje ali etnična skupina dominira drugi. Tak primer je ekonomska dominacija Severne Amerike nad Južno po državljanski vojni. Poleg naštetih pa sem umeščamo tudi *sfere vpliva oz. neformalne imperije*, kjer gre za to, da so se Evropejci sicer vmešavali v interne zadeve posamezne države, vendar niso šli tako daleč, da bi prišlo do formalne politične priključitve. Tak primer predstavlja obdobje 19 stoletja, ko so nekatere evropske dežele razglasile tim. *sfere vpliva* v določenih delih Kitajske.

(Encyclopedia Encarta, 2006)

Znotraj samega obdobja kolonializma se mi zdi pomembno poudariti tudi obdobje imperializma, ki pravzaprav pomeni nekakšen vrh kolonialnega obdobja. Sicer se sama pojma kolonializem in imperializem včasih izmenjujoče uporabljata, vendar pa učenjaki načeloma razlikujejo med obema, pri čemer je kolonializem uporabljan za opredeljevanje politične kontrole ene države nad drugo, imperializem pa je širše uporabljan tako za politično kot tudi ekonomsko kontrolo, izvajano bodisi formalno ali neformalno (Encyclopedia Encarta, 2006). Hobsbawm imperializem pojmuje kot obdobje nove vrste imperija, torej kolonialnega imperija, ki je trajalo približno od leta 1875 do začetka I. svetovne vojne. Ekonomska in politična nadvlada kapitalističnih dežel je že dalj časa bila brez pravega izziva, vendar kljub temu med koncem 18. stoletja in zadnjo četrtino 19. stoletja ni prišlo do nekakšnega sistematičnega poskusa, da bi tovrstno prevlado prevedli v formalno podjarmljenje, priključitev ali upravljanje. To se je zgodilo v »dobi imperija«, ko je večji del neevropskega sveta bil formalno razdeljen na območja, ki jim je uradno vladala ena ali druga iz peščice držav: načeloma Velika Britanija, Francija, Nemčija, Nizozemska, Italija, Belgija, ZDA in Japonska (Hobsbawm, 2002: 57). Ravno ta razdelitev sveta med peščico držav je najbolj spektakularen izraz rastoče razdelitve planeta na močne in šibke, na »napredne« in »zaostale«.

»Čeprav si je v nastajanju enotnega sveta Evropa s kolonializmom zagotovila splošni položaj superiornosti in premoči, pa ne smemo mimo dejstva, da je v nastajanju te enotnosti vgradila tudi temeljne elemente dialektike kolonializma. Enotnost v popolni neenakopravnosti je bila vir latentne antikolonialne revolucije in upora koloniziranih. Še več. Ideološki instrumentarij idej, ki so to revolucijo končno osmislile, so prihajale prav tako in večinoma pretežno iz Evrope (Južnič, 1980).«

3.2. Kolonialna dediščina

Seveda se ne slepimo o univerzalnosti »kolonializma« kot pojava. Vse civilizacije v znani človeški zgodovini, ki so bile notranje dinamične, so bile navzven ofenzivne in ekspanzivne. Človeške skupnosti na različnem stadiju razvoja, raznih velikosti in moči, so skušale izvajati neko obliko nadvlade nad drugimi skupinami. Vendar pa ima eksplozija evropske ekspanzije po 15. stoletju neke svoje izjemne oblike in vsebine in zato tudi svoje posledice. Najbolj vidna vsebina kolonialnega odnosa je

neenakopravnost med kolonialno metropolo in odvisnimi koloniziranimi ozemlji. Ta neenakopravnost je vsesplošna in vseobsežna. Domneva je že v samem izhodišču kolonialnih osvajanj, da je na eni strani civilizirana Evropa, na drugi strani pa ves ostali svet, ki predstavlja njeno zakonito področje širjenja, tako rekoč »nikogaršnja zemlja«. V praksi je to pomenilo, da je mogoče katerokoli neevropsko ozemlje in na njem živeča ljudstva zavzeti, ropati, izkoriščati in naseljevati brez pridržkov. Kako naj bi se kolonialna sila okoristila s svojim kolonialnim osvojitvami, je povsem njena odločitev. Dominacija nad neevropski svetom je bila potemtakem povsem arbitrarna volja evropskih držav (Južnič, 1980). Sramotnost takšnih odnosov je toliko večja v luči dejstva, da je Evropa že poznala in uveljavljala v medsebojnih odnosih etične norme, ki pa so bile iz kolonialnega početja popolnoma izvzete. Vladavina Evropejcev je počivala na celoti vsiljenih pravil, ki so kršila njihove lastne demokratične norme. Kolonizirani so bili označeni za podložnike in ne državljane. Imeli so dolžnosti, vendar le malo pravic. »Osvajalci« pa se niti malo niso zavedali bolečega nasprotja med njihovimi demokratičnimi institucijami in nasilno priključitvijo kolonij. Ravno narobe, bili so prepričani v moralno legitimnost lastnega početja (Conklin, 1998: 419). Namerno ali ne, so popolnoma prezrli obstoječe socialne realnosti in koloniziranim vsilili popolnoma tuj red, red, ki ni bil narejen zanje (Bourdieu in Sayad, 2004: 461). Neenakopravnost kolonialnih odnosov se je odražala na vseh aspektih življenja in pustila obširno, daljnosežno dediščino.

Kolonializem je v prvi vrsti prinesel in zapustil novo obliko tržne ekonomije – kapitalizem, ki je ravno z kolonializmom in pozneje imperializmom prerasel v svetovni ekonomski sistem. Vsiljevanje nove oblike ekonomskega sistema je bilo seveda nujno potrebno za gospodarsko izkoriščanje kolonij. V okviru te podobe je kapitalistični sistem združil v celoto ves svet, vendar po posebni poti: hierarhiziral je njegove posamezne dele predvsem na center (kar so bile razvite metropole) in periferijo (kar so postale kolonije). Za razumevanje današnje razvitosti in nerazvitosti je analiza kolonializma še vedno velikega pomena, saj je to, kar se dogaja danes, bilo v ključnih točkah oblikovano v desetletjih kolonizacije, dekolonizacije in neokolonializma na tim. periferiji. Soglašam z mnenjem Shashija Tharoorja, ki pravi, da kljub temu, da danes kolonializem ni ena od »velik tem«, pa ostaja pomemben faktor pri razumevanju problemov in nevarnosti sveta v katerem živimo (Thatoor, 2002: 1). Kolonializem je pustil trajno dediščino tudi v vseh gospodarskih, družbenih, političnih in kulturnih strukturah koloniziranega sveta. Povzročil je velikanske gospodarske in s tem družbene

premike, ker so bile fevdalne zahteve neprimerno večje prav na gospodarskem področju. Skupaj s samim sistemom je Evropa izvažala tudi institucije proizvodnega kapitalizma, ki so se postopoma širile po celem svetu. Banke, tovarne, delniške družbe so počasi nadomeščale tradicionalni ekonomski ustroj Azije in Afrike (Roberts, 1989: 53). Okvir kapitalističnega načina proizvodnje pa predstavlja bistveno drugačno dinamiko od orientalskih despotij. Podiral je stare tradicionalne strukture oblasti in vanje je vgradil bodisi z rušenjem in uničevanjem predkolonialnih bodisi s superimpozicijo za kolonialno vladanje bolj učinkovitih modelov, brezštevila izhodišča specifičnega razvoja, ki ga morajo – hočeš nočeš – nadaljevati nove države, ki so nastale na ruševinah kolonialnega sistema po dekolonizaciji.

Ena najpomembnejših dediščin kolonializma je tudi na področju kolonialne administracije. Administrativne strukture so bile vedno vzpostavljene tako, da bi kolonialni metropoli omogočile in olajšale popoln nadzor z najmanjšimi stroški in trdom. Kolonialna uprava pravzaprav ni imela nobenih razvojnih namenov, razen za potrebe eksploatacije za metropolo pomembnih surovin (Južnič, 1980: 153). Pomembna sprememba v mišljenju kolonizatorjev in v donosu do kolonij je nastopila po I svetovni vojni. Spoznali so, da bi kolonije bile še bolj donosne, če bi bil njihov ekonomski potencial bolje izkoriščen. To pa naj bi bilo doseženo s povečanimi javnimi investicijami v infrastrukturo kolonij in spodbujanjem investicij v produktivne aktivnosti zasebnega sektorja (Abernethy, 2000: 112). Osnovna premisa kolonizacije je bila akumulacija bogastva z izkoriščanjem tujih virov, tako naravnih kot človeških. Poleg tega so bile kolonije bistvene tudi za definiranje nacionalne odličnosti, saj je od 16. stoletja dalje med Evropejci potekalo močno rivalstvo za osvajanje novih ozemelj, katerih število je postalo merilo superiornosti (Browne & Cottrell v Donkor, 2005: 28). Evropejci so, da bi zadovoljili svoje ekonomske in rivalske težnje uporabljali vojaško silo in ustanovili ekonomski sistem, v katerem so kolonije zagotavljale surovine, poceni delovno silo (vključno s suženjstvom) in trg za v industrializirani Evropi proizvedene dobrine. Istočasno pa je bila večina domače industrije sistematično uničena, prvotno prebivalstvo pa podjarmljeno, zasušnjeno ali celo izbrisano. Izčrpali so bogastvo koloniziranih območij, da bi okrepili lastno domačo industrijo, medtem ko so kolonije bile marginalne za politično ekonomijo, ki jo je industrializacija spodbudila (Blackwell, 2003: 448). Vpliv takšnega ekonomskega sistema na neevropski svet je bil v končni fazi revolucionaren in nekatere njegove posledice močno obsojane. Razlastitve na Indokitajskem, prisilno delo v Kongu in brezobzirna izraba virov na Javi in Sumatri so

za sabo pustile jezo in zagrenjenost. Vendar pa je bil, kot pravi Roberts, izrabljan tudi nerealiziran potencial in ljudje, tako da evropsko ekonomsko poseganje ni bilo vedno na račun Neevropelcev. Le-ti so imeli koristi zaradi ustanavljanja novih industrij in novih zaposlitvenih možnosti. Evropska podjetja so zagotavljala upravljalne in podjetniške storitve potrebne za optimalno izkoriščanje obstoječih virov. Evropa je zagotavljala velik rastoči trg za primarne produkte. Potrebe vlade in trgovine pa so ustvarile domač srednji razred, iz katerega so kasneje izšle vodje nacionalnih gibanj. Glavni vir, ki ga je Evropa zagotavljala preostalemu svetu je bil kapital oz. investicije, ki so bile kolonijam dejansko v korist (Roberts, 1989: 52).

Zgodba o tehtanju koristi tako za kolonizirane kot kolonizatorje nima svojega konca. Nekateri poudarjajo zgolj koristi, ki jih je imela Evropa, drugi menijo, da so bile zanemarljive, tretji spet izpostavljajo koristi, ki so jih imele kolonije. Hobsbawm na primer meni, da industrijska revolucija v Angliji brez bombaža sploh ne bi bila mogoča. Chomsky zagovarja, da je ravno plenjenje kolonij pripomoglo k akumulaciji kapitala potrebnega za razvoj kapitalizma v Evropi (Blackwell, 2003: 448). Podobno razmišljajo tudi nekateri drugi avtorji. » Imperialni dobički od zemlje, od intelektualne, duhovne in politične nadvlade in ekonomske koristi so se povečevali na račun domačih izgub. Evropske sile so oblikovale intelektualno opravičilo za ropanje, ki so ga izvedle med napadenimi, okupiranimi, izpodrinjenimi in potlačenimi ljudstvi (McLennan, Said, Xie & Young v West-Newman, 2004: 192).

Pomembna premisa kolonizacije pa ni bil le profit, ampak tudi ideja o kulturni superiornosti Evropejcev. »Za kolonizirane se je predpostavljalo, da so necivilizirani, saj so bile njihove socialne institucije in kulturne prakse drugačne od evropskih. Od koloniziranih se je pričakovalo, da se odrečejo ali modificirajo določene aspekte svoje kulture, zato da bi lahko postali civilizirani. »Breme belega človeka« je postalo okvir znotraj katerega so Evropejci skušali odvaditi »divjake« njihove kulture (Donkor, 2005: 29).« Sama logika kolonialne situacije je ustvarjala novo vrsto ljudi, ki so bili negativno definirani s tem, kar niso več in s tem kar še niso. Postali so samouničujoča bitja, ki so v sebi nosila vsa nasprotja (Bourdieu in Sayad, 2004: 463)

Kolonializem pa seveda ni bil le rušenje arhaičnih predkapitalističnih in predindustrijskih družb, ampak je bil tudi dinamičen zagon razvoja, pa naj bo to videno kot dobro ali slabo. Objektivno gledano je vnesel v mnoge kolonialne dežele nekatere prvine, ki sodijo med dejavnike dinamičnega razvoja. Razbijal je namreč družbenogospodarske in politične sisteme, ki so zgodovinsko označevali stagnacijo.

»Lahko rečemo, da je kolonializem bil nekakšen instrument modernizacije neevropskega sveta. Vendar se je z njim začel tudi čas groze za številna ljudstva. Duh grabežljivosti, okrutnosti, prepotence in tiranije je bil spremljevalec evropskega kolonialnega podjetništva, tudi ko je šlo za izjemne primere dobronamernih nosilcev » civilizacijskega poslanstva« (Južnič, 1980: 12).

Tudi sama organizacijska oblika in struktura javne uprave je bila dejansko v neskladju ne le z razvojnimi potrebami kolonij, marveč z njihovo družbeno naravo, zlasti v francoskih kolonijah. Kampanje pacificiranja in ustanavljanje administrativnih struktur so zahtevale vladni aparat trdno v rokah uradnikov metropole. Institucije, ki so predstavljale interese domačega prebivalstva so bile ali nerazvite ali neefektivne, kot na primer v britanski Indiji, ali pa neobstoječe. O ideji, da bi kolonije lahko sledile modelu metropole in oblikovale odgovorno vlado, se med kolonizatorji nikoli ni resno razpravljalo (Abernethy, 2000: 93). Ker ni bila ustvarjena politična kultura, ki bi pomenila kako sodelovanje prebivalstva v javnih zadevah in ker je bila prvotnemu prebivalstvu zanikana odgovornost, ni bilo politike v pravem pomenu besede. Kolonialna uprava je bila avtoritarna in pogosto paternalistična, saj je izhajala iz domnev, da so ljudstva v kolonijah, razen belih naseljencev, nesposobna za kakršnokoli obliko samouprave razen pod strogim nadzorstvom dobrohotnega kolonialnega uradnika. Da bi delovala, je kolonialna oblast združevala izvršno, zakonodajno in sodno oblast in jo v minimalni obliki dala v roke lokalni oblastniški kasti.¹ Evropa je osvojene kolonije oz. njihove prebivalce »napadala » s treh strani: uničevala je prvotne oblike vladanja, tradicionalne oblike generiranja in razdeljevanja ekonomskih dobrin in ideje ter vrednote, ki so dajale smisel življenju (Abernethy, 2000: 12). Kolonializem je privedel do trčenja izredno različnih ljudi, kultur in družb, pri čemer je prišlo do temeljitega pretresa ne-evropskega sveta. In prav v tem ostrem pretresu, ki nudi tudi razumevanje trajnosti kolonialne dediščine, je potrebno iskati vzroke za nestabilnost in tavanje v iskanju primerne ravnotežja novih držav pokolonialnega tipa (Južnič, 1980). Kolonializem je spreminjal ideje, podobe in pričakovanja, tako s silo kot institucijami, z zgledom in socialno transformacijo. Roberts govori o kulturni revoluciji, ki je potekala skupaj z izvozom evropskih institucij. Neevropske dežele so vse bolj prevzemale metode, obnašanje in evropski način življenja. Nekatere nacije so ob soočenju z evropsko politično, ekonomsko in kulturno ofenzivo prišle do zaključka, da morajo

---

¹ – Kolonialna oblast ni trpela nobenih oblik političnega združevanja in je nanj pristajala le pod velikim pritiskom, kar je mejilo na upornišvo (Južnič, 1980: 154).

prevzeti evropsko »orožje«, če se želijo upreti (Roberts, 1989: 53-54). Hobsbawm govori o »pozahodenju« neevropskega sveta, ki naj bi ga prinesel predvsem imperializem. Njegov vpliv je segal predvsem na obstoječe in potencialne elite. Le-te so tekom desetletij odnosov odvisnosti spoznale, da se morajo »pozahoditi« ali pa bodo potonile. Ironično je, da je kasnejši upor elit bil še vedno podvržen »pozahodenju«, kljub temu, da je na celi črti nastopal priti vsemu »zahodnemu« (Hobsbawm, 2002: 77). Kolonializem in kolonizacija sta bila početje brez prave moralne opore, vendar so kolonizatorji našli učinkovita ideološka opravičila za svoje početje. Kolonizirana ljudstva so bila postavljena »zunaj zakona«, Evropejci pa so sklenili nekakšen »klub vzvišenih (Južnič, 1980: 13). Frantz Fanon govori o najhujši obliki zatiranja, o kolonizaciji uma. Pri tem ima v mislih nezmožnost definirati, kaj pomeni biti človek, imeti znanje, živeti v pravem odnosu z okoljem in z manj vidnim a toliko bolj pomembnim svetom duhov. Meni, da efektivna kolonizacija spodnese kakršnokoli konceptualno osnovo za kritiko in ne pusti prostora za trditve o tem, da bi stvari lahko bile drugačne (Fanon v West-Newman, 2004: 192) Številne generacije so živele pod kolonialno oblastjo. Politični sistem jim je bil tuj. Ekonomski sistem je bil organiziran tako, da je služil ekonomskim potrebam kolonizatorja. Dominantna je bila kolonizatorjeva kultura, čeprav je del tradicionalne domače kulture ostal živ. Poleg tega pa so bili kolonizirani prežeti z doktrino kolonizatorjeve superiornosti. Njegove vojaške, politične, kulturne, ekonomske, znanstvene, izobrazbene in religiozne superiornosti. Kolonizator je utelešal civiliziranost, kulturo, zgodovino in človeškost. Kolonizirani pa naravo, primitivnost in podčloveka. V najboljšem primeru je bil pojmovan kot otrok, ki ga je treba vzgajati in disciplinirati, v najslabšem kot žival, ki jo je treba ukrotiti, zaslužniti ali ubiti (Blackwell, 2003: 452). Odločilno je bilo torej, da Evropejci niso sprejemali neevropejcev za sebi enake. Slednji niso imeli enakih pravic in jim skorajda ni priznana enaka človeškost. Taka miselnost je izvirala iz posebnosti evropske civilizacije, ki je po vzponu kapitalizma uveljavila stališče, da se človeške družbe vrednotijo na osnovi svojih materialnih dosežkov. Tako niso utegnili zapaziti, da so mnoge kulture, ki so jih podirali, pravzaprav le ločijo od njihove, niso pa inferiorne; drugačne so le po svoji produkcijski, tehnološki in vojaški zmožnosti.

Pri opredeljevanju dediščine kolonializma je v pomoč obsežno delo na temo evropskih prekomorskih imperijev, v katerem avtor razdeli dediščino kolonizacije na tri območja vpliva in sicer vpliv kolonizacije na kolonizirane, kolonizatorje in globalni vpliv:

a) Vpliv na kolonizirane:

- *Evropska vladavina je pripeljala do obsežne redistribucije svetovnega prebivalstva. Prebivalstvo kolonij je bilo rasno in kulturno veliko bolj raznoliko kot v predkolonialnem obdobju.*
- *Rasno utemeljen stratifikacijski sistem kolonialnega obdobja je primarna determinanta sodobnih socialnih odnosov.*
- *Kolonialno gospostvo je povzročilo antikolonialni nacionalizem in se tako sčasoma samo spodkopalo. Ker pa so skoraj vsi nacionalisti želeli obdržati ključne vidike javnega sektorja, ki so ga nastavili Evropejci, so se mnoge poteze kolonialne vlade prenesle na novo nastale države. Teritorialno zamejena, birokratska, suverena država je tako družni produkt kolonializma in nacionalizma, dialektične sinteze dveh očitno nasprotujočih sil.*
- *Kolonialni izvor institucij javnega sektorja pogostokrat zmanjšuje njihovo učinkovitost in legitimnost.*
- *Demokratičnost novo nastale države je v veliki meri odvisna od tega ali so predstavniške institucije učinkovito funkcionirale v koloniji pred pridobitvijo neodvisnosti. Gola prisotnost kolonialne zakonodaje sicer ne zagotavlja demokracije v kasnejših letih, vendar pa se njena odsotnost zdi zadosten razlog za vzdrževanje avtoritarnega režima.*
- *Kolonialne administrativne meje so se izkazale za nenavadno trdne. Z redkimi izjemami so določale teritorialne meje ob osamosvojitvi in definirale tako velikost kot obliko večine postkolonialnih držav.*
- *Precejšnja večina novo nastalih držav je obdržala jezik bivše kolonialne metropole kot uradni jezik.*
- *Kolonialno gospostvo je razširilo idejo, da je trajni ekonomski razvoj mogoč in željen.*
- *Kolonialni vzorci izkoriščanja virov, produkcije, transporta in trgovine so bili preneseni v obdobje samostojnosti. Na splošno je ta ekonomska zapuščina še bolj trdna in dolgotrajna kot politična.*
- *Imperialno gospostvo je pripomoglo k temu, da je krščanstvo postalo svetovna religija.*

- *Za mnoge izobražence in druge voditelje v novonastalih državah, je bil boj za psihološko neodvisnost dolgotrajnejši in čustveno bolj utrudljiv, kot pa sam boj za politično neodvisnost. Podobe ljudi o sebi in njihovih lastnih zmožnostih so bile še naprej prizadete z negativnimi stereotipi, ki izhajajo iz kolonialnega obdobja.*

b) Vpliv na Zahodno Evropo

- *Oblikovanje držav je bilo pospešeno.*
- *Povečana domača politična stabilnost.*
- *Uspeh metropol v prekomorskih osvajanjih je vplivalo na njihovo članstvo in status v evropskem meddržavnem sistemu ter na procedure za postopanje v meddržavnih odnosih v miru ali vojni.*
- *Zasebni sektor je bil okrepljen.*
- *Stimuliran je bil evropski ekonomski razvoj.*
- *Imperij je pripomogel k stvaritvi in okrepitvi kompleksa superiornosti.*
- *Imperij je prispeval k občutku krivde.*

c) Globalni vpliv

- *Meddržavni sistem, ki je nekoč obsegal zgolj Evropo, je bil razširjen na cel svet.*
- *Imperializem je stimuliral mogočen vzpon trgovine na daljavo, kar je rezultiralo v globalni ekonomiji.*
- *Prekomorski imperiji so razširili drugačno držo do narave. Ko hiter ekonomski razvoj postane univerzalni cilj, je nujno vprašanje, če bo fizično okolje lahko preneslo nepretrgane napade nanj v vseh deželah.*

(Abernethy, 2000: 364 – 384)

4. PROTIKOLONIALNA ČUSTVA

Tako kot prejšnje, nam tudi to poglavje nudi nek osnovni, splošni pogled na situacijo, ki se je razvijala tekom samega obdobja evropskega gospostva, zlasti pa ob njegovem koncu, s poudarkom na ideologiji narodnoosvobodilnega boja jugovzhodne Azije. Podrobneje nas seznanja z delom kolonialne dediščine, ki je bil ključni element propada kolonializma. To poglavje je bistveno za razumevanje antikolonialnega boja Kambodžanov, ki bo v nadaljnjih poglavjih podrobneje opisano. S to ideologijo so kolonizirana ljudstva kovala nepogrešljivo orožje, s katerim so zavračala kolonializem in uveljavljala svojo lastno identiteto ter izrisovala legitimacijo za neodvisnost (Južnič, 1980).« Države, ki so imele možnost upreti se evropski prevladi, so to lahko počele s pomočjo evropskih idej in metod, kar pa je znova potrjevalo evropsko kulturno prevlado (Toplak, 2004: 60).«

4.1. Ideologija protikolonialistične revolucije

Konec imperija je prišel dokaj hitro. Med leti 1940 in 1980 je približno 81 kolonij in kvazi kolonij pridobilo samostojnost. Abernethy dekolonizacijo definira kot proces, tekom katerega se določen teritorij otrese kolonialnega statusa in postane legalno suverena neodvisna država priznana v mednarodni skupnosti. Dokončna formalna avtoriteta nad notranjo in zunanjo politiko je kolonizatorjem odvzeta in predana lokalni oblasti. S stališča kolonij je proces opisan kot pridobitev politične samostojnosti in zmaga vodečih nacionalnih gibanj (Abernethy, 2000: 22). Sama zgodba dekolonizacije je zelo zapletena, k čemur med drugim prispeva tudi dejstvo, da je bilo toliko različnih teritorijev in delov sveta vpletenih vanjo. Zato so v različnih generalizacijah na temo dekolonizacije določene izjeme in odstopanja in tako tudi v tej, ki sledi (Abernethy, 133: 2000).

Predhodna misel nas napeljuje na dokaj dialektično oznako samega kolonializma, ki je bil pravzaprav poln notranjih nasprotij, kar je v osnovi tudi pripeljalo do njegovega razpada in razkroja. Kolonializem sam ustvarja pogoje za možnost lastnega propada, saj med koloniziranimi ustvarja občutek kolektivitete, katere objektivni interesi so ne le diametralno nasprotni interesom kolonialne države, ampak se v kolonialni situaciji niti

ne morejo realizirati (Castle, 2001: 234). Med drugim je sam ustvaril pogoje za oblikovanje antikolonialnih vodij, kot tudi pogoje, da so bile njihove ideje slišane. Najpomembnejša dediščina kolonializma v smislu produciranja pogojev lastnega propada je zahodno izobraževanje, katerega so bili deležni redki segmenti koloniziranega prebivalstva in se tako znašli v kulturnem in družbenem smislu med dvema svetovoma. Ker pa niso mogli, kljub zahodni izobrazbi in sprejetju zahodnega vrednostnega sistema, doseči dejanske enakosti in enakopravnosti s kolonizatorji, je ta peščica izobražencev praviloma stopila na pota antikolonializma. Asimilacija je bila želja mnogih, ne le izobražencev, ki so želeli postati del srednjega razreda, vendar so kolonialni gospodarji vztrajno zavračali vzpenjanje po družbeni lestvici (Hobsbawm, 2002: 151). Domačini kljub premoženju in kljub izobrazbi nikoli niso bili enaki Evropejcem in tako vedno zaničevani. Tako so tisti, ki so bili izvorno zamišljeni kot zagotovilo pred razpadom kolonializma, postali artikuliran, kritičen razred in resna grožnja obstoju kolonializma (Axel, 2002: 198). Imperialna dominantnost, kolonialna izključenost, zanikana odgovornost in konstituiranje koloniziranih kot »drugih« napram kolonizirajočim, je ustvarilo politične in legalne strategije za zahteve po odpravi kolonialne države (West–Newman, 2004: 190).

Kulturni razlogi pa niso bili edini. Sama socialna mobilnost je bila za pričakovanja izobražene »elite« prav zaradi omejitev kolonialnega sistema kaj majhna. Niso bili pripuščeni k dejanskemu političnemu odločanju, po drugi strani pa jim predominantnost tujega gospodarskega kompleksa ni dopuščala realne možnosti družbene stabilnosti (Južnič, 1980; Hobsbawm: 2002: 78-79).

Miselni tokovi, katere so izobraženci spoznali in ki so se strnili v protikolonializem, so seveda dokaj raznoteri in kot že rečeno, je obstajala razlika med posameznimi deli nekdanj koloniziranega sveta, zato je potrebna nekakšna, že v uvodu v poglavje omenjena, poenostavitev. Nek splošen pogled, ki pa zelo jasno prikazuje tudi situacijo v Jugovzhodni Aziji.

Poenostavitev privede do tega, da vire protikolonialne ideologije lahko zvedemo na dva temeljna miselna tokova: **nacionalizem**, ki pa ima v kolonialni situaciji svojevrstno vsebino in tudi specifične družbene nosilce, ki se razlikuje od evropske izkušnje ter **marksizem**, kjer pa ne mislimo le na marksistično interpretacijo dialektičnih nasprotij sveta, ampak tudi na aplikacijo številnih elementov delujočega marksizma, torej prakse, ki je doživela tako ali drugačno potrdilo v delovanju marksistično usmerjenih gibanj in držav (Južnič, 1976: 1183).

Tudi nekateri drugi avtorji vidijo dano generalizacijo bistvenih ideoloških tokov kot smiselno. Sama sem jo uporabila, ker je primerna zlasti za razumevanje antikolonialnega gibanja na Indokitajskem oz. v Kambodži. Sicer večina piscev o kolonializmu poudarja pomen nacionalizma, mnogi pa prepoznavajo tudi vlogo marksizma oz. socializma. Dirlik in Coronil menita, da so antikolonialna gibanja veliko dolgovala socializmu kot ideologiji, pa tudi sami prisotnosti socialističnih držav. Vendar pa je ravno dejstvo, da je bil socializem dojet kot diametralno nasproten kapitalizmu, dodatno spodbujalo moč antikolonialnih gibanj v mednarodni areni (Coronil v Dirlik, 2003: 276). Tudi Blackwell prepoznava tako vlogo bivše Sovjetske zveze kot same socialistične ideologije kot bistveno za mnoga antikolonialna gibanja (Blackwell, 2003: 449).

Izhodiščna točka v graditvi držav postkolonialnega tipa je bila dokaj specifična zvrst nacionalizma, ki ga je težko konceptualizirati. Ni ga mogoče obrazložiti kot nacionalizem, ki je bil izhodiščna točka prestrukturiranja v Evropi. »V Evropi je pred tem prestrukturiranjem narod postal oblika globalne družbe, ki se je uveljavila ob razsulu fevdalnega partikularizma in lokalnih zaprtosti s homogenizacijo gospodarstva, ki jo je uveljavljal kapitalizem. Izostri se je narodna zavest kot pomemben del duhovne nadstavbe prav v tej homogenizaciji (Južnič, 1976: 1184).« Tega pa ne moremo reči za večino koloniziranih dežel. »Periferni« kapitalizem je sicer učinkovito razkrajal tradicionalne predkapitalistične srenje, vendar je bil učinek bolj v njihovi atomizaciji in nemoči v socialnem, kulturnem in političnem pomenu. V protikolonialistični revoluciji le redko govorimo o zahtevah za politično oblikovanje narodov, tako da mobilizacijska točka, ki bi strnila idejo o »novi državi« ni bila narodnost. In v tem smislu kolonializem ni le neka vrsta tuje vladavine, marveč tudi vir posebne identifikacije koloniziranega ljudstva v odnosu do sistema. Morda smemo reči, da gre za neko vrsto »anti-identifikacije« glede na kolonializem kot sistem zatiranja, izkoriščanja, poniževanja in neupoštevanja zatiranih (Južnič, 1976: 1184). Ideja, da imajo prebivalci kolonije skupne probleme in interese, je postajala vse bolj verjetna in privlačna. Iz tega je izšel zaključek, da te skupne poteze upravičujejo dojemanje koloniziranih kot nacije in da so posledično upravičeni, do neodvisne države (Abernethy, 122: 2000). Potemtakem se nacionalizem lahko opredeli kot reakcija na kolonialno gospostvo. »To pa je seveda le prvi korak v opredelitvi te posebne reakcije, ki si je sposodila pravzaprav koncept, ki je proizvod evropske zgodovinske izkušnje. V

tem je seveda tudi dialektika kolonializma, ki je posredoval tudi ideje za svoje preganjanje (Južnič, 1976: 1184).«

Ta specifični nacionalizem se je najprej pojavil med »elito«, kot lahko imenujemo ozek sloj izobražencev. Spremenjeni način na katerega so kolonizirani dojemali sami sebe je bil v veliki meri rezultat zahodne izobrazbe, migracij v urbane centre in zaposlovanje na delovnih mestih, kjer so imeli veliko neposrednega stika z Evropejci (Abernethy, 121: 2000) Kar se tradicionalne, predkolonialne elite tiče, pa ta praviloma ni bila vključena v protikolonialistične revolucije. Pogostokrat so te tradicionalne strukture nasprotovale dekolonizaciji, saj so se bale, da bi izgubile nekatere prednosti, ki jim jih je prinesel kolonializem².

Zahteve po statusu nacije so potrjevale ponos ljudstva ter legitimirale zahtevo po neodvisnosti in enakosti. V vsakem od teh primerov je nacija progresivna le kot okrepljena obrambna linija pred močnejšimi zunanjimi silami. Takšni zidovi pa lahko v odnosu do notranjosti, ki jo branijo odigrajo obrnjeno vlogo. Druga stran strukture, ki se upira tujim silam, je sama dominantna oblast, ki izvaja enakovredno in navznoter usmerjeno zatiranje, z represijo notranjih razlik in opozicije v imenu nacionalne identitete, enotnosti in varnosti. Tovrstna strategija je dvorezen meč, ki se kljub njegovi uničevalnosti včasih zdi potreben (Negri in Hardt, 2002: 95-96).

Vendar pa ob poudarku na nacionalizmu kot miselnemu toku znotraj antikolonializma ne smemo pozabiti še na druga alternativna antikolonialna gibanja, ki pri svojem nastanku niso vzela kolonije in njenih prebivalcev kot primarne enote definiranja. Gibanja, ki niso dala poudarek naciji, nacionalizmu in iz tega izhajajoči upravičenosti do državne suverenosti. Mnoga od njih so imela le nekatere ali pa celo nobene od naštetih karakteristik, njihova primarna enota identitete in lojalnosti pa ni bila kolonija ampak skupina znotraj nje. To je lahko bila obstoječa religiozna skupnost (npr. Sarekat Islam v nizozemski Indiji, Muslimanska Liga v Indiji), religiozna skupnost v procesu nastajanja (Rastafarijanci na Jamajki), etnična skupina (centralna zveza Kikuyu v Keniji), lokalna skupnost (različna društva, zveze za izboljšanje življenja v skupnosti), skupina definirana glede na spol (udeleženske »Aba ženske vojne« ang. *Aba Women's War*) ali starost (mladinske zveze, študentske zveze), glede na poklic ali ekonomske interese (združenje kmetovalcev, sindikati učiteljev, pristaniških delavcev) (Abernethy, 2000: 130-31). Omenjeno kaže, da ni bilo uniformnega odziva na kolonialno vladavino,

---

²– Takšen je bil tudi primer kralja Sihanuka, ki je večji del protikolonialistične revolucije v Kambodži bil zvest francoskim gospodarjem.

saj so razlike med kolonialnim prebivalstvom, ki so se med kolonialno vladavino načeloma še dodatno poglobile, oblikovale različne skupinske odzive na izkoriščanje kolonialnega kapitalizma. Kolonialno gospostvo je pri tem bilo determinirajoča, vendar pa ne edina sila oblikovanja in definiranja teh gibanj. Ljudje niso kar naenkrat opustili boje vezane na notranje hierarhije svojih skupnosti, da bi se spopadali zgolj z agenti kolonialne vladavine. Njihova ni bila zgolj identiteta kolonialnih podložnikov, ampak tudi identiteta žene, moža, starejšega, študenta, delavca, kmeta, vernika, potrošnika, lastnika zemlje, pripadnika določene jezikovne skupine itn. Posledično so bile njihove aktivnosti in strategije različne, kompleksne in ne vedno uperjene zgolj zoper kolonialno vladavino, ampak so se je le dotikale. Tako so se ljudje občasno upirali, drugič kolaborirali, tretjič spet oboje hkrati. S kolonializmom so se tako srečevali kot spopadali na mnogotere, prekrivajoče se načine, ki jih ni vedno moč natančno kategorizirati (Allina–Pisano, 2003: 189-193).

Izobražena elita, ki je bila na čelu protikolonialnih gibanj, se je predvsem zanimala za *politično oblast*, manj pa jo je zanimalo vprašanje kolonialnega izkoriščanja. Pravzaprav je edini možni vzpon za to elito bil politični, zakaj gospodarstvo se je zdelo preveč zapleteno in za tovrstno uveljavljanje te elite niso bile pripravljene ne po izobrazbi ne po družbenem položaju. Ob zavedanju, da je za oblikovanje gibanja potrebno vzpodbuditi množice, je elita potrebovala družbeno široko zasnovane ideje, ki naj bi protikolonialnim idejam omogočile revolucionarno uveljavitev. Tako je v mnogih antikolonialnih gibanjih prišlo do vključitve *socialističnih idej*. »Nacionalizem je dobil učinkovito socialno vsebino, lahko je obrazložil kolonializem in ponudil načine za njegovo revolucionarno preseganje. Kolonializem je obrazložen v povezavi s kapitalizmom kot družbenoekonomskim sistemom. Njegova zgodovinska premostitev mora zategadelj imeti tudi *protikapitalistično* naravo in težnjo (Južnič, 1976: 1185).« Sama integracija socialističnih idej v srčiko antikolonialnih gibanj pa je le še ena potrditev in subtilna okrepitev evropske kulturne dominacije. Tako kot je neevropski svet že vsrkal ustavne in politične ideje Evrope, je bil sedaj dodan še glas Marxa in Lenina. Očitno je, da je antikolonializem, poleg domačih, domorodnih idej, črpal zlasti iz evropskih. Dialektični efekti evropske politike in kulture so bili bistveni za razkroj evropskega kolonialnega gospostva. Ustvarili so ljudi in orodje za odstranitev evropske dominacije (Roberts, 1989: 378). Politični vodje, ki so oblikovali protikolonialno ideologijo in vodili protikolonialna gibanja, so prišli do svojih idej in kulturno družbenega položaja z evropsko izobrazbo. In ravno ti *atomizirani* posamezniki, brez

pravih korenin, so postali najglasnejši kritiki in resna grožnja statusu quo (Abernethy, 2000: 119).

V času imperijev je Evropa politično, kulturno in ekonomsko transformirala svet, ravno ta transformacija in sposojanje evropskih idej in institucij, pa je peljalo k razpadu evropskega gospostva. Med vsemi evropskimi idejami je najbolj odmevala ideja nacionalizma, ki je ironično postala najpomembnejša sila pri uničenju evropske kolonialne superiornosti.

Igra recipročnosti med Evropo in ostalim svetom se je nadaljevala, pri čemer je Evropa še naprej ostala izvoznik kulture. Ko so se Neevropejci uprli evropski kolonialni oblasti so to storili s slogani Človekovih pravic in pravico do samoodločbe (Roberts, 1989:58).

4.2. Neskladnost med teorijo in prakso

Želje in pričakovanja v boju za neodvisnost so bila velika. Načrti za prihodnost še bolj, vendar pa lahko rečemo, da stvari niso ravno potekale po načrtu. Kolonialne vlade so v večini primerov za sabo pustile nestabilne, nehomogene dežele, ki so bile popolnoma nepripravljene za samostojnost in samovlado oz. samoupravo, saj niso bile deležne potrebnih znanj in veščin v času kolonialne neodvisnosti in podjarmljenosti. Kolonizatorji so jih dojemali kot »otroke«, ki jim je potreben konstantni nadzor in vodstvo, kar je kolonizirane po osamosvojitvi pustilo v nemogočem položaju. Prišla je zelena svoboda, skupaj z njo pa vprašanje kako naprej, ker nazaj se pač ni več dalo. Na ruševinah kolonialnih sistemov so nastale države, ki so med drugim bile prisiljene nadaljevati temeljne državnopolitične dediščine kolonialne dobe. Kljub temu, da so skušale uveljaviti načelo, da je bil kolonializem le vmesno obdobje tuje okupacije, ni bilo mogoče graditi države na predkolonialnih tradicijah.

Situacija nekdanjih kolonij po pridobitvi formalne samostojnosti je bila težka in zapletena. Kolonialna oblast ni spodbujala opozicijskih strank, sindikatov, kritičnega novinarstva, skupin pritiska, organizacij za človekove pravice itn. Tako so novonastale nacije imele zelo malo izkušenj na področju administrativnih sistemov, političnih institucij ali izkušenj v vladanju. Imele pa so številne razredne strukture, ki jih je ustvaril kolonializem in pa številne notranje konflikte. Med drugim med tistimi, ki so zaradi kolonialne oblasti trpeli in med tistimi, ki so od nje imeli koristi; med tistimi, ki so ji nasprotovali in med tistimi, ki so jo sprejemali ali podpirali in med tistimi, ki jih je

zanimalo, kaj se da koristnega naučiti iz kolonialne kulture za izgradnjo nove družbe in tistimi, ki so se pri tem ozirali za predkolonialnimi kulturnimi tradicijami in vrednotami. Poleg omenjenega, so problem predstavljale tudi umetno postavljene nacionalne meje, ki so jih zamejili kolonizatorji in so pogostokrat sekale ravno čez tradicionalne kolektivne identitete in zvestobo plemenu, klanu ali religiji (Blackwell, 2003: 450).

Po odhodu kolonizatorjev je oblast v deželi načeloma dobila tradicionalna aristokracija, ki je že tako imela tradicijo sodelovanja s kolonizatorji, in ta elita ni imela interesa v prekinitvi dejanske kontinuitete med kolonijo in formalno politično neodvisno državo, saj je tako obdržala in krepila svoje pozicije. Preko njih pa so svoje pozicije krepili tudi bivši kolonialni gospodarji. Bivši kolonizatorji so svojo vojaško in ekonomsko pomoč nudili tistim vodjem, strankam ali gibanjem, ki so vzdrževala že prej vzpostavljene ekonomske odnose (Blackwell, 2003: 450). Pomemben aspekt nestabilnosti novonastalih držav je predstavljala izrazita nehomogenost glede razvitosti in nerazvitosti njihovih posameznih delov, kjer je šlo zlasti za veliko razliko med mestom in vasjo, kjer gre pravzaprav za velik prepad med predkolonialnimi strukturami ali »družbami« in tistimi, ki so nastale s kolonialno superimpozicijo. Tako so strukture pretežno dualistične: na eni strani se ohranja predkapitalistični način proizvodnje in so bolj ali manj razpoznavne oblike tradicionalne in celo primitivne družbe, na drugi pa v enklavah, kakršne je vzpostavil kolonializem, rastejo mesta in kapitalistični način proizvodnje. Ekonomije starih kolonialnih sistemov še danes životarijo, zlasti v kolonijah izkoriščanja, kjer se ljudje borijo, da bi premagali pasivno ekonomijo in arhaični razredni sistem (Encyclopedia Encarta, 2006).

Dodaten problem pri oblikovanju pokolonialne države je kolonialna dediščina kulturne nestrpnosti. Odnos belih priseljencev do lokalnega prebivalstva je bil v večini primerov nagnjen k razdeljevanju ljudi na superiorne in inferiorne na podlagi njihovih etničnih in kulturnih razlik (Encyclopedia Encarta, 2006). Frantz Fanon ravno ponotranjenje tega razlikovanja tako med »belimi« in »črnimi³«, kot tudi med samim domačim prebivalstvom, ki so ga s svojimi opredelitvami prinesli kolonizatorji, dojema kot enega glavnih razlogov za nasilje in frustracije koloniziranega ne le do kolonizatorjev, ampak tudi do svojih »bratov in sestra«, katerim se čuti odtujen (Blackwell, 2003: 452).

---

³ -Seveda s tem ne mislimo, da je nujno, da je kolonizirani dobesedno bil črne polti, vendar pa je načeloma bil ravno toliko temnejši, da je bilo prisotno razlikovanje med »belim« kolonizatorjem in »črnim« domorodcem (Blackwell, 2003: 452).

Proces dekolonizacije je še dodatno zapletala vpletenost velesil, posledice tega pa so seveda segale globoko v obdobje po formalni neodvisnosti. Že ob sami pridobitvi suverenosti so se novonastale države morale v naglici odločiti, kakšno pozicijo bodo zavzele v ameriško – sovjetskem rivalstvu. Efekt rivalstva Vzhod-Zahod v času dekolonizacije in po njej je najbolj očiten in tragičen na primeru Vietnama in Angole (Abernethy, 2000: 147). Premočitnost dekolonizacije je bila prekinjena z nujnostjo izbiranja globalnega nasprotnika ter podreditvijo enemu izmed dveh modelov mednarodnega reda (Negri in Hardt, 2002: 205).

Pomembna je bila tudi dilema na čem naj slonijo ustavne in politične strukture, na avtohtonih tradicijah ali pa kot nadaljevanje političnega sistema vzpostavljenega z kolonizacijo. Načeloma je šlo za slednje, saj sklicevanje na predkolonialno tradicijo ni bilo kaj prida uporabno (Južnič, 1980). Prav tako se je zdela neizogibna močna centralizirana oblast in unitarni politični sistem, saj so bile integracijske spone zelo šibke in tako so bile spet prevzete formule oblasti iz kolonialne dobe. Temeljna opredelitev kvalitete in narave novih držav pa je tudi v luči njene specifične družbene zasnove. Kolonialne metropole so kolonije – in to so nove države v celoti podedovale – opremile z močnim birokratsko-vojaškim aparatom, ki naj bi držal v pokornosti velike domorodne množice. V primeru kot je naš, ko ima kolonija pred dekolonizacijo šibko in nerazvito domačo buržoazijo, le-ta v trenutku, ko se oblikuje formalno neodvisna država, ni sposobna podrediti si javne uprave, ki je relativno dobro organizirana kot posledica kolonialne vladavine. Tako se uveljavlja »elita«, ki izoblikuje vojaško-birokratsko oligarhijo, in le-ta si pridobi relativno samostojno vlogo in ni le neposreden instrument vladajočega razreda.

Strukturalno je kolonialna situacija vzpostavila med državo »v nastajanju« in družbenimi razredi specifične odnose, ker se je kot vladajoči razred vsaj posredno vztrajno vpletala buržoazija metropol in vzpostavljala kaj nenavadna razredna zavezništva, predvsem pa je svoje interese varovala z birokratskim kolonialnim upravnim aparatom. Interesi tuje in domače buržoazije pa so bili pogostokrat hkrati istovetni in nasprotni, v čemer je pomembna zapletenost družbene baze države pokolonialnega tipa. To istovetnost interesov lahko vidimo predvsem v dejstvu, da je buržoazija tisti sloj, ki je najtesneje povezan s tujim vplivom. Ravno ta ozek srednji razred je bil glavni nosilec evropskih idej, uvajanja evropskega načina življenja, ekonomskih metod, oblik organizacije itd. Cela vrsta »idealov«, ki jih skuša »udomačiti« je pravzaprav zunaj domače tradicije (Južnič, 1980).

Opisana situacija zelo dobro slika razmere tudi v na novo nastali samostojni Kambodži, ki je tako po dolgem času prišla v situacijo, da lahko sama usmerja svoj politični, kulturni, zlasti pa gospodarski razvoj, saj je do sedaj bila zgolj francoski surovinski privesek in tržišče za njeno industrijo. Iz vsega povedanega je razumljivo, da je Kambodža samostojnost dočakala kot industrijsko izrazito nerazvita dežela, ki je svoje potrebe po industrijskih proizvodih zadovoljevala z uvozom iz visoko industrializiranih držav, zlasti iz Francije (Milutinović, 1976: 19). Poleg gospodarske nerazvitosti, ki jo je pestila, pa Kambodža ni bila sposobna primerne samouprave, ki bi deželo preoblikovala v sodobno moderno demokratično državo. Ljudje, ki so že delovali znotraj administrativnega aparata so imeli določeno znanje zgolj o sami državnoupravni dejavnosti, vendar pa niso imeli absolutno nobenega poznavanja o političnem delovanju in upravljanju (Panikkar, 1967: 4049). Francozi so Kambodžane pustili popolnoma nepripravljene na samostojnost in samovlado (Ngor, 1989: 393). Kambodža je v samostojnost stopila neprimerno »opremljena«, kar se je odrazilo v nadaljnjem razvoju te novonastale države. Kratkemu zadovoljstvu ob neodvisnosti je sledilo težko obdobje nestabilnosti, prevratov, državnega udara, vojne, bombardiranja.

Menim, da je enega izmed problemov, ki je pravzaprav ostalina kolonialne vladavine in je po mojem mnenju vodil v destabilizacijo in vztrajno propadanje novonastale samostojne države, predstavljalo tudi pomanjkanje močnega, izobraženega srednjega razreda, ki bi prevzel vodenje države in bi Kambodžo lahko postopoma popeljal v modernizacijo in demokracijo. In ravno sledeča trditev bo predmet naslednjega poglavja, kjer se bom ukvarjala s samim konceptom srednjega razreda, njegovim nastankom, širjenjem in njegovo družbeno vlogo, saj se mi opredelitev teh segmentov zdi ključna za razumevanje zakaj sploh postavljena teza. Prav tako nam bo to poglavje dalo teoretično »orodje«, ki bo pripomoglo, pri nadaljnji razčlenitvi vloge francoskih kolonialistov v razvoju kamboškega srednjega razreda. Kombinacija navedenega in zgodovinska dejstva same kolonialne situacije v Kambodži, nas bodo pozneje v sklepu pripeljala do zaključka o pravilnosti oziroma nepravilnosti postavljene hipoteze.

4.3. Pojem srednjega razreda

Definicija srednjega razreda je prav zloglasno težka in pravzaprav postaja iz desetletja v desetletje zaradi povečane socialne mobilnosti še težja. Kljub temu, da nam je sam pojem popolnoma domač, pa se ob poskusu opredelitve človek sooči z marsikatero težavo. Dolga tradicija obravnavanja tega pojma nudi mnogotere razlage in opredelitve, zato je težko izbrati zgolj eno in reči, da je ta tista prava.

Prvi, ki se je ukvarjal z vlogo srednjega razreda je pravzaprav Aristotel. V svoji *Politiki* pravi, da je najboljša oblika državne ureditve tista, ki sloni na srednjem razredu, ki mora biti širok in močan, da prevlada druga dva razreda. Aristotel pravi, da srednji razred zagotavlja potrebno ravnotežje, ker državo ščiti pred nasiljem bogatašev in nestalnostjo široke ljudske mase. Za Aristotla je bilo najboljšo biti srednji (Aristotel, 1970: 30).

Prav tako se sociologija že od svojih ranih začetkov ukvarja z družbeno stratifikacijo in v okviru te s pojmom srednjega razreda, vendar do popolnega soglasja o samem pojmu ni prišlo. Znan teoretik srednjega razreda, ki je poznan predvsem po svoji *teoriji elit*, je Gaetano Mosca, ki je bil mnenja, da je v najbolj naprednih družbah vedno obstajal nek širok razred, ki je bil nosilec razvoja, znanja, izobraževanja, kulture in na katerem počiva pravna, politična in moralna stabilnost napredka. Ta *srednji razred* je tako kot Aristotel smatral za nujen element potreben za obstoj modernega predstavniškega načina vladanja. »Demokratski sistem je najstabilnejši tam, kjer je srednji razred najbolj razvit. Če slabi njegova moč, državi grozi nevarnost »plutokratske, birokratske ali vojne diktature, ali pa demagoška diktatura maloštevilnih vodij (Mosca v Mimica, 1983: 10)«. Moscino razmišljanje o srednjem razredu kot trajnem elementu struktur razrednih družb ima sicer kar nekaj privrženecv, vendar pa gre tu predvsem za golo *predstavo* o srednjem razredu, nas pa le-ta zanima predvsem kot neka zavestna sila, ki deluje v družbenem in političnem smislu. Zanima nas torej moderni pojem srednjega razreda, ki se je razvil nekje v začetku 19. stoletja, ko lahko začnemo govoriti o razredu, ki ima svoja lastna ekonomska, socialnopsihološka, politična in druga obeležja (Mimica, 1983: 16). Prvotno se je ta pojem nanašal na podjetno meščanstvo, ki se je, navdihnjeno z novim podjetniškim etosom, jasno razlikovalo tako od na novo proletarizirajoče mase kot tudi tradicionalnega plemstva. Označeval je vse tiste raznorodne družbene sloje, ki so še pod okriljem fevdalnega razvoja, v svobodnih evropskih mestih promovirali nov način proizvodnje: blagovno-denarno, na tržišče usmerjeno ekonomijo namesto naturalnega gospodarstva. Vendar ni bil zgolj ekonomski

aspekt razlog razlikovanja novega razreda. Glavno vlogo pri tem so igrali predvsem neekonomski razlogi družbenega ugleda in politične moči, ki niso ustrezali naraščajoči ekonomski moči (Milica, 1983: 16). V drugi polovici 19. stoletja postane jasno, da se v srednji razred uvršča tisti, ki poseduje nekakšen kapital ali investicijo ali pa je neodvisni podjetnik, ki zaposluje ali pa samostojni obrtnik. Tudi znotraj samega srednjega razreda je vse bolj rasla potreba po jasni opredelitvi kriterijev za pripadnost temu razredu, vendar takšnih kriterijev, ki bi nudili ekskluzivnost, hkrati pa zagotavljali pomembno socialno mobilnost za vzpenjanje po socialni lestvici, kar je nujno za sam obstoj in širitev srednjega razreda. Ti kriteriji so postali: njihov življenjski stil in kultura, aktivnosti v prostem času, glavni indikator socialnega članstva pa je postala formalna izobrazba (Hobsbawm, 2002: 174). Za srednji razred konec 19. stoletja in v začetku 20. je bilo predvsem značilno, da je verjel v kapitalizem, privatno podjetje, tehnologijo, znanost in razum. Zanje je bila samoumevna svetost privatne lastnine, superiornost trga kot socialnega regulatorja, primernost osebnega napredka, opustitev tradicionalnega in iracionalnega, če je le-to zaviralo koristi ter vera v napredek (Roberts, 1989: 64). Buržoazna družba je bila zaznamovana z intelektualno dediščino razsvetljenstva in humanizma. Verjeli so v napredek, tudi v predstavniško obliko oblasti, civilne pravice in svoboščine, vladavino prava in kulturo (Hobsbawm, 1989: 195 – 96). Sicer še ne moremo popolnoma upravičeno govoriti o tem, da je srednji razred imel oblast, lahko pa gotovo rečemo, da je imel hegemonijo in vse bolj odrejal občo politiko. Kapitalizmu kot metodi ekonomskega razvoja ni bilo alternative, kar je pomenilo, da se mora uresničiti ekonomski in institucionalni program liberalne buržoazije, in da mora buržoazija zavzeti ključne položaje v državi (Hobsbawm, 1989: 198).« Glede na povedano ni pravzaprav nič čudnega, da v sodobni zgodovini srednji razred velja za nosilca podjetništva, demokratizacije, napredka in stabilizacije (Parker, <http://www.psupress.org/books/titles/0-271-01743-0.html>). »Srednji razred je bil hrbenica demokracije in tržno-podpornih institucij (Birdsall, <http://www.carnegieendowment.org/>). V različnih državah, v različnih zgodovinskih obdobjih je bil nosilec razvoja, napredka predvsem pa sprememb (Karachi, <http://www.dawn.com>). Srednji razred je visoko cenjen tudi z ekonomskega vidika, saj ni samo rezervoar različnih talentov, ki jih država potrebuje za svoj razvoj. Njegove prednosti ležijo tudi v zagotavljanju trga pripravljenega na različne proizvode in storitve, tako je posledično rast srednjega razreda povezana z rastjo ekonomije države (The New Nation, <http://www.nation.ittefaq.com>).

Moč in vloga srednjega razreda krepi z razvojem in industrializacijo. V interesu vsake družbe je ustvarjanje močnega srednjega razreda. Slednje lahko država zagotavlja z lažjim dostopom do izobrazbe in boljšimi možnostmi zaposlovanja (Asqhar, <http://ecumene.org/iis/csss53.htm>). To pa gre pravzaprav z roko v roki z idejo o pomembnosti finančne neodvisnosti, ki naj zagotavlja primeren dohodek, kateri krije osnovne življenjske stroške, brez zadolževanja (Callahan, Draut, Silva & Javier, 2004: 3). Če vlada visoka obdavčitev in pomanjkanje ustreznih delovnih mest, to slabi in redči srednji razred. Osnova nastanka in širjenja srednjega razreda so enake možnosti za vključevanje v vse dele družbenega, političnega in gospodarskega življenja. Poleg izobrazbe je torej ključna predvsem socialna mobilnost, ki mora biti dovolj visoka, da lahko ljudje na podlagi svojega znanja in dela prosperirajo in se vzpenjajo po družbeni lestvici (Karachi, <http://www.dawn.com>).

5. KOLONIALNA DOBA, 1863 - 1954

5.1. Francoska oblast

Francoski interesi v Indokitajski so v osnovi zrasli iz britansko – francoskega rivalstva. Prva dežela, ki je zbudila francoske interese je bil Vietnam, saj je bil edina dežela v tem delu sveta, ki še ni bila pod močnim vplivom katerekoli evropske sile. Ti interesi so se seveda nadalje širili na Laos in Kambodžo (Library of Congress Country Studies, <http://lcweb2.loc.gov/>). V slednji so Francozi oblast dobili pod pretvezo, da nudijo deželi zaščito pred njenimi sovražnimi sosedi, zlasti Tajsko. Tako je kralj Norodom leta 1863 podpisal sporazum s katerim je Kambodža postala francoski protektorat, njene zunanje zadeve pa so prišle izključno v domeno Francije (glej Mihovilović, 1987: 13-18). V prihodnjih letih so se v celotno Kambodžo priseljevali francoski državljani, različni podjetniki in pustolovci, tako da je v teh letih sledilo močno izkoriščanje omenjenega območja. Francoske kolonialne oblasti so potrebovale skoraj trideset let, da so se odločile, kako sploh upravljati Kambodžo (Duncanson, 1982: 240). Tako je Francija zlasti v prvih desetletjih vodila politiko sile, katero so iz Pariza vodili razni ministri brez izkušenj v upravljanju kolonij in tako niso znali pametno urediti vprašanja vladavine. Rezultat je tega je bil, da se je pod pritiskom tuje oblasti zrušila celotna

družbena ureditev (Panikkar, 1967: 204). Posamezni mestni centri so se razvijali pod vplivom francoske kulture. Ustanovljene so bile razne institucije po francoskem zgledu. Francozi so se ukvarjali z upravljanjem, gradili so ceste, jezove itd. Na čelo provinc so bili postavljeni lokalni guvernerji francoskega porekla, na čelu katerih je bil francoski *rezident*, ki je nadzoroval delovanje kraljestva, razna administrativna dela pa so bila dodeljena predvsem Vietnamcem, tako da je bilo za Kmere malo priložnosti. V hitro rastoči birokraciji so bili nosilci glavnih vzvodov oblasti francoski nacionalisti. Kralj Norodom in njegovi nasledniki so bili bolj ali manj zgolj figure v rokah francoskih funkcionarjev in pokrovitelji/vodje budizma.

Odpravili so ves visoko razviti, dasi zapleten, indokitajski pravni in politični ustroj, ki pa ga je ljudstvo dobro poznalo. Na njegovo mesto so postavili politiko » asimilacije«, vsiliti so torej hoteli povsem tuj sistem, kakršnega je poznala matična država in ki so ga francoske kolonialne oblasti uvajale po vsej sili. Vsakdo, ki je imel količkaj domišljije, je lahko presodil, da se bo zaradi tega sesula vsa družbena stavba. Prvi civilni guverner Indokine Le Myre de Vilers je razmere leta 1885 pošteno razčlenil z naslednjimi besedami: » Porušili smo preteklost, na njeno mesto pa nismo postavili ničesar. Smo pred izbruhom družbene revolucije, ki se je bila začela že med osvajanjem (Panikkar, 1967: 204).

Francozi so se začeli sklicevati tudi na rasno večvrednost, ker jih je skrbelo, kako bodo obvarovali svoj ugled, na katerem temelji na Vzhodu ugled Evropejcev. Dejstvo, da Evropejci neevropejcev niso sprejemali za sebi enake, je eno odločilnih za kolonialno dobo. Ta evropocentrizem, o katerem je do sedaj že nekajkrat tekla beseda in odrekanje pravic neevropejcem, katerim skorajda ni priznana enaka človeškost, je nudil tudi učinkovita ideološka opravičila za početje kolonialistov (Južnič, 1980).

To ravnanje je lepo opisal Fan Tsu Trinh. Pisatelj najprej opozarja, da Francozi niti ne skrivajo, kako prezirajo Indokitajce, potem pa dodaja: » Za vas smo divjaki, bedasti suroveži, nesposobni, da bi razločevali, kaj je dobro in kaj slabo. Ne samo, da nočete ravnati z nami kot sebi enakimi, nočete se nam niti približati, kot da smo umazani...Naša srca preveča trpkost in sram nas je, ko zvečer pomislimo, koliko ponižanja smo pretrpeli čez dan. Zagrabil nas je stroj, ki izpodkopava naše zmožnosti in ki nas dela nemočne. To tudi pojasnjuje zakaj se edinole berači upajo pokazati na francoskih uradih (Panikkar, 1976: 205).

Kljub vsemu pa se prebivalstvo nikoli ni sprijaznilo s francosko oblastjo. V Anamu, Tongkingu in Kambodži so se ljudje pogosto upirali. Postalo je očitno, da politika pacifikacije ni bila uspešna; Indokitajci, dediči ponosne civilizacije, se niso pustili asimilirati (Panikkar, 1967: 205).

5.1.1. Kolonialna ekonomija

Teoretiki kolonializma razlikujejo med kolonijami, ki so bile ustanovljene z namenom poselitve in tistimi, ki so nastale zgolj za namene ekonomskega izkoriščanja in med slednje poleg ameriških Filipinov in Puerto Rica, britanske Indije, nizozemske Vzhodne Indije, nemške Tonge in japonskega Tajvana sodi tudi francoska Indokitajska. Med prvo in drugo vrsto kolonij je bistvena razlika, saj je za prve načeloma veljalo, da so že v kolonialnem obdobju postale samostojna, samoupravna ozemlja z razvitimi trgovskimi pristanišči in dobro infrastrukturo. Pri drugih pa je šlo zgolj za ekonomsko izkoriščanje naravnih bogastev in delovne sile s skromnimi investicijami v kolonizirano deželo (Young, 2001: 17-19). Tak primer je tudi Kambodža, kjer pa so Francozi kmalu po ustanovitvi protektorata spoznali, da je ideja o skritem bogastvu Kambodže zgolj iluzija in Phnom Penh nikoli ne bo postal Singapur Indokitajske. Tudi s stališča človeških virov je bila Kambodža bolj skromna, saj je leta 1921 populacija znašala skromnih 2,5 milijonov prebivalcev. Z izjemo tega, da so razvili učinkovite načine pobiranja davkov in ukinili fevdalno veleposestništvo, so storili zelo malo, da bi spremenili tradicionalno vaško ekonomijo. Stara elita je še vedno nadzorovala podeželje. Da bi razvili ekonomsko infrastrukturo so Francozi zgradili omejeno število cestnih in železniških povezav. Ekonomsko pomembni sta bili predvsem pridelava kavčuka in koruze, rodovitni provinci Batdambanga in Siemreaba pa sta postali glavni zakladnici riža na območju Indokitajske. Kmeri so plačevali najvišje davke v celotni Indokitajski, kljub temu, da je bila večina zemljiških posesti majhna (1 do 5 hektarjev)⁴, tako so bili kmetje nižjega in srednjega ranga žrtve sramotnih oderuških praks, ki so vključevale efektivne obrestne mere od sto do dvesto odstotkov. Zaplenitev in prodaja upnikove nepremičnine jih je pogostokrat zreducirala na stopnjo zakupnikov zemlje na delež pridelka ali pa na

---

⁴ - Zakupni odnosi so bili tu nerazviti, saj so le redki imeli v lasti med 10 in 20 hektarje, kar jih je uvrščalo med veleposestnike.

navadne delavce brez zemlje. Ko se je leta 1916 desettisoče kmetov uprlo visoki obdavčitvi v obliki nenasilnih demonstracij v Phnom Penhu, je bila francoska oblast več kot presenečena, saj so verjeli, da so le-ti preveč brezbrizni in nezmožni masovnih organiziranih protestov (Library of Congress, <http://lcweb2.loc.gov>).

V cvetočem obdobju med leti 1920 in 1929, ko je bilo povpraševanje po kavčuku, rižu in koruzi veliko, je Kambodža doživljala znatno ekonomsko rast, žal pa je svetovna depresija, ki je temu sledila, povzročila veliko trpljenja, še posebej med pridelovalci riža, ki so bolj kot kdajkoli prej postali žrtve posojevalcev denarja. Industrija je bila dokaj elementarna in nerazvita, namenjena predvsem predelavi surovih materialov za lokalno uporabo ali izvoz, ki je bil dokaj omejen (Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>). V tem času je bila prisotna tudi močna migracija, ki je ustvarjala pluralno družbo podobno tisti v ostalih Jugovzhodnih azijskih deželah. Vietnamci so se zaposlovali kot delavci na plantažah kavčuka ali kot pisarji in uradniki v državnih službah. Sorazmerno z rastočim številom vietnamskih priseljencev, je rasla tudi njihova vloga v gospodarstvu, kjer so postajali pomembni predvsem kot ribiči in majhni obrtniki. Poleg Vietnamcev so pomembno vlogo v gospodarstvu igrali tudi Kitajci, ki so živeli v Kambodži že nekaj stoletij pred nastopom francoske oblasti in so obvladovali predkolonialno trgovino, kar se je nadaljevalo tudi v kolonialnem obdobju, saj Francozi niso postavljali nobenih restrikcij na poklicno udejstvovanje. Tako so kitajski trgovci in bankirji v Kambodži razvili trgovske mreže, ki so se raztezale po celotni Indokitajski in čez do same Kitajske.

V kolonialni Kambodži ni obstajala nobena pomembna industrija. Mesta, v katerih so imeli prevlado Francozi, Kitajci in Vietnamci, so bila in ostala majhna (Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>). Industrijsko je bila Kambodža praktično nerazvita in je posledično imela zelo maloštevilen delavski razred, skoraj neznaten. Delavcev, vključno z zaposlenimi na plantažah kavčuka, v železniškem in pomorskem prometu, je bilo okoli 80.000. Poleg ostalih je tudi ta eden od razlogov zakaj se v Kambodži ni razvil močnejši srednji razred. Tega je sestavljal zgolj relativno tanek trgovski, bančniški in najemniški sloj, formiran v senci tujega kolonizatorja, ki je v svojih rokah držal vse pomembnejše ekonomsko - gospodarske položaje. Z njim je bil tesno povezan tudi birokratski in vojaški vrh domačega prebivalstva (Milutinović, 1976:9).

Približno 95% Kmerov v tem času je bilo navadnih kmetov, ki so pridelali ravno dovolj za golo preživetje. Francozi – pa tudi Tajci, Kitajci, Vietnamci in celo lastna elita- so jih označili kot »lene«, »neinicativne«, »fatalistične« in »otročje«. Zahodni opazovalci so

jih v primerjavi z njihovimi slavni predniki Angkorja označili za dekadentno raso. Vendar pa je potrebno poudariti, da so bile možnosti kmetov zelo omejene, v prvi vrsti zaradi visoke obdavčitve. Poleg tega obstajajo dokazi, da so kljub uradni ukinitvi suženjstva, nadrejeni od kmetov zahtevali izplačilo tradicionalnih dolgov v obliki produktov ali dela. Poleg omenjenih so še drugi faktorji prispevali k onemogočanju kakršnekoli spremembe v razvoju kmečkega življenja. Kambodža je bila dežela, kjer so trgovski instinkti in ambicije že dolgo bile zadušene na račun vojne, izolacije in vladajočega razreda, ki je preziral trgovino, razen kadar je le-ta bila vir davkov. Pod Francosko vladavino pa so kitajski in vietnamski podjetniki hitro dosegli prevlado na področju trgovine in posojanja denarja. Prav tako so Francozi preferirali Vietnamce pri zaposlovanju uradnikov in pisarjev. Redki Kmeri, katerim je uspelo pridobiti moderno izobrazbo, pa sploh niso mogli dobiti uradniškega položaja zunaj meja Kambodže. Znotraj svoje dežele pa so celo tisti najbolj izobraženi morali tekrovati z Vietnamci za službo v Phnom Penhu (Kiernan, 2004: 17).

Majhne in predvsem v omejenem obsegu izvedene investicije v gradnjo infrastrukture in ustanavljanje različnih institucij, seveda niso bile posledica slučajne dobrosrčnosti kolonialistov, ampak so le-ti imeli popolnoma praktične razloge. Gradnja infrastrukture je potrebna predvsem zaradi dobrih povezav potrebnih za trgovino, skrb za šolstvo je bila potrebna, da bi vzgojili osebje za svoja podjetja in urade. »Tako je francoski kapital razvijal proizvodne sile in spreminjal proizvodne odnose. Z investiranjem v kolonije prinaša – čeprav v omejenem obsegu – moderne industrijske, transportne in druge naprave. S tem, da tako razvija gospodarstvo sploh, krepi podedovani sloj domačih trgovcev in obrtnikov ter ga razvija v drobno industrijsko in bančno buržoazijo (Bebler, 1965: 11).«

Glede na povedano se lahko samo še strinjamo z ugotovitvijo, da je v trenutku stopanja v politično neodvisnost Kambodža bila gospodarsko izrazito zaostala dežela s komaj 80-timi dolarji nacionalnega dohodka na prebivalca (Milutinović, 1976: 15).

5.1.2. Izobraževalni sistem

Ob prihodu v Kambodžo leta 1963 so Francozi naleteli na prvotni domorodni izobraževalni sistem, ki je bil namenjen zgolj dečkom, izvajali pa so ga budistični

menihi v templjih oziroma *watih*. Šolski urnik je načeloma vseboval branje in pisanje v kmerščini, principe budizma, pravila lastnine in nekaj aritmetike (Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>). Kljub temu pa je bila nepismenost zelo visoka, saj se večina učencev ni dejansko naučila brati, ampak so si na podlagi neskončnega ponavljanja le zapomnili budistične tekste. Samo izobraževanje pravzaprav ni bilo namenjeno opismenjevanju, ampak predvsem podpiranju socialne solidarnosti z zagotavljanjem socialne kohezije in tradicionalnih vrednot. Na splošno lahko rečemo, da so Francozi v prvi polovici svojega vladanja storili zelo malo ali skoraj nič, da bi pripomogli k razvoju in spremembam v Kambodži nasploh. Njihov glavni interes je bil v Vietnamu, kjer so tudi veliko več vlagali v razvoj izobraževanja, poleg tega pa tudi dajali prednost vietnamskim delavcem, saj so jih imeli za bolj delavne, dinamične in kooperativne in zato tudi spodbujali priseljevanje Vietnamcev v Kambodžo. Francozi v 19. stoletju niso razvili alternativnega izobraževanja napram tradicionalnemu, kot so to storili v Vietnamu. V tem času je bilo zelo malo kamboških študentov poslanih na študij v metropolo, medtem ko je bilo že leta 1870 devetdeset vietnamskih študentov vpisanih v visokošolske programe v Franciji (Osborne v Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>). Nguyen-vo argumentira, da je ta neenakomeren in preferenčni razvoj izobraževanja vietnamskim diplomantom nudil prednosti pri zaposlovanju znotraj široke javne uprave v Indokini. To tudi pojasnjuje njihovo prevlado v francoski kolonialni administraciji v Kambodži (Nguyen-vo v Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>). Eden od možnih zaključkov, ki ga lahko naredimo za obstoječo situacijo v izobraževalnem sistemu je, da so znotraj slednjega Francozi dajali prednost Vietnamcem in da je to šlo z roko v roki s francoskim poskusom konsolidiranja moči in prevlade v Kambodži. Lahko bi zagovarjali, da je tak izobraževalni sistem služil podrejanju nekooperativnih Kmerov bolj kooperativnim Vietnamcem znotraj njihove lastne dežele in s tem posledično prinesel večjo kontrolo Francozom. Shawcross celo trdi, da so Francozi pravzaprav preprečili rast močnega administrativnega razreda in namesto slednjega raje »uvozili« vietnamske uradnike. (Shawcross v Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>). Nekaterim bi se takšna trditev zdela dokaj radikalna, vendar pa veliko učenjakov zagovarja, da so Francozi ignorirali oz. zanemarjali izobraževanje v Kambodži (Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>). Kljub vsemu, pa so Francozi v desetletjih po svojem prihodu le ustanovili majhen sistem »modernega« francosko-kamboškega šolanja. Po letu 1870 je sledil skromen poskus uvedbe modernega javnega izobraževanja, ki pa je

že leta 1888 dosegel svoj vrh z 23 učitelji, potem pa je število teh vztrajno padalo do leta 1900, ko je bilo le še 7 učiteljev in zgolj ena osnovna šola za kmerske učence v Phnom Penhu. Nov poskus je sledil leta 1903 in tako je do leta 1925 nastalo 160 modernih osnovnih šol z 10000 učenci. V tem času so končno začeli uporabljati tudi šolske učbenike v kmerskem jeziku. Leta 1944 je osnovno šolo obiskovalo že približno 80.000 učencev, a kljub temu je na leto le kakih 500 učencev uspešno zaključilo osnovno šolanje. Prava srednješolska izobrazba je bila omogočena šele z letom 1933 na liceju Sisowath v Phnom Penhu. Leta 1953 je le približno 2700 kmerskih dijakov obiskovalo srednjo šolo. Samo 144 kmerskih študentov je v letu 1954 imelo visokošolsko oz. univerzitetno izobrazbo. Številke jasno kažejo, da je v izobraževalni sistem bil vključen le majhen odstotek otrok in mladine. V tem obdobju pa je bil tradicionalni izobraževalni sistem v *watih* marginaliziran, enako pa se je zgodilo s klasično kmersko literaturo, ki je skoraj popolnoma izginila (Kiernan, 2004: 49). Takšni podatki nudijo močno podporo argumentom, da so Francozi namenoma onemogočali ustrezno izobraževanje Kmerov, da bi omejili razvoj in oblikovanje elite intelektualcev, ki bi morda povedli deželo v upor. Smith pravi, da je francoska oblast storila zelo malo, da bi usposobila Kmere za zasedbo odgovornih in pomembnejših delovnih mest, ker to ni ustrezalo njihovemu nasprotovanju oblikovanju izobražene elite, ki bi lahko zahtevala reforme in kar je najhuje, neodvisnost. (Smith v Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>). Podobno mnenje zagovarja tudi Whiteaker, ki pravi, da ni nobenih indikacij, ki bi kazale na to, da je francoska oblast odobraval nastanek elite z moderno izobrazbo. (Whitaker et al Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>).

Pomemben del učencev in dijakov so predstavljali tudi potomci imigrantov zlasti potomci vietnamskih priseljencev. Slednji so v učenju francoščine in služenju v javni upravi videli sredstvo socialnega in finančnega vzpona, ki je bilo zanje nedosegljivo v času tradicionalne kamboške vladajoče strukture, ki jo je obvladovala elita. Zato so tudi vdano in odločno služili novemu režimu, posledično pa tudi bistveno okrepili svoj finančni položaj. (Vickery v Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>). Po drugi strani pa večina Kmerov svojih otrok ni poslala v francosko-kamboške šole. Morda zato, da bi zmanjšali stike z otroci vietnamskih imigrantov, ki jih niso marali in jim niso zaupali (Forest in Osborne Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>). Morda ker so sledili zgledu kamboškega kralja Norodoma, ki ni izkazal nikakršnega interesa za razvoj francosko sponzoriranega šolstva in je s

celotno kraljevo družino preziral vse, kar je bilo tujega. Morda zgolj zaradi odpora do francoskih inovacij. Kakršenkoli že razlog, končni rezultat je bil, da so Kmeri zlasti do konca 19. stoletja vztrajno pošiljali svoje otroke v *wate*, v francoskih šolah pa so prevladovali otroci vietnamskih priseljencev (Forest Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>). Trend se je sicer v prihodnjih desetletjih začel spreminjati, vendar s to pomembno razliko, da kljub temu da se je delež kmerskih otrok, ki so obiskovali moderni izobraževalni sistem povečal, pa je delež otrok, ki so obiskovali *wate* upadal in tako je bilo veliko otrok, ki niso prejeli nikakršne izobrazbe. V začetku 20. stoletja je zaznati, kot je videti tudi v zgoraj navedeni statistiki, postopen razvoj in širjenje izobraževalnega sistema. Francozi so uvedli določene reforme, z namenom zvišanja participacije kmerskih otrok v modernem izobraževanju. Preoblikovali so vrste šol, uvedli štipendije za tiste, ki so bili oddaljeni od šol, uvedli so obvezno osnovno šolanje, tempelje preoblikovali v francosko-kamboške šole, prenehali z zaposlovanjem vietnamskih učiteljev, uvedli učbenike v kmerščini itd. Ob tako očitno spremenjenem odnosu se seveda samo po sebi ponuja iskanje vzrokov le-tega. Panikkar vzročno povezavo vidi v nastopu imperializma, kjer je poudarek tudi na obsežnih naložbah kapitala, ki so pripomogle, da se je Azija nasploh seznanila z naprednimi tehničnimi iznajdbami in znanstvenimi dosežki. Veliko se je investiralo v gradnjo infrastrukture, za kar so pripeljali tuje inženirje. Po izgradnji pa je to bilo potrebno vzdrževati. Tuji tehniki, razen najboljših strokovnjakov, so postali predragi, zato so morali odpreti vrsto šol, s poudarkom na tehničnih zavodih, da so lahko to delo opravljali domači delavci. Prav podobno prizadevanje se je pokazalo tudi v industriji. Dobiček od kapitala je bilo mogoče pričakovati samo, če bodo delali domači tehniki. Ravno tako so terjale težave pri neposrednem upravljanju prostrane dežele strokovno usposabljanje velikega števila domačega upravnega osebja. Kolonialni gospodarji so pravzaprav morali ustvariti obsežen, sodoben upravni aparat, ki je zaposloval predvsem domačine in tudi tako se je zvečalo investiranje v razvoj izobraževanja, saj so potrebovali ljudi z znanjem. Tako je imperializem v svoji osnovni obliki, torej z izvozom kapitala, prinesel v Azijo seme, ki ga je ugonobilo (Panikkar, 1967: 402-404).

Kljub spremenjenemu odnosu kolonialnih gospodarjev do razvoja izobraževanja, pa je med Kmeri še vedno prevladoval odpor do francoske izobrazbe, kljub temu da se je število otrok, ki so obiskovali moderne šole bistveno povečalo. Quinlan meni, da se razlog skriva v nelegitimnosti francoskega izobraževalnega sistema za Kmere (Quinlan Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>). Po drugi strani pa Bilodeau dokaj

patronizirajoče zagovarja, da vzrok tiči v odnosu kamboškega kmeta do moderne izobrazbe, katero smatra za popolnoma nepotrebno, saj je tudi sam nikoli ni bil deležen in tudi brez nje dobro shaja. Tako tudi svoje otroke potrebuje predvsem za delo na polju, da se lahko družina preživlja in jih zato ne pošilja v šole. Po drugi strani pa šolanje v *watih* bolj ustreza tradicionalni budistični mentaliteti in zato je še vedno večji delež otrok raje obiskoval templje, kot pa moderne francoske šole (Bilodeau Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>). Forest pravi, da so tudi nekateri budistični menihi, ki so v družbi tradicionalno imeli velik ugled in vpliv, spodbujali odpor do francosko-kamboških šol.

Pomemben in omembe vreden faktor, ki je vplival na odpor do francosko-kmerskih šol, je seveda tudi pomanjkanje učiteljev, predvsem pomanjkanje učiteljev, ki bi znali domači jezik, po drugi strani pa tudi slaba pripravljenost, neznanje in preobremenjenost učiteljev. Posledično so Francozi pogosto »uvažali« učitelje iz Vietnama, kar pa se je izkazalo kot zelo slaba praksa, katero so kasneje ukinili, saj je poleg že tako prisotne sovražne nastrojenosti do Vietnamcev, problem predstavljalo tudi njihovo neznanje kmerskega jezika.

Kot je razvidno je vpeljava modernega izobraževalnega sistema predstavljala (pre)velik zalogaj za Francoze. Iz tega pa sledi vprašanje ali je predstavljala prevelik zalogaj zato, ker sami niso naredili ustreznih korakov ali zgolj zaradi odpora Kmerov do modernega izobraževanja. Mnogi učenjaki argumentirajo, da francoska oblast namenoma ni razvila ustreznega, Kmerom sprejemljivega in razumljivega šolskega sistema zaradi lastnih kolonialnih ambicij (Kiernan, Smith, Shawcross, Whiteaker et al v Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>). V prvi vrsti, ker je želela doseči in obdržati popolno moč in oblast v deželi, kot drugo pa se je bala oblikovanja izobražene elite, ki bi ljudstvo lahko popeljala k upor. Kot pravi Kiernan je jasno, da je v kolonialnem obdobju potekal močan upad tradicionalnih izobraževalnih institucij, kljub temu pa Francozi niso nudili razvoja nadomestnega modernega izobraževalnega sistema. V času, ko je Kmerom uspelo doseči samostojnost, je le majhna elita imela srednješolsko izobrazbo, večina s končano osnovnošolsko izobrazbo pa je bila še najstnikov (Kiernan, 2004: 49). Po drugi strani pa Thomas Clayton v svoji policy analizi razvoja izobraževalnega sistema v Kambodži podaja tudi dokaj jasno argumentacijo in dejstva *proti* takemu mišljenju. Sam meni, da pomanjkanje participacije Kmerov v modernem izobraževanju v osnovi izhaja iz njihovega odpora do slednjega, ne pa namernega zaviranja

participacije s strani Francozov, ki so vpeljali številne reforme z namenom, da bi povečali participacijo kmerskih otrok v izobraževalnem sistemu namenjenem izobraževanju kolonialnih uradnikov. Številke nam kažejo, da se je francoski pristop k problematiki izobraževanja v 20. stoletju zagotovo spremenil napram politiki, ki je bila prisotna v 19. stoletju, kar je rezultiralo v povečani udeležbi kmerskih otrok v izobraževalnem sistemu. Spremenjenemu odnosu navkljub je ob nastopu neodvisnosti Kambodža imela zgolj 12 srednjih šol s približno kvečjemu 5300 učenci (Milutinović, 1976: 22). Kljub večji zainteresiranosti francoske oblasti za izobraževanje Kmerov, pa ne smemo pozabiti na dejstvo, da je izobraževanje bilo namenjeno zgolj in predvsem vzgajanju voljnih, poslušnih in ustreznih kadrov za francosko kolonialno javno upravo.

5.2. Socialna struktura v Kambodži

Za razumevanje sodobne družbe, politike in kulture v Kambodži je relevantno poznavanje določenih aspektov predmoderne kmerske družbe, kot so nekatere pomembne ideje in normativi o socialnih odnosih, moči in morali (Ledgerwood, <http://www.seasite.niu.edu>). Tradicionalna kamboška populacija je bila sestavljena iz treh družbenih razredov: kmetov, uradnikov in kraljeve družine (Thion, 1993: 96). Zemlja je bila last krone oz. kralja, vendar je pripadala vsakemu, ki jo je obdeloval. Kmetje so menili, da si njihovi kralji vodstveno pozicijo zaslužijo, zaradi osebnih kvalitet in sposobnosti. Takšno dojemanje je posledica nove vere, budizma, ki je v sedmem stoletju zamenjal indijski brahmanizem. Nova vera je kraljem dala veliko moč glede političnih in moralnih vprašanj, kar je skozi prihajajoča stoletja okrepilo njihov položaj v kmerski družbi (Seanglin, 1991: 23). Budizem igra zelo pomembno vlogo v kmerski družbi in je gonilna sila, ki narekuje moralni in socialni razvoj. Svoje privržence ima predvsem med kmečkim prebivalstvom, kjer se celotno življenje vrti okoli templjev, ki predstavljajo versko in družabno središče (Seanglin, 1991: 42).

Po tradiciji so vaščani izvolili starešino vasi, ki je skrbel za reševanje sporov in razne prireditve. Edina vez med kraljestvom in vaščani so bili člani kraljeve administracije, ki so pobirali davke. Kamboško podeželje v preteklosti nikoli ni imelo stroge razredne strukture, sami socialni odnosi pa so bili, tako kot po vsej Jugovzhodni Aziji, hierarhični (Kiernan, 2004: 50). Nihče ni bil enak nikomur. Položaj znotraj družine je bil osnovan na podlagi vrstnega reda rojstev in spola, stratifikacija v širši družbi pa je

bila odvisna od kombinacije različnih faktorjev vključno z starostjo, premoženjem, politično pozicijo, religioznostjo oz. pobožnostjo in spolom. Hierarhija zajema celotno družbo, vendar ni statična. Vsak posameznik lahko tekom svojega življenja in tekom ponovnih rojstev spremeni svoj socialni status. Po kmerskem verovanju je socialni status močno povezan z budističnim konceptom zaslug. S svojim delovanjem ljudje pridobijo ali izgubijo zasluge. Glavni cilj je nesebičnost in popolna odsotnost želje.

Za kmersko družbo je značilen tudi odnos »pokrovitelj – varovanec« (ang.: *patron-client relationship*), ki označuje neenakomerne izmenjave med močnimi in bogatimi ter med revnimi in odvisnimi. Obe strani nudita ena drugi dobrine in usluge. Bogatejši, torej pokrovitelj, poseduje moč in vpliv, ki ju uporabi za pomoč varovancu. Za povračilo varovanec nudi manjše usluge in zvestobo za daljše časovno obdobje. Gre za osebni, komplementaren odnos, kjer je varovanec povezan s pokroviteljem na podlagi osebne dolžnosti. Varovanec je zaščiten in ima zagotovljene minimalne eksistenčne pogoje, pokrovitelj pa ima za povračilo privrženca, ki služijo za povečevanje njegove moči. Bistven element tega odnosa je torej odvisnost (Ledgerwood, <http://www.seasite.niu.edu>). Nasploh lahko za kamboško družbo rečemo, da gre za relativno nediferencirano ruralno družbo, podobno nekaterim drugim v Južni Aziji, vendar pa bistveno drugačno od kitajske in vietnamske, ki imata močna veleposestniška razreda (Andreopoulos, 1994: 203).

S prihodom francoskih kolonialistov se je družbena ureditev spremenila. Nova oblast je potrebovala administracijo, zato so iz Vietnama »uvozili« vietnamske in kitajske uradnike, za katere so menili, da so sposobnejši kot domačini. Pod francosko oblastjo se tudi prvič pojavi delavski razred in razred kapitalistov na novoustanovljenih plantažah in tovarnah, vendar pa jedro in bistveno večino kmerske družbe še naprej predstavlja kmečko prebivalstvo.

Socialni sestavo predkomunistične Kambodže lahko vidimo kot razdeljen primarno na dva pola, elito ali zgornji razred in spodnji razred, ki sestoji predvsem iz kmečkega prebivalstva in skromne peščice nekvalificiranih urbanih delavcev. Elito so sestavljali višji uradniki, vojska in religiozni vodje, za katere so bili značilni bogastvo, prestiž in izobrazba, in pa člani kraljeve družine in plemstva. Do odstavitve kralja Sihanuka so bili najvišji položaji zasedeni po načelu dednosti. Republiški režim je ukinil vse plemiške nazive in edine nazive, ki so ostali v zakonski uporabi so se navezovali na

dosežke .V širši družbi se je kljub temu nadaljevalo vsesplošno priznavanje kraljevih in plemiških nazivov (Library of Congress Country Studies, <http://lcweb2.loc.gov>).

V zgodnjih 70-ih so najvplivnejša skupina v Kambodži postali vojaški uslužbenci in oficirji, ki so zamenjali tradicionalno aristokracijo. Ta najvišji sloj je bil dokaj zaprt in zato je bilo zelo težko doseči vplivne položaje, kar je frustriralo mnoge znotraj male elite intelektualcev, ki so jo sestavljali uradniki, strokovnjaki, študentje in religiozni voditelji. Nekje na sredini tega socialnega spektra pa se je nahajal majhen srednji razred, ki je vključeval tako Kmere kot pripadnike drugih etničnih skupin srednje veljave (predvsem Vietnamci in Kitajci). Ta razred so sestavljali poslovneži, uradniki ('beli ovratniki'), učitelji, zdravniki, večina budistične duhovščine, trgovci, pisarji in nižji vojaški uslužbenci. Kmeri so večino predstavljali zgolj v vojski in javnih službah. Na dnu lestvice je bil nižji razred, ki so ga sestavljali mali kmetje, ribiči, rokodelci in delavci ('modri ovratniki'). Večina kmerskega prebivalstva je pripadala tej skupini, poleg njih pa je vključevala tudi druge etnične skupine, predvsem Chame (muslimansko prebivalstvo), nekaj Vietnamcev in malo Kitajcev. Znotraj razreda so obstajala redka razlikovanja, ki so temeljila na starosti, spolu, moralnem obnašanju in pobožnosti. Dober značaj, radodarnost, sočutje in nekonfliktnost so dvigovali socialni status oz. ugled. Za ta razred lahko rečemo, da je bil skoraj popolnoma izoliran in nezainteresiran za aktivnosti veliko manjšega urbanega srednjega in višjega razreda (Library of Congress Country Studies, <http://lcweb2.loc.gov>).

Osnovno celico kmerske družbe še vedno predstavlja tradicionalna družina, kjer starejši člani uživajo posebno spoštovanje. Tipična kmerska družina skrbi za ekonomske, socialne in čustvene potrebe svojih članov. Člani družine načeloma živijo v hišah, ki so zgrajene ena poleg druge. Tudi sorodniki živijo v bližini in ni redek pojav, da bližnji in daljni sorodniki predstavljajo večino populacije vasi.

Socialna mobilnost v Kambodži je bila omejena predvsem na urbane predele. Med večinskim ruralnim prebivalstvom je bilo malo priložnosti za spremembo socialnega statusa, kar je bilo tudi odsev samega budističnega fatalizma. Moški je lahko višji socialni položaj dosegel z izobrazbo in zasedbo vojaške ali javne službe, ali pa tako, da je postal menih. Vladne in druge uradniške službe so še posebej privlačile izobraženo mladino, vendar pa število takšnih delovnih mest ni sledilo tempu vse večjega števila

izobražencev, kar je v zgodnjih 70-ih povzročilo širok val nezadovoljstva (Library of Congress Country Studies, <http://lcweb2.loc.gov>).

6. NASTANEK IN ŠIRJENJE NACIONALIZMA

6.1. Azijski nacionalizem

Nacionalistična gibanja, se pravi gibanja, ki pospešujejo nastajanje narodov v sodobnem pomenu besede in težnje narodov k samostojnosti, so se začela porajati na začetku prejšnjega stoletja. Tedaj so dozorele družbene razmere v deželah jugovzhodne Azije, pa tudi v svetovnem merilu (Bebler, 1965: 15). Okrepljena moč Japonske, socialistična revolucija v Rusiji, 1. svetovna vojna in drugi dogodki so prinesli spremembe v mednarodni poziciji držav. Ravno tako se je spremenil odnos imperialnih sil do kolonij. Mit o evropski superiornosti je bil okrnjen (Abernethy, 2000: 133 -39).

Neposredne spremembe, ki so jih doživljale azijske dežele v 450-ih letih stikov z zahodno Evropo in skoraj stoletnemu evropskem jarmu, so povzročile preobrazbo, ki je v teh deželah zajela domala vse odtenke življenja. Lahko trdimo, da so obseg že opravljenih sprememb, pretresi, ki so korenito predrugačili njihovo staro družbo in ideje, ki so preusmerile njihove nacionalne nazore, povzročile kakovostni prelom s preteklostjo, tako da jih upravičeno lahko ocenjujemo kot revolucionarne. Obdobje evropskega nadzorstva nad azijskimi deželami pomeni prelomnico v njihovi zgodovini, zakaj bodi z upiranjem, bodi s prilagajanjem so si pridobivale novi življenjski stil in si zavestno prisvajale nove ideje, kajti edino le tako so si lahko postopoma vnovič pridobile neodvisnost in moč (Panikkar, 1967: 397).

Ob nastopu zahodnega gospostva na območju Azije so stare družbe Indije, Kitajske in ostalih manjših azijskih dežel, pretrpele podobne pritiske in nevarnosti in zato v splošnem gledano tudi reagirale na podoben način. Najprej je šlo za bolj ali manj uspešne poskuse, da bi preuredili družbo, s čimer naj bi odpravili predvsem zastarela razmerja kot so npr. kaste in fevdalizem. Preureditev je bila sprožena z vrha, kar pomeni, da se ni pojavilo gibanje, spočeto na dnu kot izbruh družbenega protesta, ki naj bi ga povzročilo bodisi trpljenje, bodisi prebujena zavest množic. Moč narodnega preporoda je izvirala predvsem iz želje, ki jo pozna sleherni narod, to je želje slehernega

naroda po ohranitvi. Vendar pa so vodstvo tega preporoda prevzeli razredi, ki so že po svojem duhovnem izročilu težili k nazadnjaštvu. Načeloma je šlo za nacionalizem obrnjen v preteklost in je posledično lahko bil (in pogostokrat tudi je) družbeno in politično konzervativen. Korenine azijskega preporoda spočetka torej niso pognale iz želje po napredku ali izboljšanju razmer. Šlo je pač za sklep, da se je treba upreti tujcu, ki je čedalje bolj zaostroval »napade« ne vseh področjih; političnem, gospodarskem, družbenem in verskem. Glavni povod za spremembe v azijskih skupnostih je bil torej narodova obramba in ne želja po revolucionarni preobrazbi (Panikkar, 1967: 300).

Potreba po narodovi obrambi je spodbudila spremembe na različnih področjih, med drugim tudi na področju izobraževanja, kjer lahko govorimo o poskusu Azije, da bi osvojila zahodno znanost in miselnost. In tudi glede tega je značilno, da so azijski narodi to počeli zato, da bi se ohranili pri življenju in si pridobili novih moči. Kmalu so namreč spoznali, da morajo prevzeti novo zahodno znanost in miselnost, potem pa v svoj prid izkoristiti moč tega znanja, zakaj brez tega niso mogli upati, da se bodo obdržali, še manj pa, da bodo izvedli obnovo. To dokazuje tudi dejstvo, da je v vseh azijskih deželah vodstvo gibanja, ki je naposled strmoglavilo evropsko gospostvo, pripadlo predvsem tistim, ki so se izobraževali na Zahodu (Panikkar, 1967: 406). Tam so se tudi spoznali z idejami francoske revolucije in zlasti v levi marksistični miselnosti dobili temelje za svojo politično ideologijo.

V duhu nastalih družbenih in političnih sprememb pa se je vse bolj poudarjal nacionalizem. Eden bistvenih navdihov nacionalizma je bila »slavna preteklost«, vrnitev k lastnemu izvoru, za kar temelje je pravzaprav postavila evropska znanost, ki je bistveno prispevala k ocenitvi azijske kulture z »odkrivanjem« njene zgodovine. S samoidentifikacijo je bilo treba jasno pokazati na tisto, kar kolonije v bistvu loči od metropole in jim hkrati daje pravico do lastne individualnosti. Pri tem pa opazimo pomembno nasprotje, že skoraj ironijo, ob dejstvu, da je to navdihovanje izviralo iz pobude, ki jo je pravzaprav ustvarila evropska kolonizatorjeva znanost. Občutek zgodovinske kontinuitete je tipičen proizvod evropskega duha in njegov prenos v kolonije je vsekakor eden izmed elementov dialektične negacije kolonializma. Krepitev narodnega čustvovanja je bila direktna posledica vse močnejšega odpora proti Zahodnemu gospostvu. K temu pa je še dodatno pripomogla vrsta zgodovinsko pomembnih dogodkov na mednarodni politični sceni. Prva je nacionalistična gibanja spodbudila Japonska z zmago nad carsko Rusijo 1903. leta. Drugo spodbudo je dala kitajska demokratična revolucija 1911. leta. Tretjo je dala I. svetovna vojna, ki ja

pokazala neenotnost evropskih sil in kar je še pomembneje, stoletni gospodarji jugovzhodne Azije so na lastni celini naleteli na močnega nasprotnika. Četrto spodbudo je dala oktobrska revolucija v Rusiji leta 1917.

Zaradi vseh notranjih in zunanjih vzrokov je nacionalistično gibanje v Jugovzhodni Aziji po I. svetovni vojni doživljalo svoj »preporod«. Od takrat je nenehno raslo, se širilo in počasi dozorevalo. Po moči in jasno izraženi individualnosti so se najvidnejša gibanja razvila v Indoneziji, Burmi in Indokitajski, kjer je gibanje pokazalo tudi najvišjo stopnjo enotnosti, od prvih dveh pa se je razlikovalo po izraziti levi usmerjenosti. Med vsemi nacionalnimi gibanji v Jugovzhodni Aziji je edino to gibanje popolnoma izoblikovalo tudi svoj agrarni program in se tako močno povežalo in poistovetilo s kmečkim prebivalstvom (Bebler, 1965: 15-18).

6.2. Pojav kamboškega nacionalizma

V občutnem nasprotju s sosednjo Kočinčino in ostalimi vietnamskimi ozemlji Indokitajske, je bila Kambodža politično zelo tiha v prvih štirih desetletjih 20. stoletja. Glavni vzrok temu lahko iščemo v skrbno vzdrževani podobi kraljeve vladavine, ki pa je bila zgolj marioneta v rokah kolonialistov. Večinsko podeželsko prebivalstvo, dolgo vajeno zlorab oblasti, je verjelo, da je vse v redu dokler monarh sedi na prestolu in vlada. Poleg tega pa je izjemno nizka pismenost, ki je Francozi niti niso želeli izboljšati, izolirala večino prebivalstva od nacionalističnih tokov v ostalih delih Jugovzhodne Azije (Library of Congress Country Studies, <http://lcweb2.loc.gov>). Kljub temu se je nacionalna zavednost porajala med peščico izobraženih Kmerov, ki so sestavljali mestno elito. Francoska obnova monumentov Angkorja, je v Kambodžanih zbudila ponos na lastno kulturo in pretekle dosežke. Tako je konec leta 1936 začel izhajati časopis *Nagaravatta*, prvi časopis v kmerskem jeziku. V njem so uredniki plaho obsojali francosko kolonialno politiko, oduševstvo v ruralnih predelih, tujo prevlado nad domačo ekonomijo in pomanjkanje priložnosti za izobražene Kmere. Velik del časopisnih člankov pa je bil namenjen obsodbi preteklega izkoriščanja Kambodže s strani Vietnamcev in njihovi aktualni monopolizaciji položajev v javnih službah.

Kljub obsojanju Vietnamcev, pa so ravno slednji v okviru komunističnega gibanja Indokitajske največ prispevali k razširitvi nacionalne osveščenosti Kambodžanov.

7. BOJ ZA NEODVISNOST KAMBODŽE

7.1. Nastanek komunističnih gibanj

Zgodovino komunističnih gibanj v Kambodži lahko razdelimo v šest faz: nastanek Komunistične partije Indokitajske (Indochinese Communist Party, v nadaljevanju ICP), katere člani so bili skoraj ekskluzivno Vietnamci; desetletni boj za neodvisnost od Francozov, ko se je pod vietnamskim okriljem oblikovala Revolucionarna stranka kmerskega ljudstva (Kampuchean/Khmer People's Revolutionary Party, v nadaljevanju KPRP); obdobje, ki je sledilo Drugemu partijskemu kongresu KPRP v letu 1960, ko so Saloth Sar, kasneje imenovan Pol Pot, in ostali prihodnji voditelji Rdečih Kmerov prevzeli kontrolo nad partijskim aparatom Komunistične Partije Kampučije (Communist Party of Campuchea v nadaljevanju CPK⁵); revolucionarni boj od začetka vstaje Rdečih Kmerov v letih 1967 in 1968 do padca Lol Nolove vlade aprila 1975; obdobje režima Demokratične Kampučije od aprila 1975 do januarja 1979 ter obdobje, ki je sledilo Tretjemu partijskemu kongresu KPRP v januarju 1979, ko je Hanoi dejansko prevzel kontrolo nad kamboško vlado in komunistično partijo (Library of Congress Country Studies, <http://lcweb2.loc.gov>).

Leta 1930 je Ho Chi Minh osnoval Komunistično partijo Vietnama z združitvijo treh manjših komunističnih gibanj, ki so se porodila v Tonkinu, Annamu in Kočinčini (južni Vietnam) v poznih 20-ih. Njen cilj je bil boj proti kolonializmu, kraljevim dinastijam v Laosu, v Annamu (Vietnamu) in Kambodži ter seveda boj proti veleposestnikom. V tem obdobju so namreč začele nastajati večje plantaže, kjer so delali tako Kmeri kot Kitajci in Vietnamci iz Kočinčine. Le-ti priseljenci na plantažah so predstavljali prve pripadnike komunističnega gibanja, ki se je začelo razvijati na kamboških tleh. Ime je bilo že na samem začetku spremenjeno v ICP, predvsem zaradi tega, da bi k sodelovanju privabilo tudi kamboške in laoške revolucionarje, katerih je bilo dokaj malo. Do konca II. svetovne vojne se je le peščica Kambodžanov pridružila stranki, vendar je bil njihov vpliv na delovanje samega gibanja in razmere v Kambodži zanemarljiv. Vietminhove enote so imele občasne pohode v kamboške baze v času boja proti kolonialistom, skupaj s takratno levo vlado Tajske pa so spodbujale oblikovanje

---

⁵ - CPK je naslednica KPRP (Kiernan, 2004: 40)

oboroženih, levih tim. *Khmer Issarak* tolp (Library of Congress Country Studies, <http://lcweb2.loc.gov>). 17. aprila 1950 je bila v provinci Kampot pod komunističnim vodstvom ICP ustanovljena »Združena fronta neodvisnih« (*United Issarak Front*), ki je pomenila začetek rasti pomena kmerskega komunizma. Do Ženevske konference leta 1954 je kmersko komunistično gibanje, kot direktni produkt francoske odklonitve neodvisnosti sestavnih komponent Indokitajske, postalo močna politična sila (Kiernan, 2004: 40). Glede na zgodovinarja Davida P. Chandlerja je gibanje Kmer Issarak na predvečer Ženevske konference obvladovalo skoraj polovico kamboškega teritorija.

Na sam razvoj komunističnega gibanja v Kambodži je med drugim imela pomemben vpliv tudi napetost, ki je vladala med Kmeri in Vietnamci. Čeprav je velik del zgodovine tega gibanja nepojasnen zaradi pomanjkanja dokumentov, zapisov in pričanj, ki je predvsem posledica čistk režima Demokratične Kampučije, pa je evidentno, da je bila ta napetost še kako pomembna tema znotraj samega komunističnega gibanja že od ranih začetkov. V času med II. svetovno vojno in zmago Rdečih Kmerov, je na apel komunizma med zahodno izobraženimi Kmeri bistveno vplivalo razmišljanje, da veliko močnejše vietnamsko komunistično gibanje izrablja komunizem kot ideološki princip za dominiranje Kmerom. Posledično je nova vrsta domačega komunizma nastala po letu 1960 združevala nacionalistične in revolucionarne ideje. In kadar je to le bilo mogoče, je ta novi komunizem izrabljal nalezljivo protivietnamsko razpoloženje Kmerov v lastne namene (Library of Congress Country Studies, <http://lcweb2.loc.gov>).

7.2. Druga svetovna vojna

Začetek II. svetovne vojne je Francija dočakala kot kolonialni gospodar Indokitajske. Junija 1940 je podpisala kapitulacijo in ustanovljena je bila kolaboracionistična vlada v Vichyju, ki je formalno prevzela nadzor in upravo posesti na Indokitajskem. To je bilo tudi obdobje japonske penetracije na ozemlje Jugovzhodne Azije, ki je bila deležna občudovanja in navdušenja s strani prebivalcev Indokitajske, saj je prvič v zgodovini azijska sila premagala in potisnila v kot evropsko.

Med obema »okupatorjema« je bila pomembna usklajenost interesov. Tako je Japonska spoštovala suvereno oblast vichyjske vlade nad Indokitajsko, kot povračilo pa je

zahtevala prosto gibanje svoje vojske. Takšno medsebojno spoštovanje je trajalo do leta marca 1945, ko je Japonska ocenila, da je francoska prisotnost glede na dane politične razmere lahko nevarna in prevzela polno oblast na Indokitajskem (Mihovilović, 1987:21).

Ravno v tem času pa lahko začnemo govoriti o dejanskih začetkih politiziranja med Kmeri, ki je zajemalo majhno skupino izobražencev med katerimi je bil ključna figura Son Ngoc Thanh. Francoska kontrola je bila še vedno močno prisotna, vendar pa je zaradi prisotnosti japonske vojske odnos Francozov do kamboškega nacionalizma postal rahlo nedosleden in kontradiktoren. Ob zavedanju, da nekako morajo zmanjšati popularno navdušenje Kambodžanov nad Japonci, so lansirali nekakšno kvazi nacionalistično gibanje za mlade Kambodžane, kjer so čislali kmersko preteklost in prihodnost v partnerstvu z Francijo. Prav tako so dvignili status in plače Kmerom zaposlenim v vladni administraciji. Nehote pa so še dodatno razburili nacionalistična čustva domačinov za lansiranjem programa, ki naj bi zamenjal kamboški način pisanja indijskega porekla z romansko abecedo. Kontroverznost programa je ostala pereča tema do marca 1945, ko so Japonci prevzeli vlado, internirali Francoze in program ukinili.

Na drugi strani so tudi Japonci burili in izrabljali kamboška nacionalistična čustva za lastne namene. Aprila so spodbudili neodločnega kralja Sihanuka naj razglasi neodvisnost Kambodže. Vendar pa po avgustovski vdaji Japoncev zavezniškim silam med kamboško tradicionalno in intelektualno elito ni bilo konsenza o tem, kakšen naj bi bil naslednji korak Kambodže. Prav tako ni bilo nikakršnega antikolonialnega gibanja, kakršno se je že pojavilo v Vietnamu in Indoneziji.

7.3. Proti neodvisnosti

Po japonski vdaji so Francozi ponovno prevzeli oblast v Kambodži in oktobra 1945 tudi aretirali Son Ngoc Thanh, ki je bil ključna figura v poskusu organiziranja upora proti francoski vrnitvi. V luči obetajoče revolucije v Vietnamu in prebujenih nacionalnih čustev Kambodžanov, so Francozi odprli pogovore s kraljem Sihanukom o možnostih omejene kamboške samouprave. Potrebovali pa so tudi sodelovanje kamboške elite, da bi umirili nemirno stanje na podeželju, kjer so delovale oborožene tolpe. Med temi je bila najpomembnejša skupina, ki se je imenovala Khmer Issarak («Svobodni Kmeri») in je kazala močna nacionalna čustva.

Ta skupina je v svoji sredini imela tako vietnamske kot kmerske vojake. S časom je število slednjih vztrajno raslo, število prvih pa upadalo, saj bolj ko se je Kambodža bližala svoji samostojnosti, bolj so na površje plavala antivietnamska čustva Kmerov, kljub skupnemu boju proti kolonialistom. Zaradi potreb po večji organiziranosti boja proti kolonialistom je septembra 1950 bila ustanovljena KPRP, znotraj katere je bil vietnamski vpliv še kako močan. Le-ta je nastala po razdelitvi ICP-ja (Komunistične partije Indokitajske) na različne enote: Vietnamsko delavsko stranko (Vietnam Workers party, v nadaljevanju VWP), Na Lao Itsala in KPRP (Library of Congress Country Studies, <http://lcweb2.loc.gov>). Kljub dejstvu, da gre za komunistično stranko, znotraj KPRP ni bil dan velik poudarek marksistično –leninistični ideologiji in njenim ustanoviteljem, kar indicira, da komunistična ideologija znotraj gibanja ni igrala tako pomembno vlogo kot v vietnamskem protikolonialnem komunističnem gibanju. Ravno tako v strankinem programu ni bilo poudarka na zemljiških reformah in antifevdalizmu. Glavni namen stranke je bil, da vodi in povezuje ljudi na Issarak fronti, da se le-ta povezuje z Vietnamci in Laožani v skupnem boju proti kolonialistom, ameriškim posredovalcem in njihovim lakajem (Kiernan, 2004: 84). Cilj je bila samostojnost Kambodže. Tudi v gibanju Vietminh so bili mnenja, da ne gre za stranko delavskega razreda, temveč za stranko naroda, kjer so se zbrala vsa napredna in nacionalistična nagnjenja kmerskega naroda. Prepoznali so dejstvo, da je bil delavski razred v Kambodži izredno majhen, saj je to bila še vedno pretežno ruralna družba, ki šele mora doživeti kapitalistični razvoj.

Fronta Issarak in KPRP sta v svojem protikolonialnem boju bili vse bolj uspešni in francoska kolonialna vlada je širjenje upora vse težje nadzorovala (Kiernan, 2004: 85). V svoji zaskrbljenosti se je še močneje povezovala s tradicionalno elito in tako je kralja Sihanuk julija 1951 skoval termin »Khmer Vietminh«, ki naj bi označeval prepletanje Kmerov in Vietnamcev v protikolonialnem gibanju. Zagovarjal je, da je nastali upor zgolj posledica vietnamskega vmešavanja in zavajanja kmerskega ljudstva. Gibanje Khmer Issarak in njihova nacionalistična čustva je proglasil za lažniva ter pozval Kambodžane naj ga prezrejo in se pridružijo silam miru in reda (Kiernan, 2004: 77-78).

Francozi so leta 1946 razglasili parlamentarne volitve, kljub temu pa obdržali kontrolo nad financami, obrambo, zunanjo politiko in ostalimi ključnimi elementi. Zmagovalna je bila Demokratska stranka, ki je od 67-ih zasedla 50 sedežev. Le-ta je dokaj široko reprezentirala kmersko intelektualno elito in prepričljivo dokazala njihovo sposobnost,

da pridobijo ljudske glasove, kar pa še zdaleč ni zabavalo kralja in tradicionalne vladajoče kamboške elite. Tako so poskusi Demokratov, da bi povečali moč in vpliv parlamenta, uvedli demokracijo in dosegli neodvisnost, frustrirali ne le Francoze, ampak tudi kralja in privrženca, ki so podpirali stari socialni red. Kljub dobrim namenom, pa ni prišlo do bistvenih političnih premikov. Parlament je bolj kot ne ostal zgolj »javna govorilnica«, kjer so se spopadale različne frakcije. Veliko večja aktivnost pa je prišla s strani nekaterih politično ozaveščenih Kmerov, ki so načrtovali revolucijo, nekateri pod vodstvom Son Ngoc Thanha, ki je organiziral uporniško gibanje na SZ v letu 1952, drugi pod vodstvom komunistične KPRP, ki je organizirala gverilsko bojevanje v bolj odročnih predelih Kambodže. Ob vse večji politični nestabilnosti v Indokitajski, se je Sihanuk zavedel resnosti situacije in zbal za svoj položaj. Posledično je januarja 1953 v veljavo stopilo vojno pravo, Sihanuk pa je razpustil parlament, razveljavil ustavo in prevzel oblast kot ministrski predsednik. Februarja 1953 je začel svoj diplomatski pohod po svetu z namenom pridobitve podpore kamboški samostojnosti. Na svoji misiji je naletel na veliko nasprotovanj in mu ni uspelo prepričati predsednikov, da bo Kambodža po osamosvojitvi obdržala protikomunistični status, kljub temu pa si je izbral dober izhodiščni položaj za načrtovano konferenco v Ženevi. V oktobru 1953 se je Francija – takrat stisnjena v kot v Vietnamu – vdala Sihanukovi kampanji in Sihanuk se je v Kambodžo vrnil kot junak.

7.4. Ženevska konferenca

Ženevska konferenca se je začela 28. aprila 1954. Na njej so sodelovali predstavniki Kambodže (kralj Sihanuk), Severnega Vietnama, Južnega Vietnama, Laosa, Kitajske, Sovjetske Zveze, Francije, Britanije in ZDA. Cilj konference je bil vzpostaviti trajen mir na področju Indokitajske. Vietnam so razdelili na sever in jug, priznali neodvisnost Kambodže in Laosa kot nevtralnih in neuvrščenih držav. Predstavniki Kambodže, Francije in Vietminha so se dogovorili, da bodo umaknili vse enote s kamboškega ozemlja do oktobra 1954. S podpisom sporazuma se je Kambodža obvezala, da bo postala nevtralna država in se ne bo priključila nobenemu zavezništvu.

Vloga komunistov in KPRP, kot edinega antikolonialnega uporniškega gibanja v Kambodži, v boju za neodvisnost Kambodže je bila popolnoma nepriznana. Zaradi močne protikomunistične nastrojenosti tako Francije, Velike Britanije in ZDA kot tudi

Sihanuka je bilo v interesu vseh, da pomen komunistov za kamboško neodvisnost ostane zavito v skrivnost. Vietminh si je sicer prizadeval, da bi na pogajanjih Kambodžo zastopali tudi komunisti, vendar pa so po pogovorih s kitajskimi in vietnamskimi voditelji le-ti odstopili od svojih zahtev, kar so jim kmerski komunisti močno zamerili. Poleg Francozov in Vietnamcev se je iz Kambodže v strahu pred Sihanukovo represijo v Severni Vietnam umaknilo tudi približno tisoč najbolj izurjenih kadrov KPRP-ja, kar je odprlo odločilno priložnost za novo, »domače« komunistično vodstvo (Kiernan, 2004: 40).

8. KAMBODŽA POD SIHANOUKOM

8.1. Obdobje miru

Po osamosvojitvi je Sihanouka čakal nov politični boj znotraj domačih meja, saj se je v preteklih letih močno okrepilo antimonarhistično razpoloženje med srednjim in višji razredom (Mihovilović, 1987: 107). Na podlagi sklepov Ženevske konvencije je bil obvezan, da leta 1955 razpiše volitve, na katerih mu je največji izziv predstavljala Demokratska stranka. Odpovedal se je kroni v korist očeta Suramarita in kot princ nastopil na volitvah.⁶

Februarja je ustanovil Ljudsko socialistično skupnost, kateri so se pridružile nekatere manjše desničarske stranke. V času pred volitvami je Sihanuk prepovedal izdajanje vseh opozicijskih časopisov in svoje policijske enote poslal, da surovo obračunajo z voditelji opozicijskih strank. V iskanju volilnih glasov se je Sihanuk obrnil na najširši razred v Kambodži in sicer na kmečko prebivalstvo, kar mu je, poleg konstantnega ustrahovanja opozicije, prineslo prepričljivo zmago na septembrskih volitvah. Na volitvah je sodelovala tudi tim. stranka Pracheachon, ki so jo ustanovili preostali pripadniki KPRP. Na volitvah niso dosegli pomembnejšega rezultata, vendar so bili kljub temu vztrajno deležni Sihanukovega preganjanja, ki jih je pognalo v podtalno delovanje in preprečilo sodelovanje na volitvah leta 1962.

---

⁶Ponovno je postal suveren leta 1960 po očetovi smrti (Mihovilović, 1987: 108).

V desetletju po volitvah je Sihanuk spretno vladal in nadziral praktično vsa področja vlade, informacij in javnega obveščanja. Na eni strani je poudarjal »budistični socializem«, na drugi pa ohranjal vtis pol božjega kralja. Ves čas je spreminjal svojo politiko, edina konstanta je bila preganjanje opozicije. Tako je stotine disidentov v tem času dejansko potihnilo, kar je dajalo Kambodži vtis svojevrstnega miru, katerega se bodo prebivalci kasneje z veseljem spominjali. V tem času je prišlo tudi do intenzivnega vlaganja (20% nacionalnega proračuna) v izobraževalni sistem, ki se je hitro širil. Sihanuk je bil frankofil in je tako veliko mladih Kambodžanov pošiljal na študij v Francijo, kjer so poleg strokovnega znanja pridobili tudi vpogled v drugačno družbo, v institucije zahodne demokracije, mnogi so se srečali tudi z marksistično mislijo. Po vrnitvi v domovino pa se mnogi niso več mogli vklopiti v politično, družbeno in ekonomsko življenje domovine, za njih ni bilo primernih strokovnih zaposlitve, poleg tega pa njihovi poskusi v smeri demokratskih sprememb v deželi niso dosegali rezultatov. Posledično se je razvijala nezadovoljna skupina ljudi, ki bo kasneje še pomembno vplivala na življenje v domovini (Mihovilović, 1987: 109).

Žal Sihanuk tudi ni kazal nikakršnega zanimanja za domače gospodarstvo, kar je Kambodžo, po začetni rasti, vodilo v ekonomski propad. Sihanuk je zanemarjal nekatere bistvene procese, ki so se odvijali v njegovi deželi. Kot prvo, njegov način osebne vladavine po kateri so obstajali zgolj kmetje in suveren, ni mogel zadovoljiti vse širšega kroga ljudi, ki niso sodili med kmečko prebivalstvo. Vladanje je bilo v celoti skoncentrirano okoli Sihanuka in dvora. Zemljo je upravljal s pomočjo provincialnega aparata, ki je bil še vedno organiziran na

fevdalni način. Bogateli so samo tisti najbližje dvoru, rastoči srednji razred pa v taki obliki vladavine ni imel nikakršnega vpliva (Mihovilović, 1987: 109). Navedeno je v kombinaciji z zadušenim političnim življenjem in vse večjim številom izobražencev, katerih večina je bila brezposelna ali pa na slabšem, neprimernem delovnem mestu, prineslo katastrofalne posledice za Sihanuka in mir v Kambodži.

Poleg notranjih razmer je na razvoj dogodkov v Kambodži pomembno vplivalo dogajanje na mednarodnem političnem prizorišču. Vojna v sosednjem Vietnamu je predstavljala veliko grožnjo nevtralnemu Kambodži. Sihanuk je želel preprečiti vpletanje države v omenjeni konflikt, po drugi strani pa je želel biti v dobrih odnosih s končnim zmagovalcem. Leta 1963 je zavrnil pomoč ZDA in nacionaliziral banke in uvozno-izvozno trgovino v imenu »socializma«. Zavrnitev pomoči je razjezila predvsem

konzervativce, zlasti vojsko, nacionalizacija pa elito poslovnežev. Zvišala je neučinkovitost in korupcijo, kar je vodilo v dokaj težke čase za ljudstvo. Skrivaj je Sihanuk dovolil uporabo kamboškega teritorija za transport zalog v Severni Vietnam in boj vietnamskih vojakov proti ameriško podprtemu saigonskemu režimu, kar je motilo kamboške patriote.

V šestdesetih je Sihanukova popularnost na podeželju vztrajno padala, po drugi strani pa so na oddaljenih območjih oživiljale komunistične vstaje, ki so spodbujale antimonarhistična čustva. Bistven faktor je bila tudi vpletenost ameriških sil, ki so imele velik vpliv na Kraljeve kmerske oborožene sile (»*Royal Khmer Armed Forces*«), saj so ne samo dobavljale orožje ampak tudi urile vojake. Tako so se med Američani in predvsem višjimi vojaškimi uslužbenci razvile dokaj tesne vezi, katerih rezultat je bil ameriško sponzoriran državni udar, ki ga je izvedel Sihanukov tesni sodelavec, takratni premier general Lol Nol, med Sihanoukovo odsotnostjo (Library of Congress Country Studies, <http://lcweb2.loc.gov>). Marca 1970 je parlament izglasoval nezaupnico in Sihanuk ni bil več vodja države. Lol Nol je postal predsednik novonastale vlade kmerske republike, razglašene oktobra 1970.

8.2. Vojna in revolucija, 1970 – 1975

Državni udar leta 1970 je Kambodži prinesel korenite spremembe na političnem prizorišču. Prišlo je do popolne zamenjave vlade. Monarhija je bila ukinjena. Kambodža je postala *Kmerska Republika*, kar ni najbolj ustrezalo večjemu delu kmečkega prebivalstva, ki je zraslo z idejo, da je monarh polbog.

V tem času se je vojna v Vietnamu temeljito razširila na kamboško ozemlje, saj so se vietnamski vojaki pomikali vse globlje v notranjost Kambodže. Ameriška vojska je po ukazu svojega takratnega predsednika Nixona začela z bombnimi napadi na Kambodžo pod pretvezo, da na kamboškem ozemlju obstajajo pomembne baze vietnamskih vojakov, kar se je izkazalo za neresnično. Izid bombnih napadov je bil še globlji pomiki vietnamskih gverilcev v notranjost dežele, kar je pripeljalo do spopadov tudi z domačim prebivalstvom.

Ob novici, da je prišlo do državnega udara, so Vietnamci okrepili podporo levičarskim upornikom na odročnih predelih Kambodže, ki so pred časom vodili vstajo kmetov v z žitom bogatem Battambangu. Takrat je še vladajoči Sihanuk svojemu generalu Lol Nolu naročil naj zaduši upor in uniči komunistične upornike, ki jih je poimenoval *Rdeči*

Kmeri. Upor so zadušili in veliko ljudi se je umaknilo v gozdove, kjer so že od prej obstojale manjše skupine, za katere pa ni čisto jasno ali so bile sestavljene iz upornikov ali beguncev.

Sihanuk je na kitajsko pobudo stopil v sodelovanje z Vietnamci, z namenom, da bi ponovno prevzel oblast v državi in tako stopil na čelo vseh kamboških sil, ki se borijo proti Lol Nolu, kar je pomenilo, da je prevzel zgolj formalno poveljstvo tudi nad dotedanjimi sovražniki, komunističnimi Rdečimi Kmeri, ki so tako začasno postali zagovorniki monarhije.

Na drugi strani so ZDA nudile Lol Nolu okrepljeno pomoč in vojaška sredstva za ohranitev republike in boj proti komunizmu, poleg tega pa so tudi same nadaljevale z bombnimi napadi. Spopadi so bili težki, kar je na Lol Nolovi vojski pustilo težke posledice. Vojna je postala ena dolga agonija.

Nastalo situacijo so najbolje izkoristili Rdeči Kmeri, ki so med kmečkim prebivalstvom dobivali vse več in več privržencev, ki jih je v objem komunistov prignalo predvsem rastoče sovraštvo do ZDA. Poleg tega pa jim je veliko pomenilo dejstvo, da bivši kralj Sihanuk poveljuje tem silam, saj je v njihovih očeh bil še vedno napol božji. Vztrajno so napredovali in zasedali vse večji delež Kambodže.

Leta 1973 so Američani prenehali z bombardiranjem, Vietnamci pa so se prostovoljno umaknili. Uničena so bila številna območja, bilo je ogromno civilnih žrtev, vojna se je razširila na notranjost dežele, razvilo se je močno protiameriško razpoloženja in vstaja proti Lol Nolu se je razplamtela. Na politični sceni se je pojavil nov pomemben akter – Rdeči Kmeri z novim vodstvom in drugačno centralno politiko.

Mirna Kambodža je postala le še preteklost.. Vojna je rodila stotine beguncev, ki so bežali predvsem v Phnom Penh, kjer se je število prebivalcev iz 600.000 dvignilo na 3 milijone ob koncu vojne.

9. RDEČI KMERI

9.1. Vzpon komunistov

9.1.1. Pariški krog

Kot že omenjeno, je v začetku 70-ih let na politično sceno stopila nova oz. prenovljena sila, katere poreklo datira v obdobje antikolonialnega boja proti Francozom (Ponchaud, 1978: 151). Gre za vojaško močno in politično organizirano silo – Rdeče Kmere. To ime je Sihanuk nadel komunističnemu gibanju in gverili v Kambodži in je še danes sinonim za kamboške komuniste. Sicer leva misel v Kambodži ni tako stara kot v nekaterih drugih azijskih deželah in se je v deželi, kjer je kralj s svojim osebnim šarmom dolgo časa izzival naklonjenost ljudskih množic, počasi razvijala. Obstajalo pa je intelektualno jedro, ki je vztrajno gojilo levo miselnost v zanj neugodnih časih in ki je znalo izkoristiti priliko po državnem udaru leta 1970, da je levo usmerjeno miselnost ponovno pretvorilo v vojaško in politično gibanje (Mihovilović, 1987: 118).

Jedro se je formiralo davno konec 40-ih in v začetku 50-ih let v tim. *Pariškem krogu*, ko so kmerski študentje v Parizu organizirali lastno komunistično gibanje. Iz vrst pariškega kroga so prišli izobraženci, ki so po vrnitvi v domovini prevzeli vodstvo aparatusa komunistične stranke, vodili učinkovito vstajo proti Sihanuku in Lol Nolu v času od 1968 do 1975 in ustanovili režim Demokratične Kampučije (Library of Congress Country Studies, <http://lcweb2.loc.gov>). Med temi so bili tudi Saloth Sar, Ieng Sary, Hou Youn, Khieu Thirith in Khieu Ponnary, ljudje, ki so v sedemdesetih sprožili najbolj krvavo in najradikalnejšo revolucijo na azijskih tleh v moderni dobi. Ti talentirani pripadniki elite, ki so v Pariz prišli na podlagi državnih štipendij, so zelo verjetno bili eni najbolj izobraženih ljudi v takratni Kambodži sploh in zdi se popolnoma nerazumljivo, da so ravno ti bili vodje enega najkrutejših režimov sodobne zgodovine.

Intelektualno vrenje v Parizu je gotovo moralo biti vrtoglava izkušnja za mlade Kmere iz Phnom Penha in provinc. Velik del jih je iskalo odgovore v ortodoksni marksistično-leninistični dogmi. V skladu s svojimi prepričanji so uspešno preoblikovali Združenje kmerskih študentov v platformo za nacionalistične in komunistične ideje. Leta 1951 sta Ieng Sary in Saloth Sar sodelovala na mladinskem festivalu, za kar se smatra, da je bilo prelomnica v njihovem ideološkem razvoju. Ob srečanju s Kmeri, ki so se borili skupaj

z Vietminhom, so postali prepričani, da lahko samo disciplinirana strankarska organizacija in pripravljenost za oboroženi boj dosežeta revolucijo (Library of Congress Country Studies, <http://lcweb2.loc.gov>).

9.1.2. Komunistično gibanje in gverila

Leta 1953 se je Saloth Sar vrnil v domovino. Ravno v času, ko je boj za neodvisnost Kambodže doživljal svoj vrh. Sihanuk je ravno razpustil parlament in agitiral za Francoze, kot tudi za svoj tradicionalni položaj : »Jaz sem naravni vladar svoje dežele...v mojo avtoriteto se nikoli ni dvomilo...če Francozi zapustijo Indokitajsko, bomo res imeli samostojnost, vendar kako dolgo? Zato v vojaškem smislu kolaboriram s Francozi za obrambo naše svobode (Kiernan, 2004: 122).« Saloth Sar se je kmalu pridružil Združeni fronti Isaarak, kjer je bil aktiven dobro leto dni. Poleg Salotha Sarja so se tudi drugi pariški študentje začeli vračati v domovino in mnogi so postali prominentni člani Kamboške narodne revolucionarne partije (KPRP), ki je kasneje postala bolj znana pod imenom »Pracheachon«. Ker levica v Kambodži ni imela nobene prave tradicije, je bila prva naloga stranke definiranje političnega programa. Obstajali so sicer politično aktivni in levo usmerjeni Kmeri, vendar so se ti združevali predvsem v organizaciji Vietminh-Kmer, kot jo je imenoval Sihanuk, saj so bili mnjenja, da je njihova glavna naloga pomoč vietnamskim komunistom v boju proti francoskim kolonialistom, ker bodo Vietnamci prinesli neodvisnost celotni Indokitajski. Ravno tu je nastopila bistvena razlika med slednjimi in vodstvenimi kadri KPRK. Le-ti, zlasti »pariški študentje« so bili menja, da mora Kambodža sama doseči svojo samostojnost, sama voditi svojo revolucijo. Že takrat so bili sumničavi do določenih vietnamskih tez o Indokitajski uniji, ki so jih razumeli kot težnje Vietnama, za prevlado nad Kambodžo in Laosom (Mihovilović: 1987: 120).

Leat 1955 je stranka Pracheachon sodelovala na parlamentarnih volitvah, kjer je dobila le 4% glasov. Saloth Sar in Ieng Sari sta v tistem času postala aktivna člana stranke in skupaj z drugimi pripadniki partije vztrajno širila svoje politične ideje med podeželskim prebivalstvom. Komunisti so si ves čas prizadevali, da bi združili svoje razbite vrste in čim prej sklicali kongres. Tako se je leta 1960 drugi kongres stranke v tajnosti odvijal na železniški postaji v Phnom Penhu. Stranka se je preimenovala v Delavsko stranko Kampučije in tako sledila smernicam vietnamskih komunistov. Vseeno pa je potrebno

poudariti, da so že takrat znotraj stranke obstajale frakcije glede odnosa do Vietnama in sodelovanja z njim.

Zunanji politični pritiski na člane stranke so prisilili veterane, da so se umaknili v ilegalno, kar je novim, mladim kadrom omogočilo pridobivanje vse pomembnejše vloge znotraj stranke. Položaj pariških študentov znotraj stranke se je močno izboljšal. Ieng Sary in Saloth Sar sta postala člana politbiroja (Library of Congress Country Studies, <http://lcweb2.loc.gov>).

Julija 1963 se je Saloth Sar, sedaj imenovan že Pol Pot, in večji del centralnega komiteja zaradi vse večjih vladnih pogromov nad komunisti, umaknil iz Phnom Penha v Rotanokiri, kjer so ustanovili uporniško bazo. Tu so začeli rekrutirati lokalna plemena, ki so bila žrtve grobega ravnanja vlade in tako voljni rekruti za gverilsko bojevanje. Leta 1965 je Pol Pot nekaj mesecev potoval skozi Severni Vietnam in Kitajsko. Njegov obisk je bil zamolčan, čeprav je bila Kitajska v dobrih odnosih z Sihanoukom (Library of Congress Country Studies, <http://lcweb2.loc.gov>).

Po njegovi vrnitvi je stranka ponovno spremenila ime in sicer v Komunistična partija Kampučije (*Kampuchean Communist Party*, v nadaljevanju ICP), kar naj bi impliciralo, da je kamboško gibanje bolj napredno kot vietnamsko in na enakem nivoju kot Kitajsko.

Aprila 1967 je bila prelomnica v začetku pohoda Rdečih Kmerov na oblast. V provinci Battambang so vodili kmečki upor, kar se je končalo s krutim maščevanjem vladne vojske prebivalstvu in vsem, ki so bili povezani s komunisti. V istem času je bila ustanovljena Revolucionarna armada in v istem letu so bili zabeleženi prvi spopadi z vietnamskimi uporniki, ki so se umikali na kamboško ozemlje. Upor Rdečih Kmerov se je v tem letu bistveno razširil, vendar je bil predvsem zaradi pomanjkanja podpore Kitajske in Severnega Vietnama neuspešen. Slednji so zaradi hudih spopadov z Američani, bolj kot kdajkoli potrebovali zatočišča na kamboškem ozemlju in niso hoteli izgubiti Sihanukove podpore in zaupanja.

Državni udar leta 1970 je Rdečim Kmerom prinesel nove adute. Stopili so v koalicijo z dolgoletnim sovražnikom Sihanoukom, ki je v Pekingu ustanovil Kraljevsko vlado nacionalne enotnosti Kambodže. Rdeči Kmeri so Sihanuka potrebovali tako zaradi kitajske podpore kot mednarodne legitimnosti. Sihanuk pa v deželi ni imel lastnih vojaških enot zato se je moral nasloniti nanje (Mihovilović, 1987: 122).

V tem času so se tudi nadaljevali spopadi Rdečih Kmerov z vietnamskimi uporniki, o čemer pa javnost ni bila obveščena. Vodje Rdečih Kmerov so zagovarjali močno

nacionalistično politično doktrino in na tretjem kongresu stranke leta 1971 je bil Vietnam proglašen za najnevarnejšega nasprotnika in »tradicionalnega« sovražnika.⁷ Znotraj stranke je prihajalo do prvih resnih nasprotovanj. Konec leta 1971 pa že do prvih čistk (Mihovilović, 1987: 122).

Leta 1973 je sledilo ekstenzivno bombardiranje ameriških sil, ki so podpirale Lol Nolv režim. Masovno uničenje (umrlo je približno 200.000 ljudi) je razjezilo domače prebivalstvo in Rdeči Kmeri so nastalo situacijo izkoristili za vse večje in večje število, ki so jih zavajali z informacijo, da »leteče ptice« prihajajo iz Phnom Penha in tako nevedno kmečko prebivalstvo usmerili na nedolžno mestno prebivalstvo (Library of Congress Country Studies, <http://lcweb2.loc.gov>). Revolucionarna armada se je naglo širila in do konca leta 1973 štela že več kot 40.000 dobro organiziranih in discipliniranih vojakov (Albin & Hood v Ledgerwood, <http://www.seasite.niu.edu>).

Januarja 1973 je bil v Parizu podpisan sporazum med Američani in severno-vietnamsko vlado, o umiku vseh ameriških vojaških enot iz južnega in Severnega Vietnama. Pomemben je bil tudi 20. člen, ki je zahteval, da se prekinejo vse vojaške aktivnosti v Kambodži in Laosu in da se umaknejo vse vojaške enote in vojaško osebje, kar je vodstvo Rdečih Kmerov razumelo kot izdajstvo in je to še dodatno poglobilo nasprotja z Vietnamom. Severno-vietnamska vlada si je prizadevala zaustaviti spopade in vzpostaviti mirovna pogajanja, vendar so Rdeči Kmeri zavrnili vsakršno idejo o vzpostavitvi miru. Vojna v Kambodži se je nadaljevala, vendar brez neke prave vietnamske pomoči. V zameno za staro orožje je Ho Ši Minhova pot ostala v rokah vietnamskih enot.

Z letom 1973 lahko začnemo govoriti že o prvih zabeleženih ostudnih zločinih Rdečih Kmerov. Vzporedno z »osvobajanjem« so po državi zrasli »centri za prevzgojo«, ki so bili v glavnem namenjeni ujetnikom armade Lol Nola. Spoštovanje določb ženevske konvencije ni prišlo v poštev, saj so bili republikanci izdajalci in kaže, da je že v samem začetku bilo odločeno, da je najprimernejša kazen smrt. V istem obdobju so se začele tudi prve množični pomori in deportacije civilistov. Rdeči Kmeri več kot očitno niso čakali na zmago in zavzetje Phnom Penha, da bi pokazali svojo zmožnost za nasilje in najskrajnejše ukrepe (Courtois et al, 1994: 725-726). Kamboška zgodovina je v tem času doživela pomemben preobrat.

---

⁷– V luči tega so tudi pobijali pripadnike »kmerskega Vietminha«, nekdanje člane odporniškega gibanja proti Francozom (Courtois et al, 1997: 725-26).

Rezultat ameriškega bombardiranja so bile številne žrtve tako med civilisti kot med Rdečimi Kmeri, zlasti v jugozahodni coni, kar je zelo verjetno prevesilo silnice v korist partijskega centra, ki se je tako le še okrepil. Poleg že omenjenih čistk je to še dodatno očistilo stranko zagovornikov bolj zmerne, Vietnamu naklonjene politike. Velik del podeželskega prebivalstva se je videl kot žrtev ne le ameriške politike, ampak tudi nekoordinirane strategije med Komunistični partijo Kambodže in Vietnamsko delavsko stranko. Zaključili so, da sodelovanje med Kmeri in Vietnamci ni več ne mogoče na zaželeno. Bombardiranje je dalo tudi primeren izgovor za množične evakuacije mest kot so Kratie, Kompong Trach in Ang Tasom. Rdeči Kmeri so ustrezno izkoristili trenutke in nadaljevali s politiko evakuacije in mobilizirali prebivalstvo za vojni komunizem tudi, ko je bombardiranje prenehalo (Kiernan, 2004: 390). Kiernan zaključuje, da prav tako kot je francoska dominantnost in brezkompromisnost v 40-ih in 50-ih letih izzvala razvoj kmerskega komunističnega gibanja iz osnovno nacionalističnega, je ameriška intervencija bistveno pripomogla k metamorfozi Kamboške komunistične stranke v popolnoma ekstremistično partijo (Kiernan, 2004: 391).

9.1.3. Pohod na Phnom Penh

V Juniju 1974 se je centralni komite CPK-ja odločil za svojo »odločilno ofenzivo, ki bo osvobodila Phnom Penh in celotno državo«. Kampanja se je začela januarja 1975 in v aprilu 1975 so Rdeči Kmeri izvedli svoj zadnji napad (Kiernan, 2004: 412). Približno 5000 borcev je zavzelo obale reke Mekong in tako prekinilo rečni promet, po katerem je mesto Phnom Penh dobivalo zaloge. Obkolili so mesto in prebivalcem je grozila lakota, kljub zalogam, ki so jih z letali dostavljali Američani. Vsak dan so potekali spopadi in bombardiranja. Lol Nolova armada je bila moralno že popolnoma na tleh. Veliko jih je dezertiralo. Rdeči Kmeri so vse bolj stiskali obroč okoli mesta. Nova vlada v Phnom Penhu je sicer ponudila pregovore in premirje, kar je bilo s prezirom zavrženo. Konec je bil očitno blizu in začele so se zadnje evakuacije tujih državljanov (Mihovilović, 1987: 125). V jutru 17. aprila so se režimske enote vdale in Phnom Penh je padel. Prebivalci so dokaj zadovoljno pričakali mlade vojake, mnogi od njih so imeli komaj 14 let, oblečene v črne pižame, sandale, kockaste šale in oborožene. Le-ti so zavzeli strateške položaje in takoj začeli z operacijo, ki je absolutno brez zgleda v moderni zgodovini; prazniti mesto (Mihovilović, 1987: 126).

9.2. Demokratična Kampučija

9.2.1. Politična ideologija

Ideologija Rdečih Kmerov je kompleksna in njene interpretacije so različne in med sabo včasih tudi kontradiktorne. Vendar, če strnemo mnenje večih avtorjev (Kiernan, Mihovilović, Andreopolus, Ball, Courtois et al, Wikipedija...) lahko rečemo, da je ideologija Rdečih Kmerov mešanica ekstremnega a popravljenega maoizma z antikolonialnimi idejami evropske levice, s katerimi se je vodstvo Rdečih Kmerov seznanilo za časa njihovega študija v Franciji. Ben Kiernan njihovo ideologijo razume kot »amalgam« kmerskega elitnega šovinizma, nacionalizma Tretjega sveta, francoske revolucije, stalinizma in določenih aspektov Maovega »Velikega koraka naprej« in teorijo marksističnega leninizma. Motor Pol Potovega programa je bil zelo verjetno elitni šovinizem, poganjale pa so ga strategije in taktike že priznanih revolucionarnih modelov v drugih deželah (Wikipedia, 2006). Vendar pa praktično nikoli niso citirali ustanoviteljev marksizma-leninizma, niti Mao Zedonga. Njihov nacionalizem pa ima prizvok nacionalizma, ki sta ga razvila njihova predhodnika Sihanuk in Lol Nol: zmes skrajnega *dolorizma* (svetobolja) in čezmerne prevzetnosti, kar se kaže v njihovem neskončnem poudarjanju ustvarjanja neprecedenčne revolucije (Courtois et al, 1994: 769). Kot že rečeno je bilo vodstvo Rdečih Kmerov izrazito urbanega porekla, sama vojska pa je bila sestavljena predvsem iz najsiromašnejšega ruralnega prebivalstva. Borce so rekrutirali v najbolj oddaljenih delih dežele, zlasti med planinskimi plemeni (Mihovilović, 1987: 123). V času skrivanja pred Sihanukom in kasneje Lol Nolovo obsodbo v džungli Ratanakirija, so živeli med »višinskimi Kmeri« (Khmer Loeu), ki so pustili na Pol Potu takšen vtis, da jih je smatral za »čiste«. Ta ideja čistosti, je kasneje postala tudi pomemben del same ideologije Rdečih Kmerov (Kiernan, <http://www.bcasnet.org>). Karl Jackson to ideologijo imenuje »ideologija totalne revolucije«, kjer je socialno hierarhijo zamenjal egalitarizem.« Ko so Rdeči Kmeri aprila 1975 prevzeli oblast, so to storili z namenom izbrisa hierarhične politične kulture, da bi iz nič rekonstruirali kamboško družbo kot najbolj egalitarno družbo na svetu«. V luči tega so razvili tudi svojevrsten revolucionarni socialni red, kjer so razlike med ljudmi bile videne kot izvor vsega zla (Jackson v Ledgerwood,

<http://www.seasite.niu.edu>). Za Rdeče Kmere so določene družbene skupine v celoti in po naravi zločinske. Ta zločinska narava pa se celo prenaša na njihove zakonce in potomce kot nekakšna dednostna oblika pridobljenih družbenih značilnosti (Courtois et al, 1994: 791). Budizem so prepoznali kot jedro kmerskih idej o socialni hierarhiji in zato prepovedali religijo in uničili vse sledi budizma: menihe, templje, tekste, podobe itd. in tako uničili moralno podporo vere v »neenake duše« (Ledgerwood, <http://www.seasite.niu.edu>).

Pomemben del njihove ideologije in delovanja je bila tudi obsedenost s skrivnostnostjo in konspiracijo in tako sprva sploh niso želeli razkriti, kdo je njihov politični vodja. Prav tako se ni govorilo o komunistični partiji, ampak se je od leta 1971 naprej širila vest, da Rdeče Kmere vodi neka skrivnostna organizacija imenovana Angkar (Mihovilović, 1987: 124). David Chandler to skrivnostnost Rdečih Kmerov razlaga tudi z njihovo željo, da bi prikrili dejansko neenakost, saj se je tako kot v preteklosti moč koncentrirala v rokah enega posameznika, Pol Pota. »V poskusu uničenja personalizma, ki je po njihovem mnenju pokvaril prejšnje režime, je CPK poudarjala kolektivno naravo svojega vodstva in zato večino svojih vodij skrivala (Chandler v Ledgerwood, <http://www.seasite.niu.edu>).« Tako je prišlo do edinstvenega pojava v komunističnih režimih: obstoj Komunistične partije Kmerov so uradno razglasili šele septembra 1977, Pol Pot pa se je prvič pojavil šele marca 1976. Številni Kambodžani so šele po januarju 1979 izvedeli, kdo je bil njihov ministrski predsednik. Vse se je dogajalo tako, kot da je ta vrhovni anonimnež anonimne organizacije navzoč v vsaki najmanjši vasici. Nevednost pa je mati strahovlade in se tako nihče v nobenem trenutku ne more počutiti varnega (Courtois et al, 1994: 757).

Tako kot velja za Sovjetsko zvezo in Kitajsko, je bilo tudi nasilje v Kambodži predvsem izid naporov komunističnih vodij, da bi zatrli obstoječi in umišljeni odpor, njihovi radikalni transformaciji kamboške družbe. Seveda je ideologija Rdečih Kmerov bistveno pretiravala v svojem dojetju obsega odpora. Prav tako so bili prezahtevni pri postavljanju kvot produktivnosti in ko kmetje teh irealnih števil niso mogli doseči, so to pripisovali namerni sabotazi in še poostrili že tako močno represijo (Valentino, 2004: 133). V tem sistemu, ki je bil reven v dosežkih in predstavljanju, nezmožen preseči svoj bojeviti začetek, je bilo sovražstvo predmet pravega kulta, ki se je izražal z

obsedenostjo po *krvi*. Prva kitica državne himne *Blesteča zmaga 17. aprila* je s tega stališča značilna:

*Škrlatno rdeča kri preplavlja mesta in vasi kampučijske domovine,
kri naših sijajnih delavcev kmetov,
kri revolucionarnih bojevnikov in bojevníc,
kri, ki se je preobrazila v strašni jezi, v zagrizenem boju,
sedemnajsti april pod praporom revolucije,
kri, ki osvobaja suženjstva,
naj živi, živi blesteča zmaga 17. aprila.
veličastna zmaga, pomembnejša od angkorskega obdobja!*
(Courtois et al, 1994: 177)

Rdeči Kmeri so se zavestno podali na pot hitre tranzicije k popolnemu komunizmu. Voditelji so se hvalili, da bodo svetu dokazali, da se čisti komunizem lahko doseže kot bi trenil, brez vmesnih korakov. In res je, da nobena transformacija družbe v sodobni zgodovini ne ustreza obsegu, hitrosti in nasilnosti, s katero so Rdeči Kmeri spreminjali kamboško družbo (Valentino, 2004: 133).

9.2.2. Transformacija družbe in teror Rdečih Kmerov

V času oblasti Rdečih Kmerov se je Demokratična Kampučija spreminjala v družbo brez primere v moderni zgodovini. Mesta so izseljena in prazna, vse institucije urbane civilizacije in modernega življenja so ukinjene. Izobraženci so preganjani (ogromno učiteljev je bilo ubitih), knjige uničene, šole ukinjene. Po mnenju režima je šolska izobrazba jalova. Človek se je moral sprijazniti z ukinitvijo svobode gibanja, trgovanja, zdravil, vere, pisanja. Moral je slepo ubogati vsako pravilo in na neskončnih sestankih tuliti slogane in kritizirati sebe in druge.

»Celotna dežela je razdeljena na cone, ki jih vodijo lokalni komandanti z absolutno oblastjo. Ljudje so razporejeni glede na ideološke kategorije Rdečih Kmerov po vaseh, ki imajo zadružni karakter. Vsi osumljeni kakršnekoli asociacije z Lol Nolvim režimom so pri priči usmrčeni. Ni več privatne lastnine, vse je skupno. Ljudje skupaj

jedo in spijo, vsaka zadruga mora biti samozadostna (Mihovilović, 1987: 129).« Opisana situacija jasno kaže, da je prišlo do popolne transformacije podeželja in radikalne kolektivizacije, ki jo je vodstvo CPK-ja smatralo za ključno pri doseganju najpomembnejših ekonomskih, vojaških in ideoloških ciljev, kateri naj bi zagotovili vojaško in ekonomsko neodvisnost Kambodže. Majhne privatne zaplate zemlje so združili v masovne kmetijske zadruge, ki naj bi proizvajale izjemne presežke hrane, ki naj bi ne samo nahranili vojsko in ljudstvo ampak bi bili celo namenjeni izvozu, kar bi dalo potreben kapital za razvoj kamboške industrije in obrambe. Poleg tega pa je bila kolektivizacija več kot primerna za nadzor nad širokim področjem in potencialnimi uporniki. Prispevala naj bi k realizaciji njihove utopične vizije nove, egalitarne družbe (Valentino, 2004: 135). Najbrž ni potrebno posebej poudarjati dejstvo, da takšna politika med kmeti, kjer je veljala dolga tradicija privatnega lastništva zemlje, ni bi dobrodošla in tako so se Rdeči Kmeri več kot zatekali k nasilju, da bi dosegli strinjanje s svojimi reformami.

Kolektivizacija pa je bila tudi centralni organizacijski mehanizem za gradnjo čiste komunistične družbe. Skozi njo je režimska politika spreminjala vse aspekte družbenega življenja. Prva in osnovna je bila režimska razdelitev populacije na »stare ljudi« (»old people or base people«), ki so živeli v osvobojenih conah pred aprilom 1975 in »nove ljudi« (»new people«), ki so bili evakuirani iz mest (Becker v Ledgerwood, <http://www.seasite.niu.edu>). Seveda so med njimi bili tako prebivalci mest kot podeželsko prebivalstvo, ki je v času vojne našlo zatočišče predvsem v Phnom Penhu. »Starejši ljudje« so tako načeloma bili deležni večjega zaupanja, pogosteje so dobili vodstvene položaje v zadrugi in dobili več hrane. »Novi ljudje« pa so dobili težje delo, manj hrane in bili pogosto strogo kaznovani in neredko celo usmrčeni za manjše prekrške. V novem sistemu hierarhije so morali nekdanji znaki statusa biti skriti: premoženje, religioznost, povezave z monarhijo, izobrazba, politične vezi s prejšnjim režimom. Status je bil determiniran z razrednim ozadjem, revolucionarno vnemo in popolno ubogljivostjo (Ledgerwood, <http://www.seasite.niu.edu>).

Mobilizirana je bila vsaka starostna skupina posebej (starostna skupina od sedmih do štirinajstih let, štirinajstletniki do poroke, stari ljudje, bolniki itd.). Delovno silo so specializirali in razdelili do nesmisla. Lakoto, ki je že leta mučila Kambodžane, so zavestno uporabljali tudi zato, da so jih še bolj zaslužjevali. Sestrancev, ki si niso mogli priskrbeti zalog hrane, ni tolako mikal pobeg. Obsedenost s hrano je v njih uničila voljo po samostojnem razmišljanju, ugovoru in celo spolnosti. Režim, ki je vse hotel

žrtvovat mistiki riža, je dosegel, da je ta hrana postajala vse bolj mitična. Po uvedbi kolektivnih menz leta 1976 večina Kambodžanov sploh ni videla drugega kot redko riževo juho. Dogajale so se neverjetne skrajnosti, ko so si ljudje prisvajali prašičje otrobe in jedli poljske podgane. Posamično iskanje hrane je postalo eden glavnih razlogov za kaznovanje, saj navsezadnje Angkar skrbi za blaginjo ljudstva in potemtakem morajo njegovi obroki hrane zadostovati. Zaradi kronične nedohranjenosti, se je pojavljalo vse več bolezni, kar je dodatno dvigovalo že tako visoko umrljivost. (Courtois et al, 1994: 751).

Revolucionarna zavest je zamenjala budistično idejo »pravega mišljenja«. Tako je nastopilo obdobje »prave akcije«, kar je pomenilo dolge ure dela brez počitka, seveda brez pritoževanja, ki je bilo takoj kaznovano (Hinton v Ledgerwood, <http://www.seasite.niu.edu>). Potrebni napor »delovne armade« za uresničevanje praktično neuresničljivih načrtov seveda niso bili cenjeni, povzročali pa so velikansko izčrpavanje s pogostimi smrtnimi posledicami (Courtois et al, 1994: 748). Delovni dan je bil navadno dolg 11 ur, čemur so pogostokrat sledili še propagandni mitingi. Med ljudi so širili propagando o vsevednem Angkarju, ki bo zvestim revoluciji nudil zaščito in nagrado. Uničeni so bili tradicionalni socialni vzorci, družine so razselili, otroke vzeli staršem in jih *prevzgajali*, da bodo služili Angkarju in revoluciji. Možje so bili po več tednov in mesecev ločeni od svojih žena in otrok. Če se je mati preveč posvečala otroku, so jo gledali postrani. Režim se je na vsak način trudil zrahljati ali pretrgati družinske vezi, ker je v njih videl oporo za spontan odpor. Psihološka manipulacija ljudi je bila vsakodnevna konstanta, saj so ljudje živeli v večnem strahu pred težkim delom, stradanjem, fizičnim kaznovanjem ali usmrtitvijo.

Nasilje je postalo samoumevni del vsakdanjega življenja. Ljudje so bili kaznovani ali celo usmrčeni iz še tako banalnih razlogov. Dramatična umrljivost pa sploh ni ganila vodilnih Rdečih Kmerov. Ponesrečenec je bil kriv, ker je bil zaradi njega »Angkar ob delovno silo«.

»Sužnji sistema« so bili konstantno nadzorovani in brez moči pred ovadbami. Ob najmanjšem sumu o resničnosti njihovih izjav je prihajalo do številnih aretacij in mučenj. Vse to naj bi ljudi prisililo, da bodo priznali, kar so morda poskušali skriti in ustraševalo ostale. Tako Haing Ngor v svoji knjigi »Polja smrti« pripoveduje, kako so v nekem zaporu umorjeni nosečnici odstranili fetus, jetra in prsi. Fetus so odvrgli, jetra in prsi pa obesili pod napušč jetniške strehe, da se posušijo. Druge dele telesa so odnesli s

pripombo: »Za nocoj imamo dovolj mesa«. Takšno nečloveško ravnanje pa žal ni bilo redkost, saj so umori postali metoda vladanja. Treba je bilo kaznovati, a tudi ustrahovati. Na propagandnih sestankih so govorili: »Za državo, ki jo ustvarjamo, zadostuje milijon dobrih revolucionarjev. Drugih ne potrebujemo. »Raje pobijemo deset prijateljev, kot da bi ohranili pri življenju enega sovražnika.« Raven nasilja v Demokratični Kampučiji je bila naravnost grozljiva. Včasih se je celo uresničevala zlovešča grožnja, ki so jo neprenehoma ponavljali Rdeči Kmeri, da bodo »s trupli gnojili riževa polja«. Ves čas so ubijali moške in ženske, da bi delali iz njih gnojilo. Zakopavali so jih v skupne jame, ki so bile povsod na njivah raznih kultur (Curtois et al, 1994: 745 – 55).

Med najbolj tveganimi dejanji je bila neizpolnitev dobljene naloge. Nihče ni bil varen pred zmotami in manjšimi spodrslijaji, ki so se utegnili končati s smrtjo, vendar je bila prav želja Rdečih Kmerov po uspehu za vsako ceno vzrok, da so pomorili dokajšnje število prizadetih ljudi, invalidov in duševnih bolnikov. Točen seznam prestopkov, ki so bili kaznivi s smrtjo, je skoraj nemogoče sestaviti. Vse kar ni bilo izrecno dovoljeno, je bilo prepovedano in s tem kaznivo. Podivjanost sistema se kaže v načinu usmrtnitve. Zaradi varčevanja s krogli, a brez dvoma tudi zaradi zadovoljevanja pogostih sadističnih nagibov izvrševalcev kazni, streljanje žrtev ni bilo najobičajnejše: po študiji Sliwinskega so ustrelili samo 29 odstotkov žrtev, nasprotno pa je bilo 53 odstotkov lobanj razbitih (z železnim drogom, ročajem motike, rovnico), 6 odstotkov je bilo obešenih in zadušenih (s plastičnimi vrečkami), 5 odstotkov zaklanih in pretepenih do smrti. Priče soglašajo, da je samo 2 odstotka ubojev bilo izvršenih javno, med njimi večje število »eksemplaričnih« usmrtitev z uporabo izrazito barbarskih metod (Courtois et al, 1994: 760 - 63).

Potrebno je tudi poudariti, da se je v času komunističnega režima Demokratične Kampučije odvijal genocid nad etničnimi manjšinami. Leta 1976 je Pol Pot izdal naslednji odlok: «Obstaja samo ena kampučijska revolucija. V Kampučiji je samo en narod in en jezik, torej kmerski jezik. Od danes naprej v Kampučiji ni več različnih narodnosti.» Ta dekret je bolj ko ne zapečatil usodo etničnih manjšin v Demokratični Kampučiji (Ball, 1999: 111). 150.000 Vietnamcev je bilo pregnanih, in preostalih 10.000 pobitih. Prav tako je v širšem obsegu, vendar ne tako sistematično, bil izvajan genocid nad kitajskimi in muslimanskimi prebivalci (Kiernan, <http://www.yale.edu/cgp/resources.html>). Vendar pa v strokovni srenji obstajajo

različna mnenja gleda primernosti izraza genocid za množične pokole v Kambodži, saj je jasno, da etnične manjšine niso bile edine tarča, ampak so Rdeči Kmeri sistematično ubijali tako svoje ljudstvo, kot pripadnike drugih etnij. Nekateri avtorji so poskušali rešiti težavo z uvedbo novega pojma *polocid*, ki v glavnem opredeljuje genocid na politični osnovi. Vendar pa predmet te razprave ni polemiziranje o primerni pojmovni opredelitvi etničnih pogromov v času Demokratične Kampučije, zato se v slednje ne bom podajala.

Ravno tako so se še vedno odvijale notranje čistke vseh osumljenih simpatizerjev Vietnam. Deset tisoče jih je umrlo, pogostokrat po brutalnem mučenju, nekaterim pa je le uspelo pobegniti v Vietnam. Odnosi z Vietnamom so se vse bolj zaostrovali tudi zaradi večkratnih vdorov kamboških sil v Vietnam, s katerimi so poskušali redefinirati mejo med Vietnamom in Kambodžo. Vietnam je konec leta 1977 izvedel opozorilno ofenzivo in potem umaknil svoje enote ter jih razporedil ob meji. Sprti strani sta vse bolj iskali mednarodno podporo in v začetku leta 1978, ko je spor postal javen, sta obstajali dve tezi. Phnom Penh je trdil, da Vietnam želi hegemonijo v Indokitajski, da ne priznava samostojnost obstoječega kampučijskega režima in da želi zavzeti kampučijsko ozemlje z namenom izkoriščanja njenih naravnih bogastev. Vietnam pa je Demokratično Kampučijo obtoževal, da želi zavzeti del njihovega nacionalnega ozemlja, da izvaja pokole vietnamskega prebivalstva in izvaja genocid nad lastnim prebivalstvom (Mihovilović, 1987: 1313). Provokacije so se nadaljevale, obe strani sta izkazovali teritorialne ambicije in na božični dan leta 1978 so Vietnamci ponovno napadli Demokratično Kampučijo (Asean Focus Group, <http://www.aseanfocus.com>).

9.2.3. Propad režima

Nova vojna je bila na vidiku in izid je bil že v samem začetku pričakovan, saj je Vietnam v tistem času imel eno najmočnejših vojsk na svetu z odlično vojno opremo, Kampučija pa je imela zgolj pogumne mlade gverilce, ki se niso bali novega spopada. Decembra 1978 je vietnamska vlada na že zavzetem območju ustvarila Kampučijsko nacionalno fronto za narodno osvoboditev (*Kampuchean National Front for National Salvation* v nadaljevanju NFNS).

Le-ta je bila sestavljena predvsem iz ujetih Rdečih Kmerov in civilistov. Že ta sestava priča o tem, da so se Kambodžani obrnili proti svojemu režimu in med njimi so bili tudi sami kadri Rdečih Kmerov, ki se niso strinjali s politiko centralnega vodstva.

V nekaj mesecih je NFNS skupaj z masovno pomočjo dvanajstih vietnamskih divizij zavzela Phnom Penh, kar je Pol Pot in njegove privrženice prisililo, da so si našli zatočišče v džungli ob meji s Tajsko. Vietnamska vlada je ustanovila marionetno vlado, sestavljeno predvsem iz bivših kadrov Rdečih Kmerov in spremenil ime države v Ljudska republika Kampučija (Ball, 1999: 114).

9.2.4 Obračun štirih let

»Tako kot pri drugih množičnih zločinih prejšnjega stoletja vzbuja daleč presežena stopnja grozovitosti skušnjava, da bi odkrili *ultima ratio* (zadnji razlog) za blaznost posameznika ali za bebavo uročenost naroda (Courtois et al, 1994: 769). Ne gre za zmanjševanje odgovornosti Pol Pot. Toda niti kamboška narodna zgodovina ne mednarodni komunizem in niti vpliv določenih držav se ne bi smeli tako zlahka izmazati, kot so se v tem primeru. Kombinacija naštetih dejavnikov skupaj s pravim časovnim okvirom in zemljepisnim položaje je rodila brutalno diktaturo Rdečih Kmerov.

Dejstvo je, da je v štirih letih okrutnega režima Rdečih Kmerov umrlo med 1,5 in 2 milijona ljudi, preživelim pa je Pol Potova era vtisnila neizbrisljive sledi. Vendar ne smemo pozabiti, da tu ni šlo za smrtne žrtve spopadov, ampak smrtne žrtve namernega in načrtnega, neusmiljenega klanja lastnega naroda. Rdečim Kmerom je tako na žalost res uspelo doseči »revolucijo brez precedensa«.

10. SKLEP

V dosedanem pisanju sem predvsem skušala predstaviti del kamboške zgodovine, da bi lahko dobili vsaj približno sliko o življenju v tej deželi na jugovzhodu Azije. In ravno ta mi bo pomagala potegniti določene zaključke in potrditi ali ovreči moji hipotezi.

Prva hipoteza se je glasila: *Francozi po odhodu z oblasti ob osamosvojitvi Kambodže za sabo niso pustili močnega, izobraženega srednjega razreda, ki bi odigral konstitutivno vlogo pri oblikovanju in vodenju sodobne, moderne, demokratične države.* Ravno pomanjkanje slednjega pa je bil eden od bistvenih vzrokov zakaj Kambodža po osamosvojitvi ni bila sposobna samouprave in je tonila v vse večjo nestabilnost in propad. Kot omenjeno že v temeljnem besedilu je bil srednji razred hrbtnica razvoja, demokracije, svoboščin in modernizacije in kot tak tudi ključni manjkajoči element v novonastali samostojni Kambodži. Francozi Kambodžanom niso omogočili konstitutivnih pogojev za širjenje in oblikovanje močnega srednjega razreda. In ne le to. Ne, da niso omogočili, ker to ni bilo nekaj kar se je zgodilo zgolj nehote, ampak so določeni postopki kolonialne vlade bili namenjeni ravno omejevanju tovrstnega oblikovanja. Bistvena za oblikovanje, rast in krepitev moči srednjega razreda je ravno formalna izobrazba in kot smo lahko izvedeli, se kolonialni gospodarji na tem področju niso ravno »izkazali«. Do konca 19. stoletja so dejansko namenoma zavirali razvoj modernega izobraževanje. V začetku 20. stoletja se je ta politika rahlo spremenila, saj so potrebovali vse več izobražene, kvalificirane delovne sile zaradi kapitalskih investicij in vse obširnejšega birokratskega aparata, vendar pa ne ravno drastično, če ponovimo podatek, da je ob koncu francoskega gospostva Kambodža imela 12 srednjih šol. V letih po osamosvojitvi pa se je število šol neprimerno povečalo za nekaj sto odstotkov, kar kaže, da pomanjkanje izobraženih Kambodžanov ne gre pripisovati samo njihovemu odklonilnemu pristopu do zahodne izobrazbe, ampak tudi načinom uvajanja in izvajanja le-tega, ki ni bil ne dovolj intenziven ne ravno primeren situaciji v Kambodži.

Poleg tega Kambodžani niso imeli dostopa do kvalitetnih delovnih mest, ki bi omogočala neko finančno neodvisnost. To kažejo že same številke, ki govorijo, da je ob osamosvojitvi bilo še vedno 95 odstotkov kmečkega prebivalstva, kar pomeni, da se sestava družbene strukture ni bistveno spremenila. Le majhen odstotek ljudi se je proletariziral in še manjši odstotek je opravljal uradniške funkcije, saj so na ta delovna

mesta Francozi veliko raje zaposlovali predvsem Vietnamce, ki so jih dejansko tudi »uvažali« iz sosednjega Vietnama. Dejstvo, da je ob nastopu samostojnosti Kambodža še vedno bila industrijsko globoko nerazvita država priča, da so bile kapitalske investicije Francozov v industrializacijo, modernizacijo in razvoj infrastrukture več kot skromne. Vse skupaj govori v prid splošnemu razumevanju kolonialnih odnosov, kot odnosov neenakopravnosti in izkoriščanja s strani kolonialnih gospodarjev. V prid »jemanju brez vračanja«. Ob takem delovanju je pravzaprav dokaj lahko razumeti, kako se lahko neka država znajde na kolenih, saj govorimo o pomanjkanju osnovnega principa recipročnosti življenja, pa naj gre za življenje človeka, živali, rastline, skupnosti ali kot v tem primeru, države.

Tretji, vendar zato nič manj pomembni faktor, ki potrjuje dano hipotezo, pa je faktor socialne mobilnosti. Kot je bilo povedano že tekom predhodnega besedila, je bila socialna mobilnost, ki je nujna za nastajanje in širjenje srednjega razreda, v kolonizirani Kambodži izredno nizka, skoraj neobstoječa. Kambodžani se niso mogli vzpenjati po družabni lestvici, sploh pa niso bili pripuščeni k političnemu odločanju. Prvi razlog temu je seveda v egoizmu evropskega večvrednostnega čustva, ki je neevropejce smatral za manjvredne, necivilizirane in »otročje«. Ta je zaviral mobilnost celotnega domačega prebivalstva. Znotraj tega pa bi se še posebej posvetila skupini tistih, ki so v veliki meri sprejeli evropske norme in vrednote, a vseeno jih je »klub vzvišenih« zavračal. Govorim o izobražencih, ki so se dejansko gnali za boljšim življenjem, z željo, da bi dosegli nek boljši status in ugled in ki so si želeli, kot je ugotavljal Hobsbawm, postati del srednjega razreda. Največje razočaranje je doletelo ravno njih. Znašli so se na razpotju med tradicijo in modernostjo, na razpotju med domačim in evropskim. Domačemu se niso več mogli v popolnosti vrniti, Francozi pa so jih zavračali. Občutek razočaranja in razdvojenosti je rodil *akulturiranje*, kot jih imenuje Južnič, in mnogi izmed njih so kasneje na podlagi svoji evropskih izkušenj, idej in znanj peljali kamboški narod v antikolonialni boj.

Moja druga hipoteza je bila, *da so Rdeči Kmeri v boju proti kolonialistom promovirali zlasti evropske ideje neodvisnosti, svobode, nacionalne države in suverenosti. Torej, da so se proti evropski kolonialni oblasti borili z evropskim ideološkim »orožjem«.*

Postavila sem torej tezo, ki govori o »posvojitvi« evropskih idej s strani koloniziranih in ki govori v prid že omenjeni dialektičnosti kolonializma. Menim, da je sama teza dobila svojo podporo in argumentativno podkrepitev že kar nekajkrat tekom samega besedila,

vendar pa v njej obstaja »kamen spotike«, s katerim se je potrebno spopasti, preden lahko popolnoma ovržem ali potrdim dano hipotezo. Problem predstavlja sama opredelitev oz. pojmovanje Rdečih Kmerov. Namreč ponujata se nam dve; naziv Rdeči Kmeri danes velja kot sinonim za Kamboške komuniste nasploh. Gre za naziv, ki ga je levo usmerjenim borcem za neodvisnost posmehljivo nadel sam kralj Sihanuk. Naziv, ki se je kamboških komunistov »prijel« tekom antikolonialnega boja. Iz tega lahko izpeljemo, da so torej Rdeči Kmeri bili borci za neodvisnost Kambodže.

Lahko pa ga razumemo tudi drugače, namreč da gre pri pojmu Rdeči Kmeri za tisto ozko skupino komunistov, ki se je politično in vojaško povzpela šele po dekolonizaciji in ki ji je Coup'd `Etat leta 1970 prinesel ključno priložnost za končno zmago in prevzem oblasti. Torej Rdeči Kmeri, ki so pod Pol Potovim vodstvom s svojo brutalnostjo, kamboško ljudstvo privedli na sam rob preživetja.

Ob tem ko sta možni obe pojmovanji, pa je potrebno poudariti pomemben most med njima, saj ne gre za dve popolnoma različni gibanji, še zdaleč ne. Drugo gibanje je nadaljevanje in preoblikovanje prvega. Mnogi kadri, ki so sodelovali v prvem, so sodelovali tudi v drugem, s to bistveno razliko, da so voditelji postali člani pariškega kroga, ki v obdobju antikolonialnega boja niso bili tako zelo v ospredju, kot v času po dekolonizaciji. Centralno vodstvo, ki so ga le-ti sestavljali, je postalo glavna struja v delovanju Rdečih Kmerov in kljub frakcijam in nasprotovanju znotraj same stranke CPK, je ta struja prevzela dominantno vlogo in zato lahko izpeljala svoje utopistične krute vizije.

Ravno to nadaljevanje tradicije se mi zdi dovolj pomembno, da soglašam z idejo sinonima Rdeči Kmeri za vse kamboške komuniste, tako za tiste, ki so sodelovali v antikolonialnem gibanju in bili kot prvi »krščeni« s tem imenom, kot tudi za tiste v času Pol Potovo ere. Ob tem pa sledi tudi moj zaključek, da je zastavljena teza pravilna. Kamboški komunisti so v svojem antikolonialnem boju uporabljali in zagovarjali ideje evropskega izvora. Njihove zahteve po samoodločbi, njihove nacionalistične zahteve in, kot pravi Roberts, tudi same komunistične ideje, so evropskega porekla.

Tako Hobsbawm, Abernethy kot Roberts, Južnič in še mnogi drugi avtorji citirani v diplomski nalogi soglašajo z idejo, da je evropska kolonizacija na koloniziranih ozemljih pravzaprav sama ustvarila pogoje za nastanek antikolonialnih vodij (prej omenjeni izobraženci) in tudi pogoje za nastanek antikolonialnega gibanja. Voditelji antikolonialnega gibanja so se ob srečanju z evropskim načinom življenja in razmišljanja, zavedli ne samo kaj manjka njihovi deželi, ampak so se tudi zavedli, da v

Franciji oz. Evropi nasploh ni vse tako popolno in podvomili v njeno superiornost. Spoznali so, tudi ob samem razvoju omenjenih zgodovinski dogodkov (I. svetovna vojna, oktobrska revolucija, II. svetovna vojna...), da Evropski gospodar ni neuničljiv in da se je proti njemu potrebno boriti z njegovim lastnim orožjem, ki ga je prineslo »pozahodenje«. Sposojanje evropskih institucij in idej, zlasti nacionalizma, je privedlo k zrušenju kolonialnega gospostva. *»Protikolonialni boji so uporabili koncept nacije, da bi porazili in izgnali okupatorja. Služil je kot ideološko orožje v obrambi pred dominantnim diskurzom, ki je podrejeno prebivalstvo in kulturo štel za inferiorno«* (Negri in Hardt, 2002: 95). In ravno v tem tiči dialektika kolonializma. Sam je ustvaril pogoje za svoje uničenje.

Rdeči Kmeri so se najprej v okviru Komunistične partije Indokitajske in kasneje v okviru svoje Komunistične partije Kampučije borili proti kolonialistom z evropsko ideologijo nacionalizma in komunizma. Tako nacionalizem kot komunizem sta ostala pomemben del njihovega nadaljnjega delovanja in se konec 60-ih končno popolnoma izrodila in izpridila pod okriljem Pol Pota in njegovih privržencev, ki so nacionalistično in marksistično miselnost značilno za antikolonialistični boj kamboških komunistov oz. Rdečih Kmerov, popeljali v ekstremno revolucijo brez precedenčnega primera v sodobni zgodovini sveta. Evropske ideje in slogani njihovega boja so obstajali zgolj na deklarativni ravni, njihove ambicije in cilji pa so bili daleč stran od oblikovanja demokratičnih institucij, ustave, predstavniškega sistema in civilne družbe po zgledu Evrope. Spremembe v smeri evropskih vrednot, uveljavljanja državljanskih in človekovih pravic sploh niso bile načrtovane. Bili so izjema v sicer splošnem izvozu evropskih idej in njihovi uporabi v antikolonialnem boju.

Splošno gledano so bile elite, ki so vodile protikolonialne boje, ideološko povezane z eno ali drugo stranjo hladnovojne delitve, a v obeh primerih so bili njihovi projekti splošne osvoboditve opredeljeni v jeziku modernizacije in razvoja (Negri in Hardt, 2002: 208). Ravno na tej točki pa se Rdeči Kmeri razlikujejo od ostalih antikolonialnih gibanj, saj niso stopili na pot modernizacije. Ravno narobe. Njihova ideologija »totalne revolucije« jasno kaže, da so se odmaknili od ciljev in aspiracij antikolonialnih gibanj drugod po svetu in začrtali popolnoma drugačno pot v smeri totalnega egalitarizma.

Menim, da sta dani hipotezi že tekom samega temeljnega besedila dobili argumente v svoj prid in upam, da mi jih je v sklepni besedi uspelo strniti v jasno celoto, ki kaže, da sta hipotezi verodostojni. Kot taki me napeljujeta na idejo, da Kambodži ne bi bilo

potrebno pretrpeti opisanih grozot Pol Potove ere, če bi bila kolonialna dediščina drugačna. Pa ne samo njim. Ta ugotovitev se lahko prenese tudi na mnoge druge pokolonialne države. Seveda ne zagovarjam, da je zgolj kolonialna oblast in njena zapuščina kriva za vzpon in zmago Rdečih Kmerov v 70-ih letih prejšnjega stoletja, je pa po mojem mnenju eden od pomembnejših faktorjev.

Ravno potrditev obeh hipotez je pomembna tudi za mojo uvodno idejo o velikem pomenu evropske kolonizacije za današnje razmere na mednarodni sceni. O ideji relevantne povezanosti med preteklostjo in sodobnostjo in o vplivu, ki ga je imel čas evropske kolonizacije na kasnejši razvoj novonastalih držav. Dogodki današnjega sveta so v ključnih točkah povezani z obdobjem kolonializma, dekolonizacije in neokolonializma na tim. periferiji. Kljub temu, da je obdobje formalne kolonialne vladavine preteklost, njena dediščina živi še naprej in korenito vpliva na postkolonialni svet, tako na očitne kot na bolj subtilne načine (Abernethy, 2000: 15). Čas dekolonizacije je bil čas velikih upov in optimizma med koloniziranimi, vendar pa je politična neodvisnost bila pogostokrat dosežena le na nominalni ravni. Vlada pokolonialne države se je hitro znašla pod vplivom stare ali pa nove imperialne sile (Blackwell, 2003: 454). Na tem mestu se gre spomniti pomembne vloge, ki so jo odigrale ZDA v vzponu in zmagi Rdečih Kmerov, ko so z bombardiranjem Kambodže dejansko pripomogle k mobiliziranju kamboškega naroda pod vodstvom Rdečih Kmerov.

Večina pokolonialnih držav je ostala ujetih v globalni ekonomski sistem, v katerem se njihova kolonialna vloga služenja ekonomskim in strateškim potrebam zahodnega kapitalističnega sveta ni bistveno spremenila.

Mnoge novonastale države, tako kot Kambodža, po pridobljeni osamosvojitvi niso znale vladati same sebi. Niso imele primernih kadrov, primerne znanja in veščin, kar ni nič čudnega, saj so stoletje (-a) živeli v odnosu odvisnosti od kolonialne metropole in bili obravnavani kot otroci, ki jih je potrebno vzgajati in disciplinirati. Če samo pomislimo koliko stoletij je bilo potrebnih, da je Evropa razvila politične institucije, strukture in vrednotni sistem, ki konstituirajo to, čemur pravimo demokracija, je le-to težko pričakovati od dežel, ki so, nekatere daljši druge spet malce krajši čas, zgolj živele pod vladavino Evropskih držav in so se jih vse te strukture le »dotaknile«, saj sami v njih niso bili aktivno udeleženi in so se samovlade na »evropski način« učili šele po formalni osamosvojitvi, šele potem, ko so jih kolonialni gospodarji prepustili same sebi,

nepripravljene in nepoučene. Tudi tu leži eden od bistvenih razlogov zakaj so mnoge bivše kolonije klonile v vse večjo gospodarsko in politično nestabilnost.

Ne gre pozabiti, da kolonializem ni bil zgolj sistem tuje politične oblasti, nekaj »zunaj« koloniziranih, ampak je bil kompleksen sistem različnih politik, ekonomij, kultur in medsebojnih odnosov, ki je postal del ljudi. Kolonizirani so ponotranjili tudi odnos med kolonizatorjem in koloniziranim, primitivnim in civiliziranim, pri čemer je potrebno poudariti, da so ponotranjili kolonizatorjevo videnje tega odnosa, v katerem je kolonizirani podrejen, manjvreden. Ponotranjena je superiornost »belega« in zato se kolonizirani skuša naučiti kolonizatorjevega jezika, kulture, videza itn., medtem ko je njegova prvotna, domorodna identiteta očrnjena, inferiorna. Franz Fanon meni, da se tako ponotranji tudi kolonialno nasilje, ki pa se transformira v nasilje proti sebi, proti lastnemu ljudstvu. Ni očrnjena le posameznikova identiteta, očrnjena je njegova širša skupnost, njegovi ljudje, katerim se čuti odtujen. Nasilje do lastnih ljudi tako pogostokrat postane pomemben izraz frustracij in jeze koloniziranega.

Seveda ne predpostavljam, da je Fanonova teorija dokončna analiza psihe koloniziranega, tudi on sam ne, vendar pa nam daje zanimiv uvid, ki bi se ga dalo projicirati tudi na situacijo, ki je nastala v Kambodži po formalni osamosvojitvi, saj so Rdeči Kmeri mučili in ubijali predvsem svoje lastno ljudstvo. Ravno zaradi vsega naštetega formalna dekolonizacija ni imela in še vedno nima svetle prihodnosti, če ne bo prišlo tudi do resnične ekonomske, kulturne in psihološke neodvisnosti.

V samem uvodu sem omenila, da je generalizacija tako različnih in številnih kolonialnih situacij drzen podvig in da kot tak seveda ne zajema vseh in ne kaže popolnoma pravilne slike za vsako deželo posebej, vendar pa je bilo in je nekaj osnovnih točk, ki te različne dežele povezujejo. Povezuje jih skupna zgodovina izgub skozi proces kolonizacije; izguba prvotne politične avtonomije, samovlade in čvrste ekonomske baze. Povezuje jih izkušnja sistematičnega zatiranja in očrnitev njihovega jezika, kulture, institucij in verovanj, zaradi česar so kolonizirani postali manjšina v lastni deželi. Vse skupaj je ustvarilo pogoje za današnje socio-ekonomske profile revščine, kriminalizacije in pomanjkanje izobrazbe (West – Newman, 2004: 192). Žal pa se v današnjem globaliziranem svetu na to nedavno zgodovino polno katastrof in upanja prepogosto pozablja. Če ne pozablja, pa se pri obravnavi kolonializma poudarja »pozitivnost« modernizacije ali pa se učinke kolonializma skorajda ignorira oz. se jih dojema kot popolnoma »naravne«. Generalna skupščina OZN je leta 1970 kolonizacijo

razglasila za zločin in očitno se nekaterim zdi, da je zgodba s tem zaključena (Encyclopedia Encarta, 2006). Da ni razloga za kakršnokoli dodatno pojasnilo in opravičilo s strani nekdanjih kolonialnih velesil. Vendar menim, da temu ni tako. Obravnava in razumevanje kolonialne preteklosti nam lahko ponudi marsikakšen odgovor in pomoč zlasti na področju mednarodnih odnosov. Morebitni »jutrišnji« nemiri so lahko v nezanemarljivi meri povezani z »včerajšnjo« kolonialno vladavino. Pomislimo samo na dogodke v Ruandi, v Vzhodnem Timorju, v zahodni Sahari, Palestini, na teroristične napade, na zahteve nekaterih bivših kolonij po odkupnini za kolonialno izkoriščanje, zahteve po opravičilu avstralske vlade domorodcem itn. Blackwell meni, da je najboljšo orožje nekdanjih imperialnih sil ignoriranje vseh teh neugodnih zahtev, ki zbuja slabo vest. Potrebno jih je narediti nevidne. Potrebno je narediti žrtve nevidne. Pilger je izpostavil, da se zdi, da na nezavedni ravni razlikujemo med vrednimi in nevrednimi žrtvami. Tako so smrti tistih, ki so umrli v napadu na *World Trade Center* bile primerno prepoznane in objokovane. Govorimo celo o svetu po 11. septembru. Po drugi strani pa nešteto ljudi v Tretjem svetu vsak dan umira zaradi lakote, bolezni in vojne, pa zahodni mediji to komajda zabeležijo. Milijonske žrtve v Kongu, Sudanu, Etiopiji, Somaliji, Ruandi, Angoli itd. ostajajo nevidne, kar kaže, da je naše zavedanje o tragediji, krutosti in človeškem trpljenju deljeno. Nepomembne, nevidne žrtve so iz nekdanjih kolonij in so temnopolte. Problem tiči v tem, da je njihov položaj v svetu za nas tako neviden, da pogostokrat ne vidimo, kako so njihovi problemi povezani z nami. K temu pripomore tudi ideologija globalizacije, ki megli zgodovinske povezave in so posledično politični in ekonomski problemi v Tretjem svetu dojeti, kot da izvirajo iz teh družb tretjega sveta, ne pa iz njihovega zgodovinskega in sedanjega političnega in ekonomskega odnosa z Zahodom. Tako se jih lahko diagnosticira kot popolnoma nepovezane z Zahodom (Blackwell, 2003: 447 -57).

Ravno zaradi takšne perspektive v današnjem svetu je nastala tudi ta diplomatska naloga z željo, da bi se spomnili na nevidne žrtve in da ne bi pozabili na njihovo povezanost z razvitim zahodom. Z željo, da bi spodbudila nekaj empatije, s katero bi bili sposobni videti svet ne le z našega ampak tudi z drugačnega stališča, s stališča nevidnih, da njihove smrti ne bodo več anonimne, nepriznane in nepomembne, kot jih opisuje afriški pesnik Dennis Brutus v naslednji pesmi:

For A Dead African

*»We have no heroes and no wars, only victims of a sickly state
Succumbing to the variegated sores that flower under lashing rains of hate.
We have no battles and no fights for history to record with trite remark
Only captives killed on eyeless nights and accidental dyings in the dark.«*

(Dennis Brutus v Blackwell, 2003: 448).

11. VIRI

a) MONOGRAFIJE:

1. Abernethy, David B. (2000): *The Dynamics of Global Dominance: European Overseas Empires 1415 – 1980*. New Haven & London: Yale University Press.
2. Andreopoulos, George J.(1994): *Genocide: Conceptual and Historical Dimensions*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
3. Aristotel (1970): *Politika*. Beograd: Kultura.
4. Ball, Howard (1996): *Prosecuting War Crimes and Genocide: The Twentieth-Century Experience*. Kansas: University Press of Kansas.
5. Bebler, Aleš (1965). *Nemirna Jugovzhodna Azija*. Ljubljana: ČZP »Komunist«.
6. Castle, Gregory (2001): *Postcolonial Discourses*. Velika Britanija: Blackwell Publishers Ltd.
7. Courtois, Stephane & Werth, Nicolas & Panne, Jean-Louis & Paczkowski, Andrzej & Partosek, Karol & Margolin, Jean-Louis (1994): *Črna knjiga komunizma*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
8. Hobsbawm, Eric (1989): *Doba kapitala*. Zagreb: Stvarnost.
9. Hobsbawm, Eric (2002): *The Age of Empire*. London: Clays Ltd.
10. Južnič, Stane (1980): *Kolonializem in dekolonizacija*. Maribor: Založba Obzorja.
11. Kiernan, Ben (2002): *The Pol Pot Regime*. New Haven and London: Yale University Press.
12. Kiernan, Ben (2004): *How Pol Pot Came to Power: Colonialism, Nationalism, and Communism in Cambodia, 1930 – 1975*. New Haven and London: Yale University Press.
13. Mihovilović, Maroje (1987): *Stravični poligon: Indokina*. Zagreb: ALFA.
14. Mimica, Aljoša (1983): *Ogled o srednoj klasi*. Novi Beograd: Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije
15. Milutinović, Žarko (1976): *Demokratska Kambodža*. Beograd: Rad.
16. Negri, Antonio & Hardt, Michael (2003): *Imperij*. Ljubljana: Študentska založba.
17. Ngor, Haing S. (1989): *Surviving the Killing Fields*. London: Pan Books Ltd.

18. Ponchaud, Francois (1978): *Cambodia: Year Zero*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
19. Panikkar, K. M. (1967): *Azija in zahodno gospostvo*. Ljubljana: DZS.
20. Roberts, J.M. (1989): *Europe 1880-1945*. New York: Longman Inc.
21. Valentino, Benjamin A. (2004): *Final Solutions: Mass Killing and Genocide in the Twentieth Century*. Ithaca & London: Cornell University Press.

b) ČLANKI:

1. Allina-Pisano, Eric (2003): Resistance in the Social History of Africa, *Journal of Social History* 37(19), 187-199. Dostopno na <http://nukweb.nuk.uni-lj.si:2048/login?url=http://search.ebscohost.com/login.asp?profile=web&defaultdb=aph> (6. junij 2006).
2. Axel, Brian Keith (2002): Colonialism and Its Doubles, *Current Anthropology* 43(1), 197-201. Dostopno na: <http://nukweb.nuk.uni-lj.si:2048/login?url=http://search.ebscohost.com/login.asp?profile=web&defaultdb=aph> (6. junij 2006).
3. Blackwell, Dick (2003): Colonialism and Globalization, *Group Analysis* 36(4), 445-463. Dostopno na: <http://nukweb.nuk.uni-lj.si:2048/login?url=http://online.sagepub.com> (5. junij 2006).
4. Bourdieu, Pierre & Sayad, Abdelmalik (2004): Colonial Rule and Cultural Sabir, *Ethnography* 5(4), 445-486. Dostopno na: <http://nukweb.nuk.uni-lj.si:2048/login?url=http://online.sagepub.com> (5. junij 2006).
5. Conklin, Alice L. (1998): Colonialism and Human Rights, A Contradiction in Terms? The Case of France and West Africa, 1895-1914, *American History Review* 103(2), 419-438. Dostopno na: <http://nukweb.nuk.uni-lj.si:2048/login?url=http://search.ebscohost.com/login.asp?profile=web&defaultdb=aph> (6. junij 2006).
6. Dirlik, Arif (2003): Global Modernity: Modernity in the Age of Global Capitalism, *European Journal of Social Theory* 6(3), 275-292. Dostopno na: <http://nukweb.nuk.uni-lj.si:2048/login?url=http://online.sagepub.com> (5. junij 2006).

7. Donkor, Martha (2005): Marching to the Tune: Globalization, Immigration and the Ghanic Diaspora, *Africa Today* 52(1), 27-44. Dostopno na: <http://nukweb.nuk.uni-lj.si:2048/login?url=http://search.ebscohost.com/login.asp?profile=web&defaultdb=f5h> (7.junij 2005).
8. Gordon, Alec (2004): Against Ersatz Colonial History, *Journal of Contemporary Asia* 34(3), 1. Dostopno na: <http://nukweb.nuk.uni-lj.si:2048/login?url=http://search.ebscohost.com/login.asp?profile=web&defaultdb=aph> (6. junij 2006).
9. Howe, Stephen (2005): When – if ever – Did Empire End, *Journal of Contemporary History* 40(3), 585-599. Dostopno na: <http://nukweb.nuk.uni-lj.si:2048/login?url=http://online.sagepub.com> (5. junij 2006).
10. Duncanson, Dennis (1982): Who Will Govern Cambodia, *The World Today* 38(6), 239-245.
11. Južnič, Stane (1976): Ideologija protikolonialistične revolucije, *Teorija in praksa* 13(12), 1183-1196.
12. Overton, John (1999): Worlds PART: REFLECTIONS ON Trust, Colonialism and Decolonization, *Papers on Public Policy* 7(3), 33-41. Dostopno na: <http://nukweb.nuk.uni-lj.si:2048/login?url=http://search.ebscohost.com/login.asp?profile=web&defaultdb=aph> (7. junij 2006).
13. Toplak, Cirila (2004): Obdobje 1880-1914: Westernizacija, internacionalizacija ali že predglobalizacija sveta? V Brglez M. & Zajc D. (ur.): *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*, 51-64. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
14. Tharoor, Shashi (2002): The Messy Afterlife of Colonialism, *Global Governance* 8(1), 1-5. Dostopno na: <http://nukweb.nuk.uni-lj.si:2048/login?url=http://search.ebscohost.com/login.asp?profile=web&defaultdb=aph> (6. junij 2006).
15. West-Newman, Catherine L. (2004): Anger and Legacies of Empire, *European Journal of Social Theory* 7(2), 189-208. Dostopno na: <http://nukweb.nuk.uni-lj.si:2048/login?url=http://online.sagepub.com> (7. junij 2006).

c) INTERNETNI VIRI:

1. Parker, David S. (2005): *The Idea of the Middle Class: Abstract*. Dostopno na: <http://www.psupress.org/books7titles/0-271-01743-0.html> (5. marec 2006).
2. Birdsall, Nancy (2000): *Building a Market-Friendly Middle Class*. Dostopno na: <http://www.carnegieedowment.org/publicatons7index.cfm?fa=view&id=47&prog=zgp> (4. marec 2006).
3. Karachi (2002): *The Role of Middle Class in Uplift of Society Highlighted*. Dostopno na: <http://www.dawn.com/2002/05/13/local12.htm> (3. marec 2006).
4. The New Nation: *Growth of the Middle Class*. Dostopno na: http://www.nation.ittefaq.com/artman/publish/article_25604.html (4. marec 2006).
5. Asqhar, Engineer Ali (2001): *Muslim Middle Class and it's Role: Secular Perspective*. Dostopno na: <http://ecumene.org/iis/csss53.htm> (3. marec 2006).
6. Callahan, David & Draut, Tamara & Silva, Javier (2004): *Millions to the Middle: Three Strategies to Expand Middle Class*. Dostopno na: <http://www.demos.org/pubs/millions-web.pdf> (3. marec 2006).
7. Encyclopedia Encarta. Dostopno na: http://encarta.msn.com/encyclopedia_761576293_3/Decolonization.html#p79 (10. junij 2006).
8. Library of Congress Country Studies (1987): *Cambodia: The French Protectorate*. Dostopno na: [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+kh0019\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+kh0019)) (30. december 2005).
9. Library of Congress Country Studies (1987): *Cambodia: The Colonial Economy*. Dostopno na: [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+kh0021\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+kh0021)) (30. december 2005).
10. Asean Focus Group: *History of Soth East Asia. Cambodia*. Dostopno na: http://www.aseanfocus.com/publications/history_cambodia.html (22. december 2006).
11. Clayton, Thomas (1995): *Restriction or Resistance? french Colonial educational Development in Cambodia*. Dostopno na: <http://epaa.asu.edu/epaa7v3n19.html> (30. december 2005).

12. Ledgerwood, Judy: *Understanding Cambodia: Social Hierarchy, Patron-Client Relationships and Power*. Dostopno na: <http://www.seasite.niu.edu/khmer/Ledgerwood/patrons.htm> (30. december 2005).
13. Library of Congress Country Studies (1987): *Cambodia: Social Stratification and Social Mobility*. Dostopno na: [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd//cstdy:@field\(DOCID+kh0063\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd//cstdy:@field(DOCID+kh0063)) (30. december 2005).
14. Library of Congress Country Studies (1987): *Cambodia: The Emergence of Nationalism*. Dostopno na: [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd//cstdy:@field\(DOCID+kh0022\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd//cstdy:@field(DOCID+kh0022)) (30. december 2005).
15. Library of Congress Country Studies (1987): *Cambodia: The Cambodian Left: The Early Phases*. Dostopno na: [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd//cstdy:@field\(DOCID+kh0028\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd//cstdy:@field(DOCID+kh0028)) (30. december 2005).
16. Library of Congress Country Studies (1987): *Cambodia: Nonaligned Foreign Policy*. Dostopno na: Library of Congress Country Studies, [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd//cstdy:@field\(DOCID+kh0027\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd//cstdy:@field(DOCID+kh0027)) (30. december 2005)
17. Library of Congress Country Studies (1987): *Cambodia: The Paris Student Group*. Dostopno na: [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd//cstdy:@field\(DOCID+kh0029\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd//cstdy:@field(DOCID+kh0029)) (30. december 2005).
18. Library of Congress Country Studies (1987): *Cambodia: The KPRP Second Congress*. Dostopno na: [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd//cstdy:@field\(DOCID+kh0030\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd//cstdy:@field(DOCID+kh0030)) (30. december 2005).
19. Kiernan, Ben (2004): *Recovering History and Justice in Cambodia*. Dostopno na: <http://www.yale.edu/cgp/resources.html> (30. december 2005).
20. Ledgerwood, Judy: *Cambodia Since April 1975*. Dostopno na: <http://www.seasite.niu.edu/khmer/Ledgerwood/Part1.htm> (30. december 2005).
21. Wikipedia: *Khmer Rouge Political Ideology*. Dostopno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Khmer_Rouge#Political_ideology (3. marec 2006).

22. Kiernan, Ben (1997): *Critical Asian Studies: Reply to William Shawcross*.
Dostopno na: http://www.bcasnet.org/articlesandresources/article6_1.htm (3. marec 2006).
23. Ledgerwood, Judy: *Democratic Kampuchea: Hierarchy/Egalitarianism and Pol Pot*.
Dostopno na: http://www.seasite.niu.edu/khmer/Ledgerwood/Khmer_Rouge.htm (30. december 2005).